

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Eglės Berūkšytės,
V kurso, darbo teisės
studijų atšakos studentės

Magistrinis darbas

**Nelaimingi atsitikimai darbe ir profesinės ligos: teisinis
reglamentavimas, teorija ir praktika**

Darbo vadovas: Lekt. Arūnas Šuminas
Recenzentė: Asist. Beata Martišienė

Vilnius, 2011

Turinys

Įvadas	2
1. Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų sąvokos	5
1.1. Nelaimingų atsitikimų darbe sampratos teorinės ir praktinės problemos	5
1.2. Nelaimingų atsitikimų darbe klasifikacijos reikšmė	15
1.3. Profesinių ligų sampratos teorinės ir praktinės problemos, klasifikacija	19
2. Nelaimingų atsitikimų darbe tyrimas	24
2.1. Nelaimingus atsitikimus darbe tiriantys subjektai	24
2.2. Būtiniai veiksmai, įvykus nelaimingam atsitikimui darbe	29
2.3. Nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ypatumai, problemos	33
2.4. Tyrimo trūkumų šalinimas, apskundimo tvarka	44
3. Profesinių ligų tyrimo ypatumai	46
3.1. Profesinių ligų tyrime dalyvaujantys subjektai	46
3.2. Profesinių ligų tyrimo stadijos	50
3.2.1. Profesinių ligų priežasčių tyrimas	52
3.2.2. Profesinių ligų nustatymas bei patvirtinimas	55
3.3. Profesinių ligų priežasčių ištyrimo, tyrimo tvarkos ir diagnozės apskundimas	59
Išvados	61
Literatūros sąrašas	63
Santrauka	71
Summary	72

Ivadas

Lietuvos Respublikos Konstitucijos¹ (toliau – LR Konstitucija) 48 straipsnis garantuoja kiekvieno žmogaus teisę turėti tinkamas, saugias ir sveikas darbo sąlygas. Tuo tikslu Lietuvos Respublikoje sukurta darbuotojų saugos ir sveikatos norminių teisės aktų sistema, atitinkanti Europos Sąjungos direktyvas. Tačiau darbų sauga Lietuvoje, kaip mokslas, žengia pirmuosius netvirtus žingsnius.²

Nagrinėjamos temos aktualumas. Nelaimingi atsitikimai darbe ir profesinės ligos sąlygoja tiek tiesiogines (draudimo, kompensacijų, gydymo ir administravimo), tiek netiesiogines (dėl mažesnio gamybos našumo) išlaidas valstybei, įmonėms, daro ne tik fizinę ir finansinę, bet ir moralinę, emocinę, socialinę žalą susirgusiems asmenims ir jų artimiesiems. Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų paplitimą lemia ne tik faktinė darbo sąlygų būklė, bet ir pačių sąvokų nelaimingas atsitikimas darbe ir profesinė liga apibrėžtumas, nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų tyrimo, nustatymo ir kompensavimo procedūrų teisinis reglamentavimas. Nelaimingo atsitikimo darbe ir profesinės ligos apibrėžimai, kurie atrodo priimtini ir logiški, dažnai kelia nemažai problemų dėl jų interpretacijos praktikoje. Nelaimingo atsitikimo darbe pripažinimas, taip pat profesinės ligos diagnozė, jos nustatymo ar nenustatymo faktai neretai sukelia teisinius ginčus. Lietuvos Respublikos Vyriausybės darbuotojų saugos ir sveikatos 2009-2012 metų strategijoje³ numatytas pagrindinis strateginis tikslas – siekti, kad sumažėtų nelaimingų atsitikimų darbe, tobulinti teisinę ir organizacinę darbuotojų saugos ir sveikatos sistemą, užtikrinančią darbuotojų darbo kokybę ir darbingumo išsaugojimą. Akivaizdu, jog reikalinga įgyvendinti priemonės, skirtas pagerinti nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų išaiškinimą.

Darbo tikslas. Pagrindinis darbe keliamas tikslas – išanalizuoti nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų teisinį reglamentavimą Lietuvos Respublikoje ir nustatyti su tuo susijusias teorines ir praktines problemas, atskirais aspektais palyginti teisinį reglamentavimą bei kylančias problemas su Vokietijos Federacinėje Respublikoje ir Rusijos Federacijoje taikomu teisiniu reglamentavimu.

Siekiant minėto darbo tikslo iškeliami šie uždaviniai:

¹ Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

² *Lietuvos darbo teisės raida ir perspektyvos*. Kolektyvinė monografija. Atsak. red. Justinas Usonis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2010. p. 329.

³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. birželio 25 d. nutarimas Nr. 669 „Dėl Darbuotojų saugos ir sveikatos 2009-2012 metų strategijos ir jos įgyvendinimo 2009-2010 metų priemonių plano patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2009, Nr-80-3345.

- 1) išanalizuoti nelaimingo atsitikimo darbe sąvoką ir nustatyti kriterijus, atskiriančius nelaimingą atsitikimą darbe nuo nelaimingo atsitikimo;
- 2) nustatyti nelaimingo atsitikimo pakeliui į darbą ir iš darbo sąvokos reglamentavimo problematiką ir pasiūlyti šių problemų sprendimo būdus;
- 3) išanalizuoti profesinės ligos sąvoką ir atskleisti profesinės ligos sąvokos taikymo problemas;
- 4) išanalizuoti nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo teisinį reglamentavimą;
- 5) išnagrinėti profesinių ligų tyrimo teisinę bazę ir organizacinius klausimus;
- 6) atskirais aspektais išnagrinėti Vokietijos Federacinės Respublikos ir Rusijos Federacijos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų teisinio reglamentavimo patirtį ir įvertinti panašumus bei skirtumus.

Tyrimo objektas. Darbe pagrindinis dėmesys skiriamas Lietuvos Respublikos, nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų sampratų teisinio reguliavimo ir taikymo problemoms, taip pat nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų tyrimo procedūrų teisiniam reguliavimui. Atskiri aspektai lyginami su Vokietijos Federacinės Respublikos ir Rusijos Federacijos teisinio reglamentavimo patirtimi. Pažymėtina, kad šiame darbe nebus atskirai analizuojamos normos, reglamentuojančios atsakomybės klausimus, susijusius su nelaimingais atsitikimais darbe ir profesinėmis ligomis. Kompensavimo už nelaimingus atsitikimus darbe ir profesines ligas klausimai aptariami tiek, kiek tai aktualu nagrinėjant nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų sampratų bei tyrimo problematiką.

Tyrimo metodai. Šio darbo objektas ištirtas ir užsibrėžtų darbo tikslų pasiekta naudojant istorinį, sisteminių, lingvistinių, loginį ir teleologinį tyrimo metodus, taip pat gana plačiai naudojamas lyginamasis tyrimo metodas. Istorinis tyrimo metodas naudojamas aiškinant Lietuvos Respublikos teisės aktų naujas normas, pakeitusias senąsias, siekiant išanalizuoti ir nustatyti optimalų teisinio reglamentavimo būdą. Lyginamasis tyrimo metodas naudojamas lyginant Lietuvos Respublikos, Vokietijos Federacinės Respublikos ir Rusijos Federacijos teises bazes, susijusias su nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų reglamentavimu, siekiant atskleisti skirtingų jurisdikcijų trūkumus ir pranašumus. Vokietijos Federacinė Respublika pasirinkta kaip senoji Europos Sąjungos valstybė narė, Rusijos Federacija – kaip valstybė, kuri nėra Europos Sąjungos narė. Sisteminio tyrimo metodo pagalba analizuojamos konkrečios Lietuvos Respublikos teisės aktų normos, atsižvelgiant į jų ryšį su kitomis to paties akto ar kitų teisės aktų nuostatomis. Lingvistinis ir teleologinis tyrimo metodai naudojami siekiant atskleisti

sąvokų nelaimingas atsitikimas darbe ir profesinė liga teisinio reglamentavimo problematiką Lietuvos Respublikos, Rusijos Federacijos ir Vokietijos Federacinės Respublikos teisės aktuose, taip pat aiškinant teisės normų turinį ir atskleidžiant pažodinę teisės aktų reikšmę. Loginio metodo pagalba taip pat aiškinamas teisės normų turinys bei daromi apibendrimai ir išvados.

Darbo originalumas. Lietuvoje išsamių mokslo darbų, kuriuose būtų tiesiogiai nagrinėjama teisinė nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų pusė, atskleidžiama teisinio reglamentavimo problematika, nėra. Pažymėtina, jog minėtų tyrimo metodų naudojimas ir derinimas, siekiant darbe užsibrėžtų tikslų, taip pat darbe atliekamas Lietuvos Respublikos, Vokietijos Federacinės Respublikos ir Rusijos Federacijos teisinių bazių vertinimas atspindi šio darbo originalumą ir išskiria jį iš jau egzistuojančių darbų.

Svarbiausi šaltiniai. Atsižvelgiant į problematiką, nurodytą aptariant darbo originalumą, pagrindiniais šio darbo šaltiniais laikytini Lietuvos Respublikos teisės aktai. Darbe remiamasi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bei Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimais ir nutartimis, parinktais pagal nagrinėjamų klausimų pobūdį. Rengiant darbą taip pat remtasi Lietuvos darbo teisės ir socialinės saugos teisės doktrinos atstovų darbais. Svarbiais darbo šaltiniais laikytini Vokietijos Federacinės Respublikos ir Rusijos Federacijos teisės aktai. Analizuojant minėtų užsienio valstybių įstatymų turinį neišvengta ir užsienio valstybių aktų apžvalgos ar vertinimų.

1. Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų sąvokos

1.1. Nelaimingų atsitikimų darbe sampratos teorinės ir praktinės problemos

Visų pirma tikslinga apibrėžti sąvokų nelaimingas atsitikimas ir nelaimingas atsitikimas darbe skirtumus. Dabartinės lietuvių kalbos žodyne pateikiamas toks nelaimingo atsitikimo apibrėžimas: nelaimingas atsitikimas – tai staigus sveikatos sutrikdymas, skaudus įvykis.⁴ Kitaip tariant, nelaimingas atsitikimas – tai toks įvykis, kurio metu žmogus susižaloja, t.y. patiria sveikatai ir (ar) gyvybei pavojingą traumą. Nelaimingo atsitikimo darbe sąvoka pateikiama Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatyme⁵ (toliau – LR darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas). Šio įstatymo 2 straipsnio 20 dalyje nelaimingas atsitikimas darbe apibrėžiamas kaip įvykis darbe, įskaitant eismo įvykį darbo laiku, nustatyta tvarka ištirtas ir pripažintas nelaimingu atsitikimu darbe, kurio padarinys – darbuotojo trauma (lengva, sunki, mirtina). Įvykis darbe, kai darbuotojas mirė dėl ligos, nesusijusios su darbu, nepriskiriamas prie nelaimingo atsitikimo darbe. Toks pat apibrėžimas įtvirtintas ir Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo⁶ (toliau – LR nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas) 3 straipsnio 11 dalyje. Lyginant šiuos apibrėžimus galima būti išskirti du kriterijus, pagal kuriuos galime atskirti nelaimingą atsitikimą darbe nuo paprasto nelaimingo atsitikimo. Vienas kriterijų yra įvykio vieta. Bendra taisyklė – trauma patiriama darbe, t.y. pagal Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatų⁷ (toliau – LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatai) 8 punktą įvykis laikomas įvykusi darbe, jei jis įvyksta darbo vietoje, įmonės patalpose ar teritorijoje. Kitas kriterijus, taikomas nelaimingiems atsitikimams, įvykusiems eismo įvykio metu – tuomet būtina atsižvelgti į įvykio laiką. Tokiu būdu iš pateikto nelaimingo atsitikimo darbe apibrėžimo gali susidaryti klaidingas įspūdis, kad bet koks atvejis, įvykęs darbovietėje, bus nelaimingas atsitikimas darbe, o taip pat, kad nelaimingas atsitikimas darbe būtinai turi būti įvykęs tik darbovietėje arba eismo įvykio metu. Manytina, kad šis apibrėžimas

⁴ *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Lietuvių kalbos institutas; red. kol.: St. Keinys (vyr. red.) et. al. – 4-asis leid. – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos inst., 2000. P. 419.

⁵ Valstybės žinios, 2003, Nr. 70-3170.

⁶ Valstybės žinios, 1999, Nr. 110-3207; 2003, Nr. 114-5114.

⁷ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. rugsėjo 2 d. nutarimas Nr. 1118 „Dėl Nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatų patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2004, Nr.136-4945.

yra netikslus, kadangi pagrindinis kriterijus, padedantis atskirti nelaimingą atsitikimą darbe nuo paprasto nelaimingo atsitikimo, yra nelaimingų atsitikimų darbe klasifikacija į susijusius su darbu ir nesusijusius su darbu nelaimingus atsitikimus, kuri pateikiama LR darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymo 42 straipsnio 3 dalyje. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo atvejus, kuomet darbuotojo sveikatai padarytą žalą galima laikyti susijusia su jo darbinių pareigų vykdymu. Atsižvelgiant į tai nelaimingas atsitikimas susijęs su darbu yra tada, kai jis įvyksta: 1) organizacijos teritorijoje (darbo vietoje arba atliekant darbine pareigą ne darbo vietoje); 2) ne organizacijos teritorijoje, bet vykdant darbine pareigą, jeigu ir ten darbdavys privalėjo sudaryti saugias ir sveikas darbo sąlygas; 3) kitais „Nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatų“ nurodytais atvejais.⁸ Detaliau ši klasifikacija aptariama nagrinėjant nelaimingų atsitikimų darbe skirstymą bei tyrimą.

Prof. Juozas Tartilas LR darbuotojų saugos ir sveikatos įstatyme įtvirtintą nelaimingo atsitikimo darbe sąvoką teisiniu požiūriu laiko nepriimtina, kadangi į klausimą, kas yra nelaimingas atsitikimas, atsakoma, kad nelaimingas atsitikimas yra nelaimingas atsitikimas ir dar siūloma teisiniu būdu jį pripažinti nelaimingu atsitikimu.⁹ Tačiau manytina, kad pašalinti iš apibrėžimo sąvoką „pripažintas nelaimingu atsitikimu darbe“ būtų netikslu, kadangi būtent nustatyta tvarka pripažintas nelaimingas atsitikimas darbe sukelia teisinės pasekmės, t.y. už jį gaunama kompensacija pagal LR nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymą.

Dar vienas nelaimingo atsitikimo darbe apibrėžimas pateikiamas Socialinės apsaugos terminų žodyne. Nelaimingas atsitikimas darbe apibrėžtas kaip ūmus darbuotojo sveikatos pagadinimas dėl trumpalaikio pavojingo, kenksmingo darbo aplinkos poveikio arba neatsargumo, dėl kurio darbuotojas netenka darbingumo nors vienai dienai arba net miršta.¹⁰ Prof. J. Tartilo nuomone, Socialinės apsaugos terminų žodyne pateiktas apibrėžimas teisiniu požiūriu yra tikslesnis, o papildžius šį apibrėžimą sąvoka „iširtas laikantis teisės aktų reikalavimų“, apibrėžimas būtų nepriekaištingas.¹¹ Paminėtina, kad panašus apibrėžimas buvo pateiktas 1993 metais įsigaliojusiam Lietuvos Respublikos žmonių saugos darbe įstatyme¹² (toliau – LR žmonių saugos darbe įstatymas). Pirmojoje

⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 1997 m. sausio 16 d. nutarimas Nr. 2 „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nagrinėjant civilines bylas dėl atlyginimo žalos, padarytos asmenį sužalojus, kitaip pakenkus jo sveikatai arba atėmus gyvybę“ ir apžvalga. *Teismų praktika*, 1997. Nr. 6.

⁹ TARTILAS, J. Darbų saugos teisiniai aktai kritiniu aspektu. *Jurisprudencija*. 2008 8(110); 13-17. P. 14.

¹⁰ ANGELE, S.; DOBROVOLSKIS, A.; et al. *Socialinės apsaugos terminų žodynas*. Vilnius: Sveikatos ekonomikos centras, 1999.

¹¹ TARTILAS, J. Darbų saugos teisiniai aktai kritiniu aspektu. *Jurisprudencija*. 2008 8(110); 13-17. P. 14.

¹² Lietuvos Respublikos žmonių saugos darbe įstatymas. Valstybės žinios, 1993, Nr. 55-1064.

įstatymo redakcijoje nurodyta, kad nelaimingas atsitikimas – ūmus darbuotojo sveikatos pakenkimas dėl trumpalaikio darbo aplinkos pavojingo, kenksmingo veiksnio poveikio, kai darbuotojas netenka darbingumo nors vienai dienai (1 str. 13 d.). Apibrėžimas nedaug skiriasi nuo Socialinės apsaugos terminų žodyno siūlomos definicijos, tačiau pirmojoje įstatymo redakcijoje neįvardijama, kad tai nelaimingas atsitikimas darbe, apsiribojama sąvoka nelaimingas atsitikimas. Vėliau, įstatymą keičiant bei pildant, ši sąvoka kito ir dabartiniame LR darbuotojų saugos ir sveikatos įstatyme įtvirtintame nelaimingų atsitikimų darbe apibrėžime pabrėžiama, jog tai nelaimingas atsitikimas darbe. Lyginant pirmąjį nelaimingo atsitikimo darbe apibrėžimą, kuris buvo įtvirtintas LR žmonių saugos darbe įstatyme, su dabartiniu apibrėžimu, įtvirtintu LR darbuotojų saugos ir sveikatos įstatyme, matyti, kad iš apibrėžimo buvo pašalintos kenksmingo ar pavojingo veiksnio sąvokos. Tačiau šios sąvokos įtvirtinimas apibrėžime tikslingas siekiant aiškesnio sąvokų nelaimingas atsitikimas darbe ir nelaimingas atsitikimas atribojimo. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas konstatavo, kad priežastinio ryšio buvimas tarp darbuotojo traumos ir ją darbe sukėlusio pavojingo veiksnio yra viena iš sąlygų priskirti įvykį nelaimingų atsitikimų, susijusių su darbu, kategorijai.¹³ O jau anksčiau minėta, kad nelaimingo atsitikimo darbe priskyrimas prie susijusių su darbu laikytinas pagrindiniu kriterijumi, įgalinančiu atriboti nelaimingą atsitikimą nuo nelaimingo atsitikimo darbe. Manytina, kad šiuo atžvilgiu dabartinis nelaimingo atsitikimo darbe apibrėžimas nėra tikslus, nes nenurodomos galimo nelaimingo atsitikimo darbe įvykimo prielaidos.

Pavojingo ir kenksmingo darbo aplinkos poveikio sąvokos yra nurodytos LR darbuotojų saugos ir sveikatos įstatyme. Pavojingas veiksnys tai darbo aplinkoje esantis rizikos veiksnys, dėl kurio darbuotojas gali patirti ūmių sveikatos sutrikimų ar mirtį, o kenksmingas veiksnys – rizikos veiksnys darbo aplinkoje, kuris veikdamas darbuotojo organizmą gali sukelti ligą ar profesinę ligą ir kurio poveikis gali būti pavojingas gyvybei (2 str. 17 p., 25 p.). Rizikos veiksnius apibrėžia Profesinės rizikos vertinimo nuostatai.¹⁴ Tai gali būti cheminis, fizikinis, biologinis, ergonominis, psichosocialinis ar fizinis veiksnys (Profesinės rizikos vertinimo nuostatai 3.10-3.15 p.). Praktikoje fizinės kilmės veiksniais gali būti laikomas konstrukcijos griuvimas ar virtimas, krovinio kritimas, traumuojantis darbuotoją. Cheminės kilmės veiksniai praktikoje gali pasireikšti kaip kenksmingųjų ir nuodingųjų dujų patekimas į darbo aplinką, dėl kurio darbuotojas gali

¹³ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2004 m. sausio 27 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A⁸-140-04.

¹⁴ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro ir Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2003 m. spalio 16 d. įsakymas Nr.A1-159/V-612 „Dėl profesinės rizikos nuostatų patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2003, Nr. 100-4504.

apsinuodyti.¹⁵ Fizikiniai veiksniai praktikoje dažniausiai pasireiškia kaip triukšmas, vibracija, elektromagnetiniai laukai ir dažniau būna profesinių ligų, o ne nelaimingų atsitikimų darbe priežastimis. Biologinis veiksnys – tai mikroorganizmai, galintys sukelti bet kokią infekciją, alergiją ar apsinuodijimą. Ergonominis veiksnys gali pasireikšti kaip darbuotojo pervargimas dėl per didelio fizinio darbo krūvio. Psichosocialinis – tai bet koks darbo aplinkos netinkamas pobūdis, taip pat darbdavio ir įmonės kolektyvo tarpusavio santykiai, sukeliantys darbuotojui psichinį stresą. Būtina atkreipti dėmesį, kad praktikoje pasitaiko tokių atvejų, kuomet rizikos veiksniai egzistuoja darbo aplinkoje, o darbuotojo trauma pasireiškia vėliau. Tai, pavyzdžiui, gali būti apsinuodijimas pavojingomis medžiagomis. Toks įvykis taip pat būtų priskiriamas prie nelaimingo atsitikimo darbe. Apibendrinant, pavojus yra bet kas, kas gali padaryti žalą, o profesinė rizika yra sužalojimo ar ligos, atsirandančios veikiant pavojui, tikimybė ir sunkumas. Tuo tikslu LR darbuotojų saugos ir sveikatos įstatyme numatyta kiekvieno darbdavio pareiga reguliariai atlikti rizikos vertinimą – visi išvardinti rizikos veiksniai kiekvienoje darbovietėje turi būti vertinami ir tiriami, turi būti imamasi priemonių jiems pašalinti arba sumažinti galimai rizikai (25 str.).

Vokietijoje nelaimingo atsitikimo darbe sąvoka pateikiama Vokietijos Federacinės Respublikos socialinio draudimo nuo nelaimingų atsitikimų įstatyme¹⁶ (toliau VFR - socialinio draudimo nuo nelaimingų atsitikimų įstatymas), kurio 8 straipsnis nurodo, kad nelaimingi atsitikimai darbe – tai įvykiai darbe ir įvykiai ne darbovietės teritorijoje, įvykę atliekant apdraustą, t.y. su darbu susijusią veiklą, taip pat atsitikimai pakeliui į darbą ar iš darbo. Apibrėžime taip pat nurodoma, kad nelaimingas atsitikimas kyla dėl išorinio poveikio kūnui, ko pasekoje kyla trauma arba mirštama. Taigi tokiu būdu iš karto pabrėžiamas priežastinio ryšio tarp įvykio ir atliekamos susijusios su darbu veiklos būtinumas, kas įgalina lengviau atskirti nelaimingus atsitikimus darbe nuo su darbu nesusijusių įvykių, t.y. tiesiog nelaimingų atsitikimų.

Rusijos Federacijos būtinąjo socialinio draudimo nuo nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų įstatymas¹⁷ (toliau – RF būtinąjo socialinio draudimo nuo nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų įstatymas) pateikia nelaimingo atsitikimo darbe

¹⁵ ČYRAS, P.; GIRNIUS, V.; KAMINSKAS, K.; *et al.* *Profesinė sauga ir sveikata. Ergonomikos principai*. Vadovėlis. Vilnius: Technika, 2003. P. 34.

¹⁶ Siebtes Buch Sozialgesetzbuch (SGB VII) - Gesetzliche Unfallversicherung. Vom 7. August 1996. (BGBl. I S. 1254).

¹⁷ Федеральный закон от 24 июля 1998 г. N 125-ФЗ „Об обязательном социальном страховании от несчастных случаев на производстве и профессиональных заболеваний“. „Российской газете“ от 12 августа 1998 г. N 153-154, в Собрании законодательства Российской Федерации от 3 августа 1998 г. N 31 ст. 3803.

apibrėžimą. Pagal 3 įstatymo straipsnį nelaimingu atsitikimu darbe laikomas įvykis, dėl kurio apdraustasis patyrė traumą ar kitokią sveikatos pakenkimą vykdydamas savo pareigas pagal darbo sutartį ar kitais įstatymo numatytais atvejais, kaip draudėjo teritorijoje taip ir už jos ribų, vykdamas į darbo vietą arba grįždamas iš darbo vietos transportu, kurį suteikė draudėjas ir dėl kurio apdraustasis turėjo būti pervestas į kitą darbą, ar sukėlusį jam laikiną ar ilgalaikį profesinio darbingumo netekimą arba mirtį (RF būtinąjo socialinio draudimo nuo nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų įstatymas 3 str.). Rusijos Federacijos darbo kodekso¹⁸ (toliau – RF darbo kodeksas) 227 straipsnyje pabrėžiama, kad nelaimingas atsitikimas darbe gali įvykti atliekant darbo sutartyje sulytą darbą arba kitą darbdavio ar jo atstovo pavestą darbą, taip pat vykdant kitus veiksmus, kurie numatyti darbo sutartyje arba atliekami darbdavio interesais. Tačiau RF darbo kodekse konkretaus apibrėžimo nėra. Atsižvelgiant į šias sąvokas, darytina išvada, kad norint atskirti nelaimingus atsitikimus darbe nuo nelaimingų atsitikimų taip pat būtinas priežastinis ryšys tarp traumos ir atliekamos su darbu susijusios veiklos.

Atkreiptinas dėmesys, kad tiek Vokietijoje, tiek Rusijoje, nelaimingo atsitikimo darbe sąvoka atitinka draudiminio įvykio sąvoką, t.y. nėra papildomų sąlygų, kad nustatyta tvarka pripažintas nelaimingas atsitikimas darbe būtų draudiminis įvykis. LR nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatyme vartojamos sąvokos draudiminis įvykis ir nedraudiminis įvykis (6-7 str.). Todėl ne visais atvejais įvykis, atitinkantis nelaimingo atsitikimo darbe sąvoką, bus pripažįstamas draudiminiu įvykiu.

Nelaimingi atsitikimai, įvykę kelyje, būna dviejų rūšių: nelaimingi atsitikimai, įvykę kelyje darbo laiku ir nelaimingi atsitikimai pakeliui į darbą ar iš darbo.¹⁹ LR darbuotojų saugos ir sveikatos pateiktame nelaimingo atsitikimo darbe apibrėžime minimi darbo laiku įvykę eismo įvykiai. Tik 2000 m. spalio 17 d. priėmus LR žmonių saugos darbe įstatymo naują redakciją ir pakeitus įstatymo pavadinimą į LR darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymą²⁰ buvo išskirta sąvoka nelaimingas atsitikimas pakeliui į darbą ar iš darbo. LR nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatyme ši sąvoka išskirta 2001 m. birželio mėnesį. Tačiau nors pirmojoje LR žmonių saugos darbe

¹⁸ Трудовой кодекс Российской Федерации от 30 декабря 2001 г. N 197-ФЗ. „Российской газете“ от 31 декабря 2001 г. N 256, в Собрании законодательства Российской Федерации от 7 января 2002 г. N 1 (часть I) ст. 3, в „Парламентской газете“ от 5 января 2002 г. N 2-5.

¹⁹ ZEPF, K.I.; LETZEL, S.; VOELTER-MAHLKNECHT, S.; *et. al.* Commuting accidents in the German chemical industry. *Industrial Health* 2010, Nr. 48, [interaktyvus] p. 164–170. [žiūrėta 2010 m. lapkričio 24 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.jstage.jst.go.jp/article/indhealth/48/2/48_164/article> [žiūrėta 2010 m. lapkričio 24 d.].

²⁰ Valstybės žinios, 1993, Nr. 55-1064; 2000, Nr. 95-2968 .

įstatymo redakcijoje nelaimingi atsitikimai pakeliui į darbą ar iš darbo nėra išskirti, 71 straipsnyje nelaimingi atsitikimai klasifikuojami į keletą rūšių ir prie susijusių su darbu priskirtini ir tokie nelaimingi atsitikimai, kurie įvyksta pakeliui į darbą ar iš darbo. Taip pat LR nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo pirmojoje redakcijoje²¹ prie draudiminių įvykių priskirtini ir tie nelaimingi atsitikimai, kurie įvyksta pakeliui į darbą ar iš darbo (6 str. 1 d. 2 p.).

Taigi, dabartiniame LR darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymo 1 straipsnio 21 dalyje nelaimingas atsitikimas pakeliui į darbą ar iš darbo apibrėžiamas kaip įvykis, įskaitant eismo įvykį darbuotojui vykstant į darbą ar iš darbo, įvykęs darbuotojo darbo dienomis kelyje tarp darbovietės ir: 1) gyvenamosios vietos; 2) ne darbovietėje esančios vietos, kurioje darbuotojui išmokamas darbo užmokestis; 3) vietos ne darbovietės teritorijoje, kurioje darbuotojas gali būti pertraukos pailsėti ir pavalgyti metu. Pažymėtina, kad nelaimingo atsitikimo darbe ar nelaimingo atsitikimo pakeliui į darbą ar iš darbo sąvokos apima ir tuos nelaimingus atsitikimus, kurie įvyksta komandiruotės metu.

Nelaimingo atsitikimo pakeliui į darbą ar iš darbo apibrėžimas nėra išsamus ir praktikoje kelia nemažai problemų. Visų pirma, nelaimingi atsitikimai darbe tiriama vadovaujantis LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatais, kurių 11 punkte nustatyta, kad įvykus nelaimingam atsitikimui pakeliui į darbą ar iš darbo surašomas nelaimingo atsitikimo darbe tyrimo aktas N-2. LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatuose nėra minima, kaip traktuoti tokį nelaimingą atsitikimą, jei vykstant iš darbo į gyvenamąją vietą aplankomi kiti objektai, pavyzdžiui, užsukama į parduotuvę. Prof. J. Tartilas siūlo LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatuose aiškiai pasakyti, kad tokiais atvejais vykimo iš darbo į namus faktas nenutrūksta.²² Tačiau paminėtina, kad 2000 m. sausio 28 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas Nr. 5 „Dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų pripažinimo draudiminiais įvykiais tvarkos patvirtinimo“²³ (toliau – Tvarka), kuris neteko galios nuo 2004 metų. Pagal Tvarkos 5.11 punktą draudiminiu įvykiu buvo pripažįstamas nelaimingas atsitikimas darbuotojo darbo dienomis kelyje tarp darbovietės ir gyvenamosios vietos. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas konstatavo, kad pagal Tvarkos 5 ir 6 punktų nuostatas, draudiminiais įvykiais nepripažįstami nelaimingi atsitikimai, kai jie įvyksta asmeniui

²¹ Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas. Valstybės žinios, 1999, Nr.110-3207.

²² TARTILAS, J. Darbų saugos teisiniai aktai kritiniu aspektu. *Jurisprudencija*. 2008 8(110); 13-17. P. 14.

²³ Valstybės žinios, 2000, Nr. 11-266.

vykstant iš darbo ar į darbą, tačiau pakeliui aplankant įvairius objektus (kirpyklą, parduotuvę ir kt.).²⁴ Taigi buvo aiškiai įtvirtinta, kaip kvalifikuoti tokius nelaimingus atsitikimus pakeliui į darbą ar iš darbo. Tačiau 2004 metais Tvarkai netekus galios, galiojančiuose teisės aktuose, reglamentuojančiuose nelaimingų atsitikimų darbe priskyrimą prie draudiminių įvykių, tokios nuostatos neliko. Tokiu būdu šiai dienai galiojančiuose teisės aktuose nėra aiškaus reglamentavimo šiuo klausimu. Tačiau manytina, atsižvelgus į teismų formuojamą praktiką,²⁵ kad įvykis, įvykęs darbuotojui vykstant iš darbo į namus arba iš namų į darbą, nebus draudiminis tuo atveju, kai kelionė bus sutrunkdoma, t.y. aplankomi kiti objektai.

Lietuvos Respublikos žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimo profesine liga laikinajame įstatyme,²⁶ kuris taikomas tik tiems nelaimingiems atsitikimams, kurie įvyko iki 1999 m. gruodžio 31 dienos, numatyta, kad nelaimingas atsitikimas, įvykęs ne dėl darbuotojo kaltės, įprastiniu, tiesioginiu maršrutu jam vykstant į darbą arba grįžtant iš darbo, prilyginamas nelaimingam atsitikimui darbe (4 str. 2 d.). Kyla klausimas, jei darbuotojas važinėja keliais maršrutais, kuris iš jų laikytinas įprastiniu. Arba, jei darbuotojas į darbą važiuoja autobusu ir pavėlavęs į autobusą, kuris važiuoja tiesiai į darbą, pasinaudoja kitu autobusu, kuris važiuoja ne tiesiogiai, o tenka persėsti į kitą, ar tai bus nelaimingas atsitikimas pakeliui į darbą. Toks reglamentavimas neaiškus ir keliantis daug ginčytinų klausimų. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad LR darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas bei LR nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas, išskirdami naują sąvoką, neišsprendė neišsamos reglamentavimo problemos ir paliko nemažai laisvės interpretacijai.

Įvairiose Europos Sąjungos šalyse nelaimingų atsitikimų pakeliui į ar iš darbo apibrėžimai skiriasi. Vienose šalyse apibrėžimai platūs ir detalūs, o kitose – labai siauri.²⁷ Detalaus apibrėžimo pavyzdys galėtų būti Vokietijoje naudojamas apibrėžimas. Pagal VFR socialinio draudimo nuo nelaimingų atsitikimų įstatymo 8 straipsnio 2 dalį nelaimingu atsitikimu pakeliui į darbą ar iš darbo bus laikomas įvykis, kuris nutinka važiuojant tiesiausiu keliu iš darbo ar į darbą (tos vietos, kurioje atliekama apdrausta veikla). Kas laikoma tiesiausiu keliu gali nuspręsti pats darbuotojas, atsižvelgdamas į

²⁴ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2002 m. balandžio 29 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-07-00435-02.

²⁵ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2006 m. balandžio 5 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-403-869-06.

²⁶ Valstybės žinios, 1997, Nr. 67-1656.

²⁷ „PRAISE“: Preventing Road Accidents and Injuries for the Safety of Employees. Safer Commuting to Work. 2010 November 3, Report Nr. 4 [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. gruodžio 1d.]. Prieiga per internetą: <[http://www.etsc.eu/documents/PRAISE%20Report%20\(4\).pdf](http://www.etsc.eu/documents/PRAISE%20Report%20(4).pdf)> [žiūrėta 2010 m. gruodžio 1d.].

geografiją ir laiką, taip pat pasirinkti transporto priemonę: visuomeninį transportą, automobilį ir kt. Minėtame straipsnyje detaliai nurodoma, kad nelaimingiems atsitikimams pakeliui į darbą ar iš darbo bus priskiriami tokie įvykiai, kai važiuojama tiesiausiu keliu, taip pat kelio apylankos įveikimas tam, kad palikti kitų asmenų priežiūrai vaikus, kurie gyvena kartu su apdraustaisiais, arba pasinaudoti bendrai su kitais dirbančiaisiais arba apdraustaisiais transporto priemone, taip pat su apdrausta veikla susijusio kelio įveikimas iš ir į pastovią šeimos gyvenamąją vietą, jeigu apdraustieji dėl didelio atstumo tarp šeimos buto ir veiklos vietos turi dar kitą prie ar šalia veiklos vietos esančią gyvenamąją vietą, taip pat darbo prietaiso arba apsauginės įrangos transportavimas, priežiūra ir atnaujinimas bei jų pirminis išigijimas, jeigu tai atliekama darbdavių pavedimu. Toks reglamentavimas numato, kokiais atvejais kelionė gali būti pertraukiama. Taip pat nustatant, ar nelaimingas atsitikimas yra pakeliui į darbą ar iš darbo, kai aplankomi kiti objektai, remiamasi Vokietijos teismų suformuotais precedentsais. Pagal tai, nelaimingu atsitikimu pakeliui į darbą ar iš darbo bus pripažįstamas įvykis, kurio metu sustojama, t.y. aplankomi kiti objektai, tačiau sustojimas yra skirtas vykdyti pavedimui, kuriam būdingas esminis ryšys su profesine veikla. Taip pat nustatytas dviejų valandų laiko tarpas, per kurį įvykęs nelaimingas atsitikimas bus pripažintas įvykusi pakeliui į darbą ar iš darbo.²⁸ Manytina, kad toks teisinis reglamentavimas, o taip pat teismų precedentų suformuota praktika, skirtingai nuo Lietuvoje įtvirtinto reglamentavimo, mažina tikimybę kilti teisminiams ginčams. Kuo tiksliau apibrėžiamas nelaimingas atsitikimas pakeliui į darbą ar iš darbo, tuo mažiau vietos paliekama teismams interpretuoti sąvokas.

Lietuvoje nelaimingas atsitikimas pakeliui į darbą ar iš darbo gali įvykti einant pėsčiomis arba važiuojant bet kokios rūšies transportu. 2009 m. spalio 13 d. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija parengė Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo 1 straipsnio pakeitimo įstatymo projektą.²⁹ Projekte buvo siūloma nelaimingus atsitikimus, vykstant į darbą ar iš darbo, pripažinti draudiminiais įvykiais šio įstatymo prasme tik tuo atveju, jei vykstama draudėjo nuosavybės teise, nuomos, panaudos ar kitais pagrindais naudojamu

²⁸ Commuting Accidents – A Challenge for workers compensation systems [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.munichre.com/publications/302-04092_en.pdf> [žiūrėta 2011 m. vasario 20 d.]

²⁹ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2009 m. spalio 13 d. Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo 1 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIP-1247 [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. lapkričio 26 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc_l?p_id=6565&p_query=&p_tr2=&p_org=&p_fix=n&p_gov=y> [žiūrėta 2010 m. lapkričio 26 d.].

transportu. Šio įstatymo projekto aiškinamajame rašte nurodoma, jog įstatymas turėtų būti taikomas tik tuo atveju, kai draudėjas būtų tiesiogiai atsakingas už įvykusį nelaimingą atsitikimą darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo, įvykusį vykstant jo organizuojamu transportu. Draudėjas negali būti atsakingas už nelaimingus atsitikimus pakeliui į darbą ar iš darbo, įvykusius ne draudėjo organizuojamu transportu (pvz. vykstant visuomeniniu transportu, ar einant pėsčiomis).³⁰ Tačiau šis projektas liko neįgyvendintas. Paminėtina, kad tokios sąlygos yra įtvirtintos RF darbo kodekse. Pagal RF darbo kodekso 227 straipsnį, nelaimingais atsitikimais pakeliui į darbą ar iš darbo pripažįstami tik tie atvejai, kai vykstama transportu, kurį suteikė darbdavys arba asmeniniu transportu, jeigu asmeninis transportas naudojamas gamybiniais tikslais pagal darbdavio nurodymus ar pagal darbo sutartį. Manytina, kad tokio reglamentavimo, kai nelaimingas atsitikimas pakeliui į darbą ar iš darbo pripažįstamas draudiminiu įvykiu tik tuo atveju, kai vykstama draudėjo suteiktu transportu, įtvirtinimas Lietuvos Respublikos teisės aktuose būtų tikslingas. Taip pat svarstyтина ne tik tokio nelaimingo atsitikimo nepripažinimo draudiminiu įvykiu klausimas, bet ir pačios sąvokos nelaimingas atsitikimas pakeliui į darbą ar iš darbo siaurinimas. Visų pirma, dabartinis teisinis reglamentavimas yra abejotinas, kadangi nepriklausomai nuo to, kokių transportu darbuotojas važiuoja ar eina pėsčiomis, darbdavys šiuo atveju negali būti tiesiogiai atsakingas už darbuotojui įvykusį nelaimingą atsitikimą. Darbdavys negali kontroliuoti eismo sąlygų saugumo, vykdyti prevencinių priemonių, tai yra už jo atsakomybės ribų. Antra, nelaimingų atsitikimų pakeliui į darbą ar iš darbo kompensavimas yra didelė našta valstybei, ypač atsižvelgiant į dabartinę Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos padėtį (toliau – Sodra) – Sodros biudžeto deficito padengimas valstybės paskolomis užkrauna sunkią skolos aptarnavimo ir išmokėjimo našta valstybės biudžetui, gyventojams. Atsižvelgiant į tai, svarstyтinas ne tik sąvokos siaurinimas, tačiau apskritai tokios sąvokos atsisakymas. Juo labiau, kad darbuotojai neliktų be socialinės apsaugos – įvykus nelaimingam atsitikimui pakeliui į darbą ar iš darbo kompensacijos būtų mokamos pagal Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymą.³¹ Paminėtina, kad ne visose Europos Sąjungos valstybėse narėse nelaimingi atsitikimai pakeliui į darbą ar iš darbo apskritai priskiriami prie nelaimingų atsitikimų darbe – Čekijoje, Latvijoje, Olandijoje,

³⁰ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2009 m. spalio 16 d. Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo 1 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas Nr. 2274-02 [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. lapkričio 26 d.]. Prieiga per internetą: http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc_l?p_id=6752&p_org=&p_fix=n&p_gov=y [žiūrėta 2010 m. lapkričio 26 d.].

³¹ Valstybės žinios, 2000, Nr. 111-3574.

Slovakijoje ir Didžiojoje Britanijoje nelaimingi atsitikimai pakeliui į darbą ar iš darbo nėra kompensuojami pagal atitinkamų valstybių socialinius draudimus nuo nelaimingų atsitikimų.³²

Lietuvos Respublikos darbo kodekso³³ (toliau – LR darbo kodeksas) 133 straipsnyje yra numatytos garantijos darbuotojams, sužalotiems darbe. Kyla klausimas, ar į šio straipsnio ribas patenka asmenys, kurie buvo sužaloti įvykus nelaimingam atsitikimui pakeliui į darbą ar iš darbo. Laikantis požiūrio, kad darbdavys, vykstant į darbą ar iš darbo, negali ir neturi užtikrinti saugių darbo sąlygų, galima būtų daryti išvadą, kad priskirti tokį nelaimingą atsitikimą būtų netikslu. Taip pat aiškinant LR darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymą teleologiniu metodu kyla klausimas, kodėl įstatymų leidėjas išskyrė dvi sąvokas – nelaimingas atsitikimas darbe ir nelaimingas atsitikimas pakeliui į darbą ar iš darbo. Jei abiejų nelaimingų atsitikimų darbe pasekmės būtų tokios pačios, toks išskyrimas neturėtų logiško paaiškinimo. Todėl atsižvelgiant į minėtus argumentus, galima būtų daryti išvadą, kad įvykus nelaimingam atsitikimui pakeliui į darbą ar iš darbo, LR darbo kodekse numatytos garantijos darbuotojams, sužalotiems darbe, netaikomos. Tačiau iš kitos pusės, darbuotojas dirba darbdavio interesais, vykimas į darbą ar iš darbo priskiriamas darbuotojo pareigai. O įstatymų leidėjo ketinimus šias dvi sąvokas išskirti galima būtų paaiškinti tuo, kad siekiama aiškesnio ir tikslesnio reglamentavimo labiau apsaugant darbuotojo, kaip silpnesnės darbo santykio šalies, interesus.

Apibendrinus galima teigti, kad nors nelaimingo atsitikimo darbe sąvoka įvairiose valstybėse skiriasi, dažniausiai ji turi tą pačią reikšmę ir sukelia tokias pačias teises pasekmes. Kitokia praktika pastebima dėl nelaimingų atsitikimų pakeliui į darbą ar iš darbo sąvokos teisinio reglamentavimo. Valstybės, atsižvelgdamos į savo socialinę sistemą, pasirenka ar nelaimingų atsitikimų pakeliui į darbą ar iš darbo sąvokos įtvirtinamos įstatymuose, ar tokie įvykiai apskritai nepriskiriami prie darbinių. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad nelaimingų atsitikimų pakeliui į darbą ar iš darbo prilyginimas nelaimingiems atsitikimams darbe daro darbdavį atsakingą už riziką, kuri turi tik menką ryšį su jo įmone ir kurios jis negali kontroliuoti bei vykdyti prevencinių priemonių.

³² „PRAISE“: Preventing Road Accidents and Injuries for the Safety of Employees. Safer Commuting to Work. 2010 November 3, Report Nr. 4 [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. gruodžio 1d.]. Prieiga per internetą: <[http://www.etsc.eu/documents/PRAISE%20Report%20\(4\).pdf](http://www.etsc.eu/documents/PRAISE%20Report%20(4).pdf)> [žiūrėta 2010 m. gruodžio 1d.].

³³ Valstybės žinios, 2002, Nr. 64-2569.

1.2. Nelaimingų atsitikimų darbe klasifikacijos reikšmė

Nelaimingus atsitikimus darbe galima klasifikuoti remiantis šiais kriterijais: pagal padarinius, pagal nukentėjusiųjų skaičių ir pagal ryšį su darbu.³⁴ Pažymėtina, kad LR darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymo 2 straipsnio 14 dalyje išskiriama sąvoka incidentas darbe. Incidentu laikomas įvykis, susijęs su darbu, kai nesužeidžiamas nė vienas darbuotojas arba kai dėl darbuotojo traumos, gautos per šį įvykį, reikalinga tik pirmoji medicinos pagalba. Nepaisant to, kad darbuotojas nesužalojamas, incidentas turi būti tiriamas kaip lengvas nelaimingas atsitikimas darbe. Jam tirti turi būti sudaroma dvišalė komisija iš darbdavio atstovo ir darbuotojų atstovo saugai ir sveikatai, ištyrus turi būti surašomas laisvos formos aktas (LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatai 15 p.). Tačiau dažnai nekreipiama dėmesio į darbe įvykstančius incidentus, neanalizuojamos jų priežastys. To priežastis galėtų būti informacijos trūkumas galiojančiuose norminiuose teisės aktuose. Išnagrinėjus incidentų priežastis ir numačius priemones panašioms situacijoms išvengti, incidentų tyrimas atliktų nelaimingų atsitikimų darbe prevencijos funkciją.

Visų pirma, nelaimingi atsitikimai darbe ir nelaimingi atsitikimai pakeliui į darbą ar iš darbo pagal jų pasekmes skirstomi į lengvus, sunkius, mirtinus. Taigi, lengvas nelaimingas atsitikimas darbe – įvykis, dėl kurio darbuotojas patiria traumą ir netenka darbingumo nors vienai dienai ir kuris nepriskiriamas sunkių nelaimingų atsitikimų darbe kategorijai. Sunkus nelaimingas atsitikimas darbe – įvykis, dėl kurio darbuotojas patiria sveikatai ir (ar) gyvybei pavojingą traumą (LR darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas 42 str. 1 d. 1-2 p.). Ar nelaimingas atsitikimas priskiriamas prie sunkių, ar prie lengvų, nustatoma pagal sunkių traumų klasifikacinius požymius, patvirtintus Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2001 m. liepos 18 d. įsakymu Nr. 397 „Dėl sunkių traumų klasifikacinių požymių“.³⁵ Šis dokumentas nustato, kad sunkios traumos skiriamos pagal du kriterijus – pavojingumą gyvybei ir padarinius. Pavojingomis gyvybei sunkiomis traumomis laikomos keliančios pavojų nukentėjusiojo gyvybei, taip pat nuo kurių, nesuteikus medicinos pagalbos, mirštama (1-2 p.). Nelaimingas atsitikimas darbe, sukėlęs darbuotojo mirtį (mirtinas) – įvykis, dėl kurio darbuotojas patiria sveikatai ir (ar) gyvybei pavojingą traumą ir dėl jos iš karto ar po kurio laiko miršta (LR darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas 42 str. 1 d. 3 p.). Priklausomai nuo to, kokios rūšies nelaimingas atsitikimas darbe (sunkus, lengvas ar mirtinas) įvyksta, skiriasi nelaimingus

³⁴ TIAŽKIJUS, V.; PETRAVIČIUS, R.; BUŽINSKAS, G. *Darbo teisė*. Justitia, Vilnius, 1999. P. 145.

³⁵ Valstybės žinios, 2001, Nr. 64-2377.

atsitikimus darbe tiriantys subjektai. Visų pirma LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatų 30-31 punktuose numatyta, kad lengvus nelaimingus atsitikimus darbe tiria įmonių dvišalės komisijos, patvirtintos darbdaviui atstovaujančio asmens įsakymu ar kitu tvarkomuoju dokumentu, sudarytos iš darbdavio atstovo ar atstovų, kuriuos skiria darbdaviui atstovaujantis asmuo ir darbuotojų atstovo ar atstovų saugai ir sveikatai, o sunkius ir mirtinus nelaimingus atsitikimus darbe tiria Lietuvos Respublikos valstybinė darbo inspekcija, veikianti prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Nelaimingų atsitikimų darbe skirstymas pagal pasekmes turi įtakos ir terminams, per kuriuos turi būti ištirti nelaimingi atsitikimai. Lengvo nelaimingo atsitikimo darbe tyrimas turi būti baigtas per 7 darbo dienas, o sunkaus ar mirtino nelaimingo atsitikimo darbe – per 20 darbo dienų nuo įvykio. Atsižvelgiant į įvykio sudėtingumą, tyrimo trukmė gali būti pratęsta ne ilgiau kaip 20 darbo dienų (LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatai 30 p., 36 p.). Atkreiptinas dėmesys, kad lengvo nelaimingo atsitikimo darbe atveju nėra numatytos galimybės pratęsti tyrimą.

Antrasis nelaimingų atsitikimų darbe klasifikacijos būdas – pagal nukentėjusių darbuotojų skaičių. Tai gali būti pavieniai nelaimingi atsitikimai darbe, kuomet traumą patiria vienas darbuotojas, ir grupiniai nelaimingi atsitikimai darbe, kuomet traumą patiria daugiau nei vienas darbuotojas (LR darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas 42 str. 2 d.). Nelaimingų atsitikimų darbe skirstymas į pavienius ir grupinius taip pat turi reikšmės nelaimingą atsitikimą darbe tiriantiems subjektams. Tiriant mirtinus nelaimingus atsitikimus darbe, dėl kurių miršta trys ir daugiau asmenų, sudaroma speciali komisija. Šiuo atveju reikšmingos tokios aplinkybės: nelaimingas atsitikimas darbe pagal padarinius yra mirtinas, o pagal nukentėjusiųjų skaičių – grupinis, tačiau žuvusiųjų turi būti ne mažiau nei trys darbuotojai. Tokiems įvykiams tirti sudaryta komisija susideda iš Lietuvos Respublikos vyriausiojo valstybinio darbo inspektoriaus, Lietuvos Respublikos vyriausiojo valstybinio darbo inspektoriaus pavaduotojo, Valstybinės darbo inspekcijos teritorinio skyriaus vedėjo ir dviejų šio skyriaus Valstybinės darbo inspekcijos inspektorių (LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatai 33 p.). Visai neseniai, 2010 m. lapkričio 30 d., Biržuose, automobiliams detales gaminančioje Lietuvos ir Švedijos įmonėje "Nitator-SLT" sprogęs malkomis kūrenamas katilas pasiglemžė trijų darbuotojų gyvybes.³⁶ Būtent tokiems atvejams ir sudaroma speciali komisija.

³⁶ Neįvertinta pavojingų darbų bei pavojingų darbo įrenginių rizika - skaudi patirtis. Lietuvos Respublikos vyriausiojo valstybinio darbo inspektoriaus laiškas įmonių vadovams [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. vasario 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.vdi.lt/index.php?-1789074557>> [žiūrėta 2011 m. vasario 11 d.].

Šios dvi klasifikacijos aptinkamos ir RF darbo kodekse, o priklausomai nuo to, ar nelaimingi atsitikimai lengvi, sunkūs, mirtini, grupiniai skiriasi komisijos, tiriančios nelaimingus atsitikimus darbe, sudėtis bei tyrimo terminai (RF darbo kodeksas 229 str.).

Nelaimingi atsitikimai darbe pagal ryšį su darbu skirstomi į susijusius su darbu ir nesusijusius su darbu. LR darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymo 42 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta, kad nelaimingas atsitikimas darbe, susijęs su darbu – įvykis, kurį ištyrus nustatoma, kad jis įvyko atliekant darbo sutartimi sulygtą darbą ar kitą darbdavio pavestą ar su darbdavio žinia atliekamą darbą arba vykstant į darbą ar iš darbo. Nelaimingas atsitikimas, nesusijęs su darbu – įvykis, kurį ištyrus nustatoma, kad nukentėjęs patyrė traumą ar mirė: norėdamas nusižudyti ar susižaloti; kai prieš jį buvo panaudotas smurtas, įeigu smurto aplinkybės ir motyvai nesusiję su darbu; kai darė nusikalstamą veiką; kai savavališkai (be darbdavio žinios) dirbo sau (savo interesais). Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija konstatavo, kad įvykis, kurio metu pakenkta darbuotojo sveikatai, vertinamas kaip susijęs su darbu, kai žalingos sveikatai pasekmės atsirado veikiant aplinkai, kurioje darbuotojas buvo ryšium su tiesioginių darbo funkcijų atlikimu, arba su kitų darbdavio jam pavestų, nors ir nesusijusių su darbu, funkcijų atlikimu, ar kitokiu veikimu ryšium su darbu ar darbdavio interesais, kurie pagal norminius aktus gali būti vertinami kaip esantys ryšyje su darbu.³⁷ Ši klasifikacija tikslintina visų pirma dėl to, kad kaip nelaimingas atsitikimas, susijęs su darbu, kvalifikuojamas nelaimingas atsitikimas, įvykęs vykstant į darbą ar iš darbo. Tokiu būdu nelaimingas atsitikimas pakeliui į darbą ar iš darbo savaime laikomas susijusiu su darbu. Manytina, kad šiuo atveju tai nėra tikslu, kadangi darbuotojas neatlieka tiesioginių darbinių funkcijų, taip pat neveikia darbdavio interesais. Apskritai toks įvykis nėra tiesiogiai susijęs su darbu. Antra, sistemiškai aiškinant LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatų, LR nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo bei LR darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymo normas, darytina išvada, kad nustačius, jog nelaimingas atsitikimas nėra susijęs su darbu, jis minėtų teisės aktų prasme laikomas ne nelaimingu atsitikimu darbe, o įvykiu darbe, kitaip tariant – tiesiog nelaimingu atsitikimu. Tokį teiginį pagrindžia tai, kad tokiais atvejais nelaimingo atsitikimo tyrimas nutraukiamas (LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatai 12 p.), nukentėjęs asmuo netenka teisės pretenduoti į LR nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatyme numatytas išmokas.

³⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. balandžio 11 d. nutartis civilinėje byloje *Vilniaus teritorinė muitinė v. Lietuvos respublikos valstybinė darbo inspekcija*, Nr. 3K-3-374/2001.

Galiojančiuose Vokietijos Federacinės Respublikos teisės aktuose nelaimingų atsitikimų darbe klasifikacija nėra pateikiama. Tačiau sistemiškai aiškinant VFR socialinio draudimo nuo nelaimingų atsitikimų įstatymą būtų galima išskirti tokias nelaimingų atsitikimų darbe rūšis: nelaimingi atsitikimai darbe, apie kuriuos reikia pranešti socialinio draudimo nuo nelaimingų atsitikimų institucijai, mirtini nelaimingi atsitikimai darbe ir nelaimingi atsitikimai darbe, dėl kurių nukentėjusiesiems pirmą kartą per metus laiko nuo nelaimingo atsitikimo darbe išmokama pašalpa (8 str. 1 d., 56 str. 1 d., 193 str. 1 d.). Nelaimingi atsitikimai darbe, apie kuriuos reikia pranešti socialinio draudimo nuo nelaimingų atsitikimų institucijai yra tokie atvejai, kai nedarbingumas tęsiasi ilgiau kaip 3 dienas (VFR socialinio draudimo nuo nelaimingų atsitikimų įstatymas 193 str. 1 d.). Toks reglamentavimas leidžia teigti, kad nelaimingi atsitikimai darbe, dėl kurių nedarbingumas tęsiasi iki 3 dienų, traktuojami kaip nesunkūs įvykiai. Tokiu atveju apie nelaimingą atsitikimą darbe pranešti atsakingai už nelaimingų atsitikimų darbe prevenciją institucijai (atitinkamai nelaimingų atsitikimų draudimo institucijai) nereikia. Vokietijos nelaimingų atsitikimų darbe draudimo institucija pateikia tokį mirtino nelaimingo atsitikimo darbe apibrėžimą – tai įvykiai, kai asmuo miršta iš karto arba per 30 dienų nuo nelaimingo atsitikimo darbe dienos.³⁸ Pažymėtina, kad Lietuvoje laikas, po kurio nukentėjęs asmuo miršta dėl nelaimingo atsitikimo darbe, nėra apibrėžtas. Pagal VFR socialinio draudimo nuo nelaimingų atsitikimų 56 str. 1 d., nelaimingi atsitikimai darbe, dėl kurių nukentėjusiesiems pirmą kartą per metus laiko nuo nelaimingo atsitikimo darbe išmokama pašalpa (pensija, vienkartinė išmoka arba išmoka mirties atveju) yra tie atvejai, kai nukentėjusysis netenka ne mažiau kaip 20 procentų darbingumo praėjus 26 savaitėms po nelaimingo atsitikimo darbe. Atkreiptinas dėmesys, kad Vokietijoje taip pat nevartojama sąvoka incidentas.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, darytina išvada, kad Lietuvoje bei Rusijoje nelaimingų atsitikimų darbe rūšys išskirtos tuo tikslu, kad priklausomai nuo jų skiriasi nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo tvarka. Vokietijoje skirstymas visai kitokiais pagrindais grindžiamas pranešimo tvarkos bei socialinių pašalpų išmokėjimo tvarkos ypatumais.

³⁸ Definition of terms [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. gruodžio 7 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.dguv.de/content/facts_figures/begriffe/index.jsp> [žiūrėta 2010 m. gruodžio 7 d.].

1.3. Profesinių ligų sampratos teorinės ir praktinės problemos, klasifikacija

1993 metais įsigaliojusiame LR žmonių saugos darbe įstatyme profesinė liga buvo apibrėžta kaip darbuotojo sveikatos sutrikimas dėl darbo aplinkos kenksmingo veiksnio (veiksnių) poveikio (1 str. 12 p.). Minėta, kad nuo 2000 m. lapkričio 8 d. įsigaliojo LR žmonių saugos darbe įstatymo nauja redakcija ir įstatymo pavadinimas pakeistas į Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymą. Pagal naujajame įstatyme nustatytas normas, į profesinės ligos sąvoką įtraukta nuostata, kad sveikatos sutrikimas yra profesinė liga tik tuomet, jei jis nustatyta tvarka pripažintas profesine liga (2 str. 16 d.).³⁹ Tokiu būdu susiaurintas sveikatos sutrikimų, pripažįstamų profesine liga, ratas. Tokio pakeitimo atsiradimą galima sąlygojo teismų praktikoje pasitaikę atvejai, kai patyrusieji žalą sveikatai kompensacijų apskaičiavimą siejo su laikotarpiu, prasidedančiu nuo profesinės ligos atsiradimo, o ne nuo profesinės ligos nustatymo,⁴⁰ nežiūrint tos aplinkybės, kad nuo 1997 m. rugsėjo 1 d. galiojo kitos, ne profesinės ligos apibrėžime esančios įstatyminės nuostatos kompensuoti už profesines ligas nuo jos nustatymo momento, įtvirtintos LR žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinojo įstatymo 22 straipsnio 1 dalyje. Manytina, kad toks profesinės ligos apibrėžimas yra netikslus ir siaurinantis profesinės ligos prasmę, tačiau praktinio taikymo aspektu patogus. Šis pakeitimas labiau reikšmingas ne tiriant ar nustatant profesines ligas, o jas kompensuojant. Galima teigti, kad toks pakeitimas turi teigiamos įtakos, kadangi nukentėjęs dėl patirtos žalos sveikatai tapo suinteresuotas, kad profesinė liga būtų nustatyta kuo anksčiau (taigi – ir siekė kreiptis dėl profesinės ligos tyrimo bei nustatymo nevilkindamas), nes kompensacijos už laikotarpį iki profesinės ligos nustatymo tikėtis nebegalėjo.

Šis naujasis profesinės ligos apibrėžimas įdomus dar ir kitu aspektu – nukentėjęs nuo profesinės ligos netenka teisės į kompensaciją už laikotarpį iki profesinės ligos pripažinimo, kuomet jau ankstesnių kreipimusi metu gydytojas pagal asmens sveikatos būklę privalėjo įtarti padarytą žalą darbuotojo sveikatai – profesinę ligą ir inicijuoti jos tyrimą, tačiau to nepadarė, o profesine liga sergančiam asmeniui už tą laikotarpį jau turėjo būti kompensuojama. Tuo būdu, įstatymiškai tiesiogiai nenumatyta galimybė

³⁹ Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas. Valstybės žinios, 1993, Nr. 55-1064; 2000, Nr. 57-1678.

⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. birželio 14 d. nutartis civilinėje byloje *R.J.Nemunis vs AB „Skuodo melioracija“*, Nr. 3K-3-286.

kompensuoti už patirtą, tačiau laiku nenustatytą žalą, padarytą darbuotojo sveikatai, teismų praktikoje taip pat laikomasi analogiškų nuostatų. Susidaro įspūdis, kad automatiškai išvelgiama tik darbuotojo kaltė dėl pavėluoto kreipimosi dėl profesinės ligos, tarsi atsakingų už savo veiksmus gydytojų, privalančių įtarti profesinę ligą ir inicijuoti jų tyrimą lyg ir nebūtų.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtinto profesinių ligų sąrašo ankstesnėje redakcijoje⁴¹ (toliau – LR profesinių ligų sąrašas) buvo nuostata, įgalinanti profesinėmis ligomis laikyti šių ligų komplikacijas, liekamuosius reiškinius ir kenksmingų darbo aplinkos veiksnių sukeltus atokus padarinius, taip praplečiant profesinių ligų sampratą (3 str.). Tokia praktika šiai dienai yra numatyta Rusijoje, kur Rusijos Federacijos profesinių ligų sąrašo⁴² (toliau – RF profesinių ligų sąrašas) instrukcijos, numatančios kaip naudotis profesinių ligų sąrašu, 2 punkte nurodyta, kad prie profesinių ligų priskiriami ne tik susirgimai, bet ir jų komplikacijos ir jų tiesioginės pasekmės. Tačiau tokios nuostatos dabartiniame LR profesinių ligų sąrašo nebeliko,⁴³ tokiu būdu profesinės ligos sampratą dar kartą susiaurinant.

Šiuo metu galiojanti profesinės ligos sąvoka pateikiama LR darbuotojų saugos ir sveikatos įstatyme, kuriame profesinė liga apibrėžiama kaip ūmus ar lėtinis darbuotojo sveikatos sutrikimas, kurį sukėlė vienas ar daugiau kenksmingų ir (ar) pavojingų darbo aplinkos veiksnių, nustatyta tvarka pripažintas profesine liga (2 str. 28 p.). Reikia atkreipti dėmesį, kad įstatyme pateiktoje profesinės ligos sąvokoje akcentuojamas profesinės ligos ūminis pobūdis, tačiau profesinei ligai labiau būdingas lėtinis.⁴⁴ Kadangi profesinių ligų klasifikacija į ūmias ir lėtines yra pateikiama LR darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymo 42 straipsnio 4 dalyje, siūlytina iš profesinės ligos apibrėžimo šias dvi sąvokas pašalinti, tokiu būdu sutrumpinant ir supaprastinant apibrėžimą.

Prof. J. Tartilas LR darbuotojų saugos ir sveikatos įstatyme pateiktą apibrėžimą laiko kritikuotinu, nes aiškinantis, kas yra profesinė liga, remiamasi sąvoka tos profesinės ligos, kurios esmę norima nusakyti.⁴⁵ Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad terminas profesinė liga yra teisinis, tačiau be kita ko turi ir medicininį komponentą. Dėl tokio profesinės

⁴¹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 lapkričio 30 d. nutarimas Nr. 1198 „Dėl profesinių ligų sąrašo ir Lietuvos Respublikos profesinių ligų valstybės registro bei jo nuostatų“. Valstybės žinios, 1994, Nr. 94-1845.

⁴² Приказ Минздравмедпрома РФ от 14 марта 1996 г. N 90 „О порядке проведения предварительных и периодических медицинских осмотров работников и медицинских регламентах допуска к профессии“. „Здравоохранение“, N 11, 1996.

⁴³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. vasario 6 d. nutarimas Nr. 122 „Dėl profesinių ligų sąrašo ir Valstybinio profesinių ligų registro bei jo nuostatų“. Valstybės žinios, 1994, Nr. 94-1845; 2006, Nr. 16-553.

⁴⁴ TARTILAS, J. Darbų saugos teisiniai aktai kritiniu aspektu. *Jurisprudencija*, 2008 8(110), 13-17. P. 14.

⁴⁵ *Ibid.*

ligos termino specifiškumo vien minėto profesinės ligos apibrėžimo nepakanka. Todėl siekiant tiksliai nusakyti profesinės ligos apibrėžimą Lietuvoje, Vokietijoje ir Rusijoje naudojamosi profesinių ligų sąrašais.

Profesinių ligų apibrėžimai yra įvairūs ir priklauso nuo jurisdikcijos. Platesne prasme profesinės ligos apibrėžiamos kaip ligos, sukeltos buvimo tarp pavojingų veiksnių susijusių su darbu, profesija.⁴⁶ Atsižvelgiant į LR darbuotojų saugos ir sveikatos įstatyme pateiktą profesinės ligos apibrėžimą darytina išvada, kad Lietuvą galima būtų priskirti prie valstybių, kuriose įtvirtintas platesnis profesinės ligos apibrėžimas. Panašus profesinės ligos apibrėžimas yra pateikiamas RF būtinąjo socialinio draudimo nuo nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų įstatymo 3 straipsnyje. Pagal šį įstatymą profesinė liga tai lėtinis ar ūmus apdraustojo asmens susirgimas, sukeltas kenksmingų gamybos faktorių poveikio, dėl kurio darbuotojas patiria laikiną ar ilgalaikį profesinio darbingumo sutrikimą. Kiti, labiau ribojantys apibrėžimai apibūdina profesines ligas kaip lėtinius negalavimus, kurie kyla tam tikrai darbininkų grupei tam tikroje pramonėje ir pasitaiko žymiai dažniau nei normalioje populiacijoje. Tai taip pat apima ligas, kurios pasitaiko tik tam tikroje pramonėje ir niekur kitur (pvz. pneumokoniozė tarp kalnakasių).⁴⁷ Būtent toks, labiau ribojantis apibrėžimas sutinkamas VFR socialinio draudimo nuo nelaimingų atsitikimų įstatymo 9 straipsnio 1 dalyje. Profesinėmis ligomis traktuojamos ligos, kurias Vokietijos Federacinės Respublikos Vyriausybė teisės aktu, pritariant Federalinei tarybai, apibrėžia kaip profesines ligas ir kurias apdraustieji patiria vykdydami apdraustą, su darbu susijusią veiklą. Vyriausybė turi teisę teisės akte profesine liga apibrėžti tokią ligą, kurią, vadovaujantis medicininių mokslų tyrimais, sukelia ypatingi poveikiai, kurių negali išvengti tam tikros asmenų grupės dėl savo apdraustos veiklos žymiai didesniu mastu nei kiti gyventojai; Vyriausybė gali nustatyti, kad tam tikra liga tampa profesine liga tik tada, jeigu ji buvo sąlygota veiklos, vykdomos atitinkamose pavojaus zonose, arba jeigu dėl ligos tenka nutraukti veiklą, kuri buvo ar gali būti ligos atsiradimo, ligos eigos pablogėjimo ar atsinaujinimo priežastimi. Toks apibūdinimas laikytinas įgalinančiu lengviau atskirti profesines ligas nuo taip vadinamų įprastų (gyventojų) ligų, kuriomis gali susirgti kiekvienas, nepaisant nuo to, kokia veikla jis užsiima. Manytina, kad toks apibrėžimas yra išsamus, pabrėžiantis, kad profesinės ligos

⁴⁶ ZIMMER, S.; HÖFFER, E. The Challenge of Occupational Diseases in Developing Countries: Exemplary Observations and Good Practice Proposals from a Cycle of Seminars in Four Continents. *International Journal of Social Security and Workers Compensation* 2009, Nr. 1(1) [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 vasario 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.austlii.edu.au/au/journals/IntJSSWC/2009/1.html>> [žiūrėta 2011 vasario 10 d.].

⁴⁷ *Ibid.*

priežastimi yra vykdoma su darbu susijusi veikla, taip pat nukreipiantis į Vokietijos Federacinės Respublikos potvarkį dėl profesinių ligų,⁴⁸ t.y. Vokietijos Federacinės Respublikos profesinių ligų sąrašą (toliau – VFR profesinių ligų sąrašas), kur nurodomos konkrečios profesinės ligos.

Profesinės ligos LR darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymo 42 str. 4 d. skirstomos pagal pasireiškimo laiką ir požymius į lėtines ir ūmias profesines ligas. Lėtinė profesinė liga apibrėžiama kaip darbuotojo sveikatos sutrikimas, kurį sukėlė vienas ar daugiau kenksmingų veiksnių per tam tikrą darbo laiką. Ūmi profesinė liga – staigus darbuotojo sveikatos sutrikimas, kurį sukėlė trumpalaikis (vienkartinis arba per vieną darbo dieną) darbo aplinkos pavojingas veiksnys (veiksniai), pasižymintis ūmiu poveikiu. Teisiniu požiūriu tokia klasifikacija turi reikšmės pranešimui apie įtariamą profesinę ligą, taip pat profesines ligas tiriančių komisijų sudarymui. Paminėtina, kad pagal Rusijos Federacijos profesinių ligų tyrimo ir registracijos nuostatų⁴⁹ (toliau – RF profesinių ligų tyrimo ir registracijos nuostatai) 2 punktą, profesinės ligos taip pat skirstomos į ūmias ir lėtines. Atsižvelgiant į RF profesinių ligų tyrimo ir registracijos nuostatų 7-16 punktus, toks skirstymas turi įtakos profesinių ligų diagnozę nustatančių subjektų parinkimui. Tačiau Vokietijos Federacinės Respublikos galiojančiuose teisės aktuose, reglamentuojančiuose profesines ligas, profesinės ligos nėra klasifikuojamos. Tai galima paaiškinti tuo, kad Vokietijoje, skirtingai nei Lietuvoje ir Rusijoje, profesinės ligos pobūdis neturi reikšmės nei pranešimui apie profesinę ligą, nei profesinių ligų tyrimui.

Lietuvos Respublikos profesinių ligų tyrimo ir apskaitos nuostatuose⁵⁰ (toliau – LR profesinių ligų tyrimo ir apskaitos nuostatai) įtvirtinta profesinę ligą įtarusio gydytojo pareiga informuoti atitinkamas institucijas apie įtartą ligą. Ūmios profesinės ligos atveju, tokią pareigą gydytojas privalo įvykdyti ne vėliau kaip per valandą nuo profesinės ligos pirminės diagnozės, o lėtinės profesinės ligos atveju – ne vėliau kaip per 3 dienas (8-9 p.). Kadangi profesinės ligos tyrimas prasideda nuo pranešimo užregistravimo Valstybinėje darbo inspekcijoje, reikia atkreipti dėmesį, kad tokiu būdu lėtinės profesinės ligos tyrimas atidedamas dar trims dienoms. Kitas svarbus aspektas – komisijos, tiriančios profesines ligas, sudarymas bei jos darbo pradžia. Pagal LR profesinių ligų priežasčių tyrimo reglamentą, komisijos, tiriančios profesines ligas, sudarymas priklauso nuo profesinės

⁴⁸ Berufskrankheiten -Verordnung - (BKV). Vom 31. Oktober 1997. (BGBl. I S. 2623).

⁴⁹ Постановление Правительства РФ от 15 декабря 2000 г. N 967 „Об утверждении Положения о расследовании и учете профессиональных заболеваний“. „Российской газете“ (выпуск выходного дня N 2) от 12 января 2001 г., N 6, в Собрании законодательства Российской Федерации от 25 декабря 2000 г., N 52 (часть II), ст. 5149.

⁵⁰ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. balandžio 28 d. nutarimas Nr. 487 „Dėl profesinių ligų tyrimo ir apskaitos nuostatų patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2004, Nr. 69-2398.

ligos rūšies. Komisija tirti lėtinei profesinei ligai sudaroma ne vėliau kaip per dieną, o ūmiai – ne vėliau kaip per valandą (7 p.). Taip pat pagal Lietuvos Respublikos profesinių ligų priežasčių tyrimo reglamento⁵¹ (toliau – LR profesinių ligų priežasčių tyrimo reglamentas) 10 punktą komisija apie komisijos darbo pradžią ir vietą lėtinės profesinės ligos atveju suinteresuotus asmenis informuoja ne vėliau kaip per 3 darbo dienas, o ūmios – ne vėliau kaip per 3 valandas. Tokiu būdu lėtinės profesinės ligos tyrimas nuo pranešimo užregistravimo Valstybinėje darbo inspekcijoje momento pradedamas ne anksčiau kaip dar po 3 darbo dienų. Reikia atkreipti dėmesį, kad visos profesinės ligos turi būti ištirtos per 30 darbo dienų nuo pranešimo Valstybinės darbo inspekcijos teritoriniame skyriuje užregistravimo (LR profesinių ligų priežasčių tyrimo reglamentas 18 p.). Todėl siūlytina profesinių ligų tyrimui skirtą 30 darbo dienų terminą sieti ne su pranešimo apie profesinę ligą užregistravimo momentu, o su komisijos, tiriančios profesinę ligą, darbo pradžia.

Laikantis nuomonės, kad profesinė liga yra teisinis terminas, tačiau turi ir medicininį komponentą, dar vieną profesinių ligų klasifikacijos būdą būtų galima išvelgti Lietuvos, Vokietijos bei Rusijos profesinių ligų sąrašuose, kur ligos skirstomos etiologiniu pagrindu, t.y. pagal ligų atsiradimo priežastis. LR profesinių ligų sąraše profesinės ligos suskirstytos į 5 grupes: cheminių medžiagų sukeltos ligos, odos ligos, kurias sukelia cheminės medžiagos arba veiksniai, neįtraukti į kitus punktus, ligos, kurias sukelia įkvepiamos medžiagos ir veiksniai, neįtraukti į kitus punktus, infekcinės ir parazitinės ligos ir ligos, sukeltos fizikinių ir ergonominių veiksnių. Tokiu būdu siekiama pabrėžti profesinės ligos priežastingumą. Taip pat reikia atkreipti dėmesį, kad jei ir nurodomas konkretus susirgimas, tuomet būtinai pabrėžiamas privalomas tiesioginis jo ryšys su kenksmingais darbo aplinkos veiksniais.

⁵¹ Lietuvos Respublikos vyriausiojo valstybinio darbo inspektoriaus ir Valstybinės visuomenės sveikatos priežiūros tarnybos prie Sveikatos apsaugos ministerijos direktoriaus 2004 m. spalio 1 d. įsakymas Nr. 1-269/V-125 „Dėl Profesinių ligų priežasčių tyrimo reglamento patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2004, Nr.151-5522.

2. Nelaimingų atsitikimų darbe tyrimas

Nelaimingi atsitikimai darbe tiriami vadovaujantis LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatais ir Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų tyrimo dokumentų tvarkymo, pranešimų ir nelaimingų atsitikimų darbe registravimo bei analizės metodiniais nurodymais⁵² (toliau – LR nelaimingų atsitikimų tyrimo dokumentų tvarkymo, pranešimų ir nelaimingų atsitikimų darbe registravimo bei analizės metodiniai nurodymai). Nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo tvarkos bendrosios nuostatos įtvirtintos LR darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymo 43–45 straipsniuose, taip pat LR darbo kodekse (282 str.). LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatai nustato lengvų, sunkių nelaimingų atsitikimų darbe, nelaimingų atsitikimų darbe, sukėlusių darbuotojo mirtį, ir nelaimingų atsitikimų pakeliui į darbą ar iš darbo tyrimo, apskaitos, tyrimo dokumentų saugojimo, skundų ir pareiškimų, susijusių su nelaimingų atsitikimų darbe tyrimu, nagrinėjimo tvarką. LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatų privalo laikytis visos įmonės, įstaigos, organizacijos, kitos organizacinės struktūros ir fiziniai asmenys, samdantys kitus fizinius asmenis (1 p.). Taigi, visoms įmonėms privaloma vienoda nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo tvarka. Pažymėtina, kad laikantis LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatų, tiriami nelaimingi atsitikimai darbe, įvykę asmenims, kurie draudžiami LR nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniu draudimu. Kai nelaimingas atsitikimas įvyksta krašto apsaugos sistemos pareigūnams ir kariams, vidaus reikalų sistemos, muitinės, valstybės saugumo ir kitų institucijų pareigūnams, kurių tarnybinius santykius nustato atitinkami statutai, LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatai netaikomi (LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatai 2-3 p.).

2.1. Nelaimingus atsitikimus darbe tiriantys subjektai

Minėta, kad nelaimingus atsitikimus darbe tiriantys subjektai skiriasi priklausomai nuo to, kokios rūšies nelaimingas atsitikimas darbe yra tiriamas. Visų pirma, lengvus nelaimingus atsitikimus darbe tiria įmonių dvišalės komisijos, patvirtintos darbdaviui atstovaujančio asmens įsakymu ar kitu tvarkomuoju dokumentu, sudarytos iš darbdavio atstovo ar atstovų, kuriuos skiria darbdaviui atstovaujantis asmuo ir darbuotojų atstovo ar

⁵² Vyriausiojo valstybinio darbo inspektoriaus 2004 m. spalio 18 d. įsakymas Nr. 1-285 „Dėl Nelaimingų atsitikimų tyrimo dokumentų tvarkymo, pranešimų ir nelaimingų atsitikimų darbe registravimo bei analizės metodinių nurodymų tvirtinimo“. Valstybės žinios, 2004, Nr. 156-5719.

atstovų saugai ir sveikatai. Jeigu darbdavys yra fizinis asmuo, lengvą nelaimingą atsitikimą darbe tiria darbdavio pareigas vykdančio asmuo arba paskirtas jo darbuotojas ir darbuotojų atstovas ar nukentėjusysis arba jo atstovas (LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatai 30 p.). Atkreiptinas dėmesys, kad nelaimingų atsitikimų darbe tyrimą reglamentuojančiuose teisės aktuose nenurodyta, kiek asmenų turėtų atstovauti kiekvieną šalį, todėl pariteto principas čia negalioja ir įmonių dvišalės komisijos narių skaičius yra neribojamas. Pabrėžtina ir tai, kad tiriant nelaimingą atsitikimą, darbdavį gali atstovauti bet kuris jo paskirtas administracijos specialistas, o darbuotoją gali atstovauti būtent darbuotojų susirinkime išrinktas darbuotojų atstovas saugai ir sveikatai. Todėl, jei įvykus lengvam nelaimingam atsitikimui tokio atstovo įmonėje nėra, jį būtina išrinkti. Tiriant lengvus nelaimingus atsitikimus darbe taip pat gali dalyvauti pats nukentėjęs darbuotojas, remdamasis LR darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymo jam suteikta teise (44 str. 3 d.).

Sunkius ir mirtinus nelaimingus atsitikimus darbe tiria Lietuvos Respublikos valstybinė darbo inspekcija, veikianti prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Valstybinės darbo inspekcijos uždavinius, funkcijas, struktūrą, inspektorių teises, pareigas, atsakomybę, inspektavimą ir darbo tvarką nustato Lietuvos Respublikos valstybinės darbo inspekcijos įstatymas⁵³ (toliau – LR valstybinės darbo inspekcijos įstatymas) ir Lietuvos Respublikos valstybinės darbo inspekcijos nuostatai.⁵⁴ LR valstybinės darbo inspekcijos įstatymo 4 straipsnis nurodo, kad Valstybinės darbo inspekcijos kompetencijai priskiriama nelaimingų atsitikimų darbe, profesinių ligų, darbuotojų saugos ir sveikatos, norminių darbo teisės aktų pažeidimų prevencija ir Lietuvos Respublikos darbo kodekso, darbuotojų saugą ir sveikatą bei darbo santykius reglamentuojančių įstatymų ir kitų norminių teisės aktų kontrolė įmonėse, įstaigose, organizacijose ar kitose organizacinėse struktūrose, taip pat tais atvejais, kai darbdavys yra fizinis asmuo. Darytina išvada, kad bene svarbiausias Valstybinės darbo inspekcijos uždavinys – vykdyti valstybinę darbų saugos politiką, kad būtų užtikrinta darbų saugos pažeidimų, nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų prevencija. Taigi, Lietuvoje, kaip ir daugelyje valstybių, nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų prevencija priskirta Valstybinei darbo inspekcijai. Siekdama įgyvendinti minėtus uždavinius, Valstybinė darbo inspekcija tiria sunkių ir mirtinų nelaimingų atsitikimų darbe aplinkybes ir priežastis, taip pat tikrina, ar laikomasi nustatytos nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo

⁵³ Valstybės žinios, 2003, Nr. 102-4585.

⁵⁴ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2009 m. gegužės 12 d. įsakymu Nr. A1-316 „Dėl Lietuvos Respublikos valstybinės darbo inspekcijos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo“. Valstybės žinios, 2010, Nr.147-7547.

tvarkos, ar darbdaviai diegia prevencines priemones, kad būtų išvengta nelaimingų atsitikimų, susirgimų profesine liga. Registruoja sunkius ir mirtinus nelaimingus atsitikimus darbe, kaupia iš darbdavių gautą informaciją apie lengvus nelaimingus atsitikimus darbe, nustatyta tvarka saugo nelaimingų atsitikimų darbe, profesinių ligų priežasčių tyrimo aktus. Analizuoja nelaimingų atsitikimų, profesinių ligų, avarijų aplinkybes bei priežastis, darbuotojų saugos ir sveikatos darbe pažeidimus, rengia pasiūlymus darbuotojų saugos ir sveikatos būklei šalyje gerinti (LR valstybinės darbo inspekcijos įstatymo 6 str. 9 p., 11 p., 14 p.).

Valstybinės darbo inspekcijos inspektoriui tiriant sunkius ir mirtinus nelaimingus atsitikimus darbe dalyvauja darbdavio atstovas ir darbuotojų atstovas saugai ir sveikatai. Atliekant tyrimą taip pat gali dalyvauti draudimo įstaigos atstovas, mokymo įstaigos atstovas, nukentėjusysis arba jo atstovas. Tačiau šiems subjektams atsisakius dalyvauti tyrime, Valstybinės darbo inspekcijos inspektorius tiria nelaimingą atsitikimą darbe be jų. Valstybinės darbo inspekcijos inspektorius prireikus gali pasitelkti reikiamus ekspertus, specialistus, o Valstybinės darbo inspekcijos teritorinio skyriaus vedėjas dėl ekspertizių gali kreiptis į atitinkamas institucijas, įstaigas ir organizacijas (LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatų 31 p.). Atkreiptinas dėmesys, kad Valstybinei darbo inspekcijai ir draudimo įstaigai numatyta teisė bendradarbiauti tiriant nelaimingus atsitikimus darbe, tačiau šios draudimo įstaigos atstovo dalyvavimas tyrime nėra būtinas. Toks reglamentavimas vertintinas neigiamai, kadangi glaudesnis Valstybinės darbo inspekcijos ir draudimo įstaigos bendradarbiavimas įgalina nuolat keistis turima informacija ir patirtimi. Manytina, kad nustačius draudimo įstaigos atstovo privalomą dalyvavimą būtų sudaromos prielaidos rečiau tirti pakartotinai ar papildomai nelaimingus atsitikimus darbe, tuo pačiu būtų mažiau trukdomas nukentėjusysis ar draudėjas.

Nelaimingi atsitikimai darbe, susiję su statinių avarijomis, pavojingų objektų, kitų objektų ar įrenginių avarijomis, gaisrais, sprojimais, avarijomis vežant pavojingus krovinius, branduolinės energetikos objektų veiklos sutrikimais ir energijos tiekimu teisės aktų nustatyta tvarka turi būti ištirti atitinkamų kontrolę ir priežiūrą vykdančių įstaigų ar jų sudarytų komisijų, kurių veikloje tiriant mirtinus ir sunkius nelaimingus atsitikimus darbe dalyvauja Valstybinės darbo inspekcijos inspektoriai. Šios įstaigos, ištyrusios įvykį, tyrimo medžiagą pateikia atitinkamai dvišalei komisijai arba atitinkamam Valstybinės darbo inspekcijos teritoriniam skyriui (LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatų 22 p.; 32 p.).

Minėta, kad speciali komisija sudaroma tiriant mirtinus nelaimingus atsitikimus darbe, dėl kurių miršta trys ir daugiau asmenų. Komisija susideda iš komisijos pirmininko, kuriuo yra Lietuvos Respublikos vyriausiasis valstybinis darbo inspektorius, ir kitų narių – Lietuvos Respublikos vyriausiojo valstybinio darbo inspektoriaus pavaduotojo, Valstybinės darbo inspekcijos teritorinio skyriaus vedėjo ir dviejų šio skyriaus Valstybinės darbo inspekcijos inspektorių (LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatų 33 p.). Manytina, kad specialios komisijos sudarymas garantuoja objektyvų, operatyvų ir kuo tikslesnį tyrimą.

Taigi, visi minėti subjektai, tirdami nelaimingus atsitikimus darbe, nustato jų aplinkybes, priežastis, pasiūlo priemones panašių atsitikimų priežastims šalinti ir surašo su nelaimingais atsitikimais darbe susijusius dokumentus, kuriuos pateikia atitinkamoms institucijoms, įstaigoms ir suinteresuotiems asmenims (LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatai 6 p.). Tokiu būdu ištirtas nelaimingas atsitikimas pripažįstamas nelaimingu atsitikimu darbe. Tačiau minėta, kad Lietuvoje vartojamos dvi sąvokos – draudiminiai ir nedraudiminiai įvykiai. Todėl, ar nustatyta tvarka ištirtas ir pripažintas nelaimingu atsitikimu darbe įvykis yra draudiminis pagal LR nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo 6 str. 6 d., nusprendžia Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos teritoriniai skyriai remdamiesi nelaimingų atsitikimų darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo bei profesinių ligų aplinkybių ištyrimo ir patvirtinimo dokumentais. Tokiu būdu Lietuvoje nelaimingų atsitikimų darbe, taip pat ir profesinių ligų, prevencija ir kompensacija priklauso skirtingiems subjektams.

Vokietijos Federacinėje Respublikoje nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų kompensavimo bei prevencijos funkcijos yra patikėtos vienam subjektui – darbo saugos ir sveikatos institucijai (vok. – *Berufsgenossenschaften*), kitaip dar vadinamai nelaimingų atsitikimų draudimo institucijai (toliau – VFR nelaimingų atsitikimų draudimo institucija). Tai valstybinė įstaiga, atsakinga už darbuotojų saugą ir sveikatą, kuri taip pat teikia darbdaviams įstatyminių nelaimingų atsitikimų draudimą.⁵⁵ Pavedant vienai institucijai atlikti prevenciją ir teikti kompensaciją, prevencija geriausiai kontroliuojama ir užtikrinama.⁵⁶ Manytina, kad nelaimingų atsitikimų draudimo sistema,

⁵⁵ PHILIPSEN, N.J. Compensation for Industrial Accidents and Incentives for Prevention: A Theoretical and Empirical Perspective. *European Journal of Law and Economics* 2009, Nr. 28 [interaktyvus], p. 163-183. [žiūrėta 2011 m. sausio 9 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.springerlink.com/content/q85521254tl02136/fulltext.pdf>> [žiūrėta 2011 m. sausio 9 d.].

⁵⁶ ZIMMER, S. Problems and challenges of statutory accident insurance schemes related to occupational diseases: Reporting, recording and statistics. International Social Security Association, 2004 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. sausio 13 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.issa.int/pdf/GA2004/2zimmer.pdf>> [žiūrėta 2011 m. sausio 13 d.].

kuri dengia visas išlaidas, susijusias su nelaimingais atsitikimais darbe ir profesinėmis ligomis, visų pirma turi turėti galimybę kontroliuoti ir užkirsti kelią nelaimingų atsitikimų atsiradimo tikimybei. Tokia sistema, kur draudimo ir prevencijos funkcijos artimai susietos, atskiria Vokietijos sistemą nuo daugelio kitų valstybių, kur prevencijos funkcija patikėta darbo inspekcijoms,⁵⁷ tame tarpe ir nuo Lietuvos bei Rusijos. VFR nelaimingų atsitikimų draudimo institucijos išsidėsčiusios pagal pramonės sektorius ir kiekviena jų turi savarankišką valdybą. Tokiu būdu, būdamos įstatyminėmis nelaimingų atsitikimų draudimo institucijomis, jos yra atsakingos ir už aprūpinimą reabilitacijos paslaugomis, medicininio gydymo kontrolę ir koordinavimą bei integravimąsi į profesinį ir socialinį gyvenimą. Prevencinės funkcijos vykdymas apima ir nelaimingų atsitikimų darbe bei profesinių ligų tyrimą, įmonių inspektavimą, įmonės saugos ekspertų ir įmonės gydytojų mokymus.⁵⁸ Vokietijos Federacinės Respublikos darbo saugos įstatymo⁵⁹ (toliau – VFR darbo saugos įstatymas) 1 straipsnyje numatyta pareiga darbdaviams kiekvienoje įmonėje pasamdyti įmonės gydytoją ir darbo saugos specialistą, kurie padeda ir pataria darbdaviui. To paties įstatymo 6 str. 3 d. numatyta, kad darbo saugos specialistai tiria nelaimingų atsitikimų darbe priežastis, nustato rizikos faktorius ir juos įvertina, kartu su darbdaviu bei įmonės gydytoju darbo saugos specialistai pasiūlo prevencines priemones, kaip išvengti nelaimingų atsitikimų darbe.

Rusijoje, kaip ir Lietuvoje, nelaimingų atsitikimų darbe prevencijos funkcija yra pavesta Federalinei darbo inspekcijai, kuri sudaryta iš vykdomosios valdžios federalinio organo, vykdančio darbo teisės aktų priežiūrą ir kontrolę, ir jo teritorinių organų – valstybinių darbo inspekcijų (RF darbo kodeksas 354 str.). Darbo saugos atskirose gamybos srityse ir sferose valstybinę priežiūrą kartu su Federaline darbo inspekcija vykdo atitinkami vykdomosios valdžios federaliniai organai atsakingi už atitinkamos veiklos srities priežiūrą ir kontrolę (RF darbo kodeksas 353 str.). Kompensavimo funkcija patikėta Rusijos Federacijos socialinio draudimo fondui, kuris ir išmoka išmokas nelaimingų atsitikimų darbe bei profesinių ligų atvejais (RF būtinąjo socialinio draudimo nuo nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų įstatymas 3 str.).

⁵⁷ GREINER, D.; KRANIG, A. Prevention, rehabilitation and compensation in the German accident insurance system [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ilo.org/safework_bookshelf/english?content&nd=857170292> [žiūrėta 2010 m. kovo 1 d.].

⁵⁸ PHILIPSEN, N.J. Compensation for Industrial Accidents and Incentives for Prevention: A Theoretical and Empirical Perspective. *European Journal of Law and Economics* 2009, Nr. 28 [interaktyvus], p. 163-183. [žiūrėta 2011 m. sausio 9 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.springerlink.com/content/q85521254t102136/fulltext.pdf>> [žiūrėta 2011 m. sausio 9 d.].

⁵⁹ Gesetz über Betriebsärzte, Sicherheitsingenieure und andere Fachkräfte für Arbeitssicherheit - Arbeitssicherheitsgesetz (ASiG). Vom 12. Dezember 1973 (BGBl. I S. 1885).

Minėta, kad Rusijoje, kaip ir Lietuvoje, nelaimingus atsitikimus darbe tiriantys subjektai skiriasi priklausomai nuo to, kokios rūšies nelaimingas atsitikimas darbe tiriamas. Pagal RF darbo kodekso 229 str. į lengvo nelaimingo atsitikimo darbe tyrimo komisijos sudėtį įtraukiami: darbo saugos specialistas arba asmuo, darbdavio paskirtas atsakingu už darbuotojų saugą; darbdavio atstovai; profesinės sąjungos atstovas arba kito darbuotojus atstovaujančio organo narys. Komisijai vadovauja darbdavys ar jo atstovas. Tiriant sunkius ir mirtinus nelaimingus atsitikimus darbe, tame tarpe grupinius nelaimingus atsitikimus darbe, į komisiją taip pat įtraukiamas valstybinės darbo inspekcijos inspektorius, Rusijos Federacijos vykdomosios valdžios atstovai, arba vietinės savivaldos atstovai, profesinės sąjungos atstovai, o jei asmuo apdraustas – dar ir draudikas. Tokiai komisijai vadovauja vykdomosios valdžios federalinio organo atstovas, kuris atsakingas už valstybinę darbo teisės ir darbo saugos priežiūrą ir kontrolę. Pastebėtina, kad toks reglamentavimas, skirtingai nei Lietuvoje, numato būtiną draudiko atstovo dalyvavimą.

Apibendrinus galima teigti, kad Vokietijoje taikomas reglamentavimas, kai kompensacija ir prevencija priklauso vieno subjekto kompetencijai, įgalina objektyvesnį ir greitesnį tyrimą, kadangi sumažėja subjektų, dalyvaujančių nelaimingų atsitikimų darbe tyrime, skaičius. Tokiu būdu taip pat pašalinamas galimas draudimo įstaigos nesutikimas su nelaimingą atsitikimą darbe tiriančios komisijos sprendimu, dėl ko Lietuvoje dažnai tenka tirti nelaimingus atsitikimus darbe papildomai ar pakartotinai. Manytina, kad kompensacijos ir prevencijos funkcijų sujungimas įgalina efektyviau vykdyti prevenciją, kadangi už kompensavimą atsakingos institucijos yra suinteresuotos, kad nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų, būtų kuo mažiau.

2.2. Būtinai veiksmai, įvykus nelaimingam atsitikimui darbe

Tam, kad darbuotojai žinotų, kaip elgtis įvykus nelaimingam atsitikimui darbe, įmonės vadovui ar darbdavio įgaliotam asmeniui darbuotojų saugai ir sveikatai numatyta pareiga informuoti kiekvieną darbuotoją įvadinio ar pirminio instruktavimo darbo vietoje metu apie jo pareigą nedelsiant pranešti apie kiekvieną nelaimingą atsitikimą, įvykusį darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo (LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatai 17 p.). Nuo pranešimo apie nelaimingą atsitikimą darbe prasideda įvykio tyrimas. Ir tik tais atvejais, kai nelaimingas atsitikimas darbe nuslepiamas arba, kai dėl

nelaimingo atsitikimo darbe nukentėjusysis ne iš karto netenka darbingumo, tyrimo pradžia prasideda kitais pagrindais.

LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatų 16 ir 19 punktuose numatyta, kad asmuo, nukentėjęs dėl nelaimingo atsitikimo darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo, jeigu jis pajėgia, ar matęs įvykį arba jo padarinius, privalo apie nelaimingą atsitikimą darbe nedelsdamas pranešti padalinio vadovui arba įmonės vadovui, įmonės darbuotojų saugos ir sveikatos tarnybai. Padalinio vadovas apie nelaimingą atsitikimą darbe privalo nedelsdamas pranešti įmonės vadovui, įmonės darbuotojų saugos ir sveikatos tarnybai, darbuotojų atstovui saugai ir sveikatai, įmonės darbuotojų saugos ir sveikatos komitetui. Tokia pranešimo tvarka nustatyta lengviems nelaimingiems atsitikimams. Atkreiptinas dėmesys, kad darbdaviui apie įvykusį lengvą nelaimingą atsitikimą darbe Valstybinės darbo inspekcijos teritoriniam skyriui pranešti nereikia. Jis tik turi pateikti jau ištirto lengvo nelaimingo atsitikimo darbe aktą. Tokia pat informavimo tvarka, įvykus lengvam nelaimingui atsitikimui darbe, yra ir Rusijoje.

Apie sunkius nelaimingus atsitikimus darbe ir apie nelaimingus atsitikimus darbe, dėl kurių nukentėjęs asmuo mirė, taip pat apie tai, kad asmuo mirė darbe dėl ligos, nesusijusios su darbu, įmonės vadovas ar darbdavio įgaliotas asmuo privalo nedelsdamas pranešti atitinkamos apylinkės prokuratūrai, Valstybinės darbo inspekcijos teritoriniam skyriui, nukentėjusiojo šeimai ar jo atstovui. Kai nelaimingų atsitikimų darbe padariniai neaiškūs, darbdavys privalo nedelsdamas sužinoti asmens sveikatos priežiūros įstaigoje, ar sužalojimas priskiriamas prie sunkių (LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatai 20-21 p.).

Vokietijoje pagrindinis subjektas, kuris turi būti informuojamas, yra atitinkamos VFR nelaimingų atsitikimų draudimo institucijos. Jas informuoti turi teisę darbuotojas, darbdavys ar gydymo įstaiga, į kurią kreipiasi nukentėjęs asmuo.⁶⁰ Darbdavys taip pat privalo informuoti įmonės darbo saugos specialistus ir gydytoją apie visus nelaimingus atsitikimus (VFR draudimo nuo nelaimingų atsitikimų įstatymas 193 str. 5 d.). Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad pagal VFR draudimo nuo nelaimingų atsitikimų įstatymo 193 str. 1 d. darbdaviams numatyta pareiga informuoti atitinkamas nelaimingų atsitikimų draudimo institucijas trijų dienų laikotarpyje tik tada, kai apdraustieji miršta arba sužeidžiami taip, kad daugiau nei tris dienas būna nedarbingi. Svarbu tai, kad toks pranešimas turi būti pasirašytas įmonės tarybos ar personalo skyriaus tarybos (193 str. 5 d.). Toks reglamentavimas užtikrina, kad minėti subjektai bus informuoti apie visus

⁶⁰ STELLMAN, J.M. *Encyclopaedia of Occupational Health and Safety*. 4th ed. Geneva, International Labour Organisation, 1998. P. 32.20.

įmonėje įvykusius nelaimingus atsitikimus darbe ir jie galės imtis savo kompetencijai priskirtų prevencinių priemonių vykdymo.

Rusijoje darbdaviai turi informuoti atitinkamas institucijas grupinių, sunkių ir mirtinų nelaimingų atsitikimų darbe atvejais. Pagal RF darbo kodekso 228.1 straipsnį, darbdavys arba jo atstovas per vieną parą turi išsiųsti pranešimą pagal nustatytą formą į: Federalinę darbo inspekciją, prokuratūrą, RF vykdomosios valdžios arba savivaldos organus, darbdaviui, kurio darbuotojas dirbo (jei sužalojamas kitos įmonės darbuotojas) ir draudimo įstaigai.

Darbuotojai, tinkamai nepranešę apie jiems įvykusį nelaimingą atsitikimą darbe, gali patirti nuostolių. Visų pirma, jeigu nelaimingas atsitikimas darbe tinkamai nėra registruojamas, darbuotojui nedarbingumo metu ligos pašalpos dydis nustatomas ne pagal LR nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymą, o pagal Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymą. Todėl darbuotojui nebus mokama 100 proc. darbo užmokesčio. Svarbu ir tai, kad darbuotojo laikinajam nedarbingumui užsitęsęs daugiau kaip 120 dienų iš eilės, arba daugiau kaip 140 dienų per paskutinius dvylika mėnesių, darbdavys įgyja teisę netgi nutraukti darbo sutartį (LR darbo kodeksas 133 str.). Tačiau jei apie nelaimingą atsitikimą darbe tinkamai pranešama ir jis tinkamai registruojamas, darbdavys tokios teisės neturi – atvirkščiai, darbuotojui suteikiamos tam tikros garantijos. Būna atvejų, kai apie nelaimę nepranešęs žmogus patirtų sužalojimų pasekmes pajunta po kiek laiko, darbe patirta trauma ateityje komplikuojasi, žmogus tampa nedarbingu. Nuslėpus nelaimingą atsitikimą darbe, vėliau sunku įrodyti, jog trauma patirta darbe, tačiau tokie atvejai taip pat privalo būti tiriami.

Pažymėtina, jog už nelaimingo atsitikimo darbe nuslėpimą, nustatytos pranešimo ir ištyrimo tvarkos pažeidimą numatyta darbdavių ir pareigūnų administracinė atsakomybė. Pareigūnai šiuo atveju yra darbdavio įgalioti asmenys, kurie darbo sutartimi ar pareigine instrukcija yra įpareigoti užtikrinti darbų saugą atitinkamame darbo bare.⁶¹ Pagal Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso⁶² (toliau – LR administracinių teisės pažeidimų kodeksas) 41⁽¹⁾ straipsnį nelaimingo atsitikimo darbe nuslėpimas užtraukia baudą darbdaviams ar jų įgaliotiems asmenims nuo vieno tūkstančio iki penkių tūkstančių litų ir pareigūnams – nuo penkių šimtų iki dviejų tūkstančių penkių šimtų litų, o nelaimingų atsitikimų darbe ar profesinių ligų nustatytos pranešimo ar ištyrimo tvarkos pažeidimas užtraukia baudą darbdaviams ar jų įgaliotiems asmenims ir

⁶¹ BAGDANSKIS, T.; DAMBRAUSKIENĖ, G.; GUOBAITĖ, R.; *et al.* *Darbo teisė: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008. P. 329.

⁶² Valstybės žinios, 1985, Nr. 1-1.

pareigūnams nuo trijų šimtų iki dviejų tūkstančių litų ir kitiems darbuotojams – nuo dvidešimties iki penkiasdešimties litų. Tačiau 2010 m. spalio mėnesį Valstybinėje darbo inspekcijoje gauti trys pranešimai apie sunkius nelaimingus atsitikimus darbe, įvykusius gegužės, rugsėjo ir rugpjūčio mėnesiais, liudija, kad dar yra įmonių vadovų, kurie apie nelaimės darbe praneša pavėluotai arba visai nepraneša. Paminėtinas vienas iš šių atvejų, kuomet 2010 m. gegužės 29 d. Klaipėdoje, naktiniame klube „Dr. Who“ incidento metu lankytojas peiliu sužalojo UAB „Pramogos tau“ administratorių D. G. Apie sunkų nelaimingą atsitikimą darbe įmonės vadovas nepranešė. Įvykio faktas buvo išaiškintas Valstybinės darbo inspekcijos inspektoriams tikrinant šią įmonę.⁶³ Todėl svarstytina, ar LR administracinių teisės pažeidimų kodekse numatyti baudų dydžiai nėra per maži, siekiant užkirsti kelią panašioms nusižengimams.

Pranešimai apie nelaimingus atsitikimus darbe laikomi svarbiais informacijos šaltiniais.⁶⁴ Tokie pranešimai suteikia galimybę rinkti informaciją apie nelaimingų atsitikimų darbe kiekį, sunkumo laipsnį, pasikartojimą, nuo jų tikslumo ir kokybės priklauso nelaimingų atsitikimų darbe apskaita. O informacijos apie nelaimingus atsitikimus darbe rinkimo, apskaitos ir analizės tikslas – suteikti galimybę analizuoti nelaimingus atsitikimus darbe, nustatyti jų priežastis, pateikti prevencines priemones.⁶⁵ Todėl galima teigti, kad nelaimingų atsitikimų darbe prevencija prasideda nuo informavimo apie įvykusį nelaimingą atsitikimą darbe.

Kita svarbi darbuotojų bei darbdavių pareiga, įvykus nelaimingam atsitikimui darbe – pirmosios medicinos pagalbos suteikimas. Matęs įvykį darbuotojas turi nedelsdamas suteikti nukentėjusiajam pirmąją medicinos pagalbą. Įmonės vadovas, sužinojęs apie įvykį, privalo užtikrinti pirmosios medicinos ar kitokios pagalbos suteikimą, esant reikalui, nugabenti nukentėjusį į gydymo įstaigą, organizuoti nelaimingo atsitikimo darbe tyrimą (LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatai 16 p., 18 p.).

⁶³ Apie nelaimę darbe privalu pranešti nedelsiant [inetraktyvus]. [žiūrėta 2010 m. lapkričio 22 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.vdi.lt/index.php?-1177807744>> [žiūrėta 2010 m. lapkričio 22 d.].

⁶⁴ PIETERS, D. *Įvadas į pagrindinius socialinės apsaugos principus*. Vilnius: Eugrimas, 1998. P. 4.

⁶⁵ STELLMAN, J.M. *Encyclopaedia of Occupational Health and Safety*. 4th ed. Geneva, International Labour Organisation, 1998. P. 57.26

2.3. Nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ypatumai, problemos

Valstybinės darbo inspekcijos duomenimis, tyrimo dokumentų analizė, įmonių inspektavimo duomenys, nukentėjusiųjų dėl nelaimingų atsitikimų darbuotojų skundai rodo, kad daugiau kaip pusė lengvų nelaimingų atsitikimų įmonėse ištiriama nekokybiškai, nesilaikant LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatuose numatytų reikalavimų ir tvarkos. Tai ypač būdinga nedidelėms įmonėms, kur darbuotojų saugos ir sveikatos tarnybų funkcijas vykdo patys įmonių vadovai ar kiti, neturintys reikiamų žinių, darbuotojai.⁶⁶ Dėl šių priežasčių teigiamai vertintinas Vokietijoje numatytas reglamentavimas, kurio pagrindu kiekvienas nelaimingas atsitikimas darbe, nepriklausomai nuo jo sunkumo, tiriamas specialių žinių turinčių darbo saugos specialistų. Tačiau Lietuvoje pasitaiko atvejų, kuomet papildomai ar pakartotinai tiriami ir darbo inspektorių tirti sunkūs bei mirtini nelaimingi atsitikimai darbe. Dėl šių priežasčių tikslinga panagrinėti LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatuose bei LR nelaimingų atsitikimų tyrimo dokumentų tvarkymo, pranešimų ir nelaimingų atsitikimų darbe registravimo bei analizės metodiniuose nurodymuose numatytą tyrimo procedūrą ir nustatyti probleminius teisinio reglamentavimo aspektus, susijusias praktines problemas.

Galima teigti, kad nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo esmė – nustatyti nelaimingo atsitikimo darbe priežastis, kadangi nelaimingų atsitikimų darbe prevencija remiasi nustatytomis nelaimingų atsitikimų priežastimis, susijusiomis su rizikos nustatymu darbo procese. Nelaimingo atsitikimo darbe priežastis – tai reiškinys ar visuma reiškinių, dėl kurių darbuotojas patiria traumą ar kitą žalingą poveikį sveikatai (LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatai 5 p.). Todėl tiriant visus nelaimingus atsitikimus darbe būtina nustatyti ir įvertinti nelaimingo atsitikimo aplinkybes, t.y. sąlygas, buvusias ar susidariusias įvykio metu ir turėjusias įtakos nelaimingam atsitikimui darbe įvykti arba jį lėmusias (LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatai 5 p.). Manytina, kad kuo išsamiau ir objektyviau nustatomos įvykio aplinkybės, tuo tiksliau galima nustatyti nelaimingo atsitikimo darbe priežastis ir parengti efektyvesnes prevencijos priemones.

Paminėtina, kad Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2009 m. spalio 14 d. priėmė nutarimą Nr. 1314 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. rugsėjo 2 d. nutarimo

⁶⁶ Informacija dėl lengvų nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo trūkumų, mažinančių prevencijos efektyvumą. Informaciniai pranešimai, 2008, Nr. 23 [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. gruodžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.vdi.lt/index.php?678876601>> [žiūrėta 2010 m. gruodžio 17 d.].

Nr. 1118 „Dėl nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo“.⁶⁷ Tokiu būdu buvo pripažinti netekusiais galios punktai, kuriuose buvo numatyta daugybė nelaimingus atsitikimus darbe tiriant būtiną nustatyti aplinkybių. Nelaimingo atsitikimo darbe tyrimas buvo supaprastintas, tačiau svarstyti, ar ankstesnis reglamentavimas nebuvo efektyvesnis, kadangi detalesnis aplinkybių ištyrimo reglamentavimas įgalina tiksliau nustatyti nelaimingo atsitikimo darbe priežastis.

Tyrimas prasideda nuo įvykio vietos apžiūros (LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatai 46 p.). Pabrėžtina, kad aplinkai, kurioje įvyko nelaimingas atsitikimas darbe, keliama svarbūs reikalavimai. Pagal LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatų 29 punktą įmonės vadovas ar padalinio vadovas privalo darbo vietą ir įrenginių būklę iki nelaimingo atsitikimo darbe tyrimo pradžios išsaugoti tokius, kokie jie buvo nelaimingo atsitikimo darbe metu. Tik tada, kai įvykio vieta kelia pavojų aplinkinių asmenų gyvybei ir sveikatai, gali būti daromi būtini pakeitimai. Tačiau visa tai, kas buvo iki pakeitimų, turi būti raštu ir grafiškai įforminta, nufotografuota ar nufilmuota. Taigi, apžiūrėjus įvykio vietą nustatoma, ar ji nepakeista, sužinoma, kas pakeista, iš darbdavio gaunami dokumentai, susiję su įvykio vietos pakeitimu. Kuo mažiau įvykio vietoje daroma pakeitimų, tuo tikslesnis ir operatyvesnis būna pats tyrimas. 2011 m. sausio 13 d. interviu su Valstybinės darbo inspekcijos vyresniąja darbo inspektore Ona Žilėniene gautais duomenimis, įvykio vieta dažniausiai neišsaugoma tais atvejais, kai apie nelaimingą atsitikimą darbe pranešama nelaiku. Tokiu atveju tyrimas apsunkinamas, kadangi nebegalima tiksliai nustatyti įvykio aplinkybių.

Nelaimingą atsitikimą darbe tiriantys subjektai turi gauti iš darbdavio tyrimui atlikti reikalingus duomenis, dokumentus ir paaiškinimus, o iš įmonės vadovo, darbdavio įgalioto asmens, asmenų ir liudytojų – rašytinius paaiškinimus apie nelaimingo atsitikimo darbe aplinkybes ir priežastis. Taip pat prireikus ir esant galimybei gauti nukentėjusiojo rašytinį paaiškinimą, susijusį su nelaimingu atsitikimu darbe (LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatai 46.3.–46.4. p.). Nukentėjusiojo paaiškinimas nėra privalomas, o pagal šį nuostatų papunktį darytina išvada, kad tai, ar paaiškinimas reikalingas, nusprendžia nelaimingą atsitikimą darbe tiriantys subjektai. Manytina, kad tokiu reglamentavimu siekiama nevilkinti nelaimingo atsitikimo darbe tyrimo, kada visos aplinkybės aiškios, taip pat ne visais atvejais nukentėjęs asmuo dėl sveikatos sužalojimo gali duoti paaiškinimą.

⁶⁷ Valstybės žinios, 2009, Nr. 126-5429.

LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatuose numatytas reikalavimas nelaimingą atsitikimą darbe tiriančioms institucijoms nustatyti nelaimingą atsitikimą darbe sukėlusį pavojingą ar kenksmingą veiksnį (veiksnius) ir jo šaltinį (46.5. p.). Kenksmingo ir pavojingo veiksnio identifikavimas svarbus teisingam nelaimingo atsitikimo darbe priežasčių nustatymui. Tai patvirtina Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktika. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas nurodė, kad LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatuose įtvirtintas reikalavimas nustatyti nelaimingo atsitikimo darbe priežastis, t.y. priežastinį ryšį tarp darbuotojo patirtos traumos ir ją sukėlusio pavojingo ar kenksmingo veiksnio.⁶⁸ Praktikoje dėl veiksnio šaltinio nustatymo problemų nekyla – nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo aktuose yra specialios žymos, kuriose nurodomi nukentėjusįjį sužaloję veiksniai ir sužalojimo (kenksmingo, pavojingo) veiksnio šaltinis. Tačiau nustačius pavojingą ar kenksmingą veiksnį, nėra nustatinėjama, ar įmonėje buvo atliktas profesinės rizikos vertinimas. Reikia pabrėžti, kad rizikos vertinimas yra prielaida sukurti saugos valdymo sistemą įmonėje, padedančią nuolat kontroliuoti situaciją ir išvengti nelaimingų atsitikimų. Paminėtina, kad anksčiau LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatuose buvo įtvirtinta pareiga tiriant nelaimingus atsitikimus darbe išanalizuoti ir įvertinti rizikos vertinimo duomenis ir priemonių, būtinų darbuotojų saugai ir sveikatai užtikrinti, įgyvendinimą įvykio vietoje. Ši nuostata buvo panaikinta 2009 m. spalio 14 d.⁶⁹ Todėl siūlytina prie numatytų privalomai išnagrinėjamų aplinkybių įtvirtinti reikalavimą nelaimingus atsitikimus darbe tiriančioms institucijoms nustatyti, ar nukentėjusiojo darbo vietoje buvo atliktas rizikos vertinimas.

Tyrimo eigoje nustatoma, ar nukentėjusysis nustatyta tvarka apmokytas ir instruktuojamas darbuotojų saugos ir sveikatos klausimais (dirbti darbą, kurį atliekant įvyko nelaimingas atsitikimas darbe) (LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatai 46.6. p.). Darbuotojų instruktavimas, mokymas ir atestavimas darbuotojų saugos ir sveikatos klausimais yra svarbi kiekvieno darbdavio pareiga, įtvirtinta LR darbuotojų saugos ir sveikatos įstatyme bei LR darbo kodekse. LR darbo kodekse nustatyta, kad darbdavys negali reikalauti, kad darbuotojas pradėtų darbą įmonėje, jeigu jis neapmokytas ir (ar) neinstruktuojamas saugiai dirbti, o tuo atveju, kai darbuotojas pasiunčiamas iš vienos įmonės į bet kurią kitą, darbdavys privalo užtikrinti, kad darbuotojas būtų informuotas

⁶⁸ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2004 m. sausio 27 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A⁸-140-04.

⁶⁹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. spalio 14 d. nutarimas Nr. 1314 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. rugsėjo 2 d. nutarimo Nr. 1118 „Dėl nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo“. Valstybės žinios, 2009, Nr. 126-5429.

apie esamus ir galimus rizikos veiksnius toje įmonėje (270 str.). Pagal LR darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymo 25 straipsnio 6 punktą darbuotojai instruktuojami priimant į darbą, perkeliant į kitą darbą, pakeitus darbo organizavimą, pradėjus naudoti naujas ar modernizuotas darbo priemones, pradėjus naudoti naujas technologijas, pakeitus ar priėmus naujus darbuotojų saugos ir sveikatos norminius teisės aktus. Tai, kad leidžiama dirbti deramai nemokytiems ir nekokybiškai instrukuotiems darbuotojams liudija Valstybinės darbo inspekcijos nelaimingų atsitikimų darbe daugiametės analizės duomenys, pagal kuriuos vos ne apie pusę sunkių ir mirtinų nelaimingų atsitikimų darbe įvyksta darbuotojams, kurių darbo stažas įmonėje iki vienerių metų. Valstybinės darbo inspekcijos duomenimis, dažniausiai naujai priimti darbuotojai susižeidžia darbe dėl to, kad dirba darbą, kuriam nėra tinkamai parengti, nėra tinkamai prižiūrimi, naudoja netinkamus darbo įrenginius, dirba pavojingus darbus, neįvertinus rizikos susižaloti, ypač mobiliose darbo vietose.⁷⁰ Tokie duomenys leidžia teigti, kad darbdaviai neskiria pakankamai dėmesio naujai priimtiems darbuotojams ir siunčia dirbti neapmokytus ir neinstrukuotus darbuotojus. Tačiau būtina atkreipti dėmesį, kad darbuotojai turi teisę atsisakyti dirbti, jeigu yra pavojus darbuotojų saugai ir sveikatai, taip pat dirbti tuos darbus, kuriuos saugiai atlikti nėra apmokyti, jei neįrengtos kolektyvinės apsaugos priemonės ar patys neaprūpinti reikiamomis asmeninės apsaugos priemonėmis (LR darbo kodeksas 275 str. 5 p.).

Išnagrinėjus visus anksčiau aptartus klausimus ir atsižvelgiant į jų rezultatus, aprašomos nelaimingo atsitikimo darbe aplinkybės. Taip pat nustatomos nelaimingo atsitikimo darbe priežastys ir numatomos priemonės ir terminai ištirto nelaimingo atsitikimo darbe (taip pat galinčių įvykti tokių ar panašių nelaimingų atsitikimų darbe) priežastims pašalinti (LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatai 46.8.-46.18 p.).

Atkreiptinas dėmesys, kad LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatuose nėra numatytos specialios nelaimingų atsitikimų pakeliui į darbą ar iš darbo tyrimo tvarkos. LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatų 40 punktas numato tyrimo specifiką tik tais atvejais, kai nelaimingas atsitikimas įvyksta ne įmonės teritorijoje dėl eismo įvykio – numatyta, kad sunkius ir mirtinus nelaimingus atsitikimus darbe, įvykusius eismo įvykių metu, tiria Valstybinės darbo inspekcijos inspektoriai, vadovaudamiesi įstaigos, tyrusios eismo įvyki, pranešimu apie eismo įvykį, nustatytas jo

⁷⁰ Rekomendacijos nelaimingiems atsitikimams darbe pirmus metus įmonėje dirbantiems darbuotojams, išvengti [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. vasario 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.vdi.lt/index.php?328301084>> [žiūrėta 2011 m. vasario 5 d.].

aplinkybes, žinomus eismo saugumo taisyklių ar transporto priemonių techninės būklės reikalavimų pažeidimus. Dėl nelaimingo atsitikimo pakeliui į darbą ar iš darbo specifikos negalima teigti, kad toks nelaimingas atsitikimas tiriamas laikantis tokių pačių taisyklių, t.y. turi būti nustatinėjamos tos pačios aplinkybės kaip ir paprastų nelaimingų atsitikimų darbe atvejais. Manytina, kad darbdaviai tokiais atvejais nėra atsakingi už saugių sąlygų sudarymą, todėl iš esmės tyrimas reikalingas tam, kad nustatyti, ar tai draudiminis įvykis. Atsižvelgiant į akto, surašomo įvykus nelaimingam atsitikimui pakeliui į darbą ar iš darbo (N-2), formą, ir LR nelaimingų atsitikimų tyrimo dokumentų tvarkymo, pranešimų ir nelaimingų atsitikimų darbe registravimo bei analizės metodinius nurodymus, tiriant nelaimingus atsitikimus pakeliui į darbą ar iš darbo svarbu nustatyti šias aplinkybes: į kur/iš kur nukentėjusysis vyko, kuo ar kaip nukentėjusysis vyko ir nustatyti įvykio vietą. Visą tai nustačius aprašomos įvykio aplinkybės ir nurodoma nelaimingo atsitikimo priežastis.

Įvardijant nelaimingo atsitikimo darbe priežastis reikia vadovautis LR nelaimingų atsitikimų tyrimo dokumentų tvarkymo, pranešimų ir nelaimingų atsitikimų darbe registravimo bei analizės metodinių nurodymų 28 punktu. Nurodant priežastį, taip pat nurodomas pažeistas teisės aktas (taip pat lokalinis – įmonės darbuotojų saugos ir sveikatos instrukcija, darbo tvarkos taisyklės ir pan.) ir pacituojamas to akto reikalavimas. Darytina išvada, kad nelaimingų atsitikimų darbe priežastis sąlygoja darbuotojų saugos ir sveikatos teisės aktų pažeidimai, kurie siejasi su nelaimingo atsitikimo aplinkybėmis. Dėl teisės akto pažeidimo darbe egzistuoja pavojus įvykti nelaimingam atsitikimui. 2011 m. sausio 13 d. interviu su Valstybinės darbo inspekcijos vyresniąja darbo inspektore Ona Žilėniene gautais duomenimis, tiriant nelaimingus atsitikimus darbe nustatyti tokie dažniausiai pasitaikantys pavojai: pavojus, susijęs su darbuotojo neapmokymu ir ar neinstruktavimu saugiai dirbti; pavojus, susijęs su darbo įrenginio gedimu ar avarinės situacijos susidarymu; pavojus dėl nustatytų technologinių reglamentų pažeidimo; pavojus dėl neįrengtų reikiamų kolektyvinės apsaugos priemonių; pavojus, neaprūpinus darbuotojo asmeninėmis apsauginėmis priemonėmis. Visi šie pavojai darbe egzistuoja dėl to, kad nesilaikoma teisės aktų, kurie nurodo, kaip išvengti minėtų pavojų.

Taigi, iš nuostatų, reglamentuojančių nelaimingų atsitikimų darbe tyrimą, matyti, kad pagrindinis tyrimo tikslas – numatyti ir įgyvendinti prevencijos priemonės, kad tokių ar panašių nelaimingų atsitikimų darbe būtų išvengta ateityje. Todėl būtina, kad tyrimas būtų atliktas objektyviai, kad tyrimo metu būtų teisingai nustatytos aplinkybės ir priežastys, sąlygojusios įvykį, ir kad būtų teisingai įforminti tyrimo rezultatai.

Baigus nelaimingo atsitikimo tyrimą surašomi nelaimingo atsitikimo darbe N-1 arba nelaimingo atsitikimo pakeliui į darbą (iš darbo) N-2 formos aktai. LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatų 47 bei 48 punktuose numatyta, kad sunkaus ar mirtino nelaimingo atsitikimo darbe atveju aktą surašo Valstybinės darbo inspekcijos inspektorius, jį taip pat pasirašo atliekant tyrimą dalyvavę asmenys ir toks aktas su visa tyrimo medžiaga perduodamas pasirašyti įmonės vadovui. Lengvų nelaimingų atsitikimų atveju N-1 ar N-2 formos aktą, dalyvaujant darbuotojų atstovui, surašo darbdavio atstovas. Dvišalės komisijos pasirašyti nelaimingo atsitikimo darbe aktai įteikiami įmonės vadovui. Grupinio nelaimingo atsitikimo darbe atveju atitinkamos formos aktas surašomas kiekvienam nukentėjusiajam atskirai. Tačiau būtina atkreipti dėmesį, kad nelaimingų atsitikimų darbe aktai surašomi tik tais atvejais, kai nustatoma, kad nelaimingas atsitikimas darbe yra susijęs su darbu. Ryšys su darbu nustatomas ištyrus nelaimingą atsitikimą, t.y. įvertinus visas anksčiau aptartas nelaimingo atsitikimo darbe aplinkybes. Dar viena sąlyga, kad būtų surašomas nelaimingo atsitikimo darbe aktas – nukentėjusysis buvo nedarbingas dėl nelaimingo atsitikimo darbe nors vieną dieną (LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatai 7 p.). Jei nustatoma, kad nelaimingas atsitikimas nesusijęs su darbu – surašomas laisvos formos aktas ir įvykis nelaimingu atsitikimu darbe nepripažįstamas. Paminėtina, kad Vokietijoje bei Rusijoje pagrindinis kriterijus, padedantis atskirti nelaimingus atsitikimus darbe, taip pat yra nelaimingo atsitikimo darbe ryšio su darbu nustatymas.

Nukentėjusiajam suteikiamos materialinės pagalbos dydis priklauso nuo to, ar nelaimingas atsitikimas bus priskirtas darbiniam ar buitiniam, todėl kriterijai, padedantys nustatyti minėtą ryšį, turi būti aiškūs. Atsižvelgiant į tai, tikslinga detaliau panagrinėti LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatuose numatytą reglamentavimą, kurio pagrindu ir surašomi N-1 ar N-2 formos aktai.

N-1 formos aktas surašomas asmeniui, kai nelaimingas atsitikimas darbe įvyksta dirbant darbo sutartimi sulygtą ar kitą darbdavio pavestą arba su darbdaviui atstovaujančio asmens ar jo įgalioto asmens žinia atliekamą darbą arba atliekant viešojo administravimo funkcijas; parengiant darbui ir tvarkant darbo vietą, darbo priemones (prieš pradedant darbą, darbo laiką ar po darbo) ar atliekant kitus su darbu susijusius veiksmus darbo vietoje, įmonės patalpose ar teritorijoje; darbuotojui darbo metu vykstant darbo reikalais (vykdant darbdavio pavestą užduotį, įskaitant darbuotojo siuntimą tikrintis sveikatos); vykstant į darbą ar iš darbo įmonės ar jos samdomu transportu; dėl smurto, jeigu smurto aplinkybės ir motyvai susiję su darbu; papildomų ir specialių pertraukų

metu darbo vietoje, įmonės patalpose ar jos teritorijoje; darbuotojui dirbant sau (savo interesais) įmonėje su įmonės vadovo ar padalinio vadovo žinia; darbuotoją nušalinus nuo darbo, tačiau nušalintajam esant įmonės patalpose, teritorijoje, kai nušalintas darbuotojas privalo laikytis nustatytos darbovietėje tvarkos (LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatai 8 p.).

LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatuose teigiama, kad N-1 formos aktas surašomas vykstant į darbą ar iš darbo įmonės ar jos samdomu transportu. Jei dvi įmonės, taupydamos lėšas, kooperuojasi ir vieną dieną abiejų įmonių darbuotojus vežioja vienos įmonės transportu, o kitą dieną – kitos įmonės, susidaro kazuistinė situacija. Tokiu atveju, įvykus nelaimingam atsitikimui, susidarytų dviprasmiška situacija, nes daliai į darbą ar iš darbo vykstančių darbuotojų transportas nebūtų nei samdomas, nei įmonės. Todėl galima būtų sutikti su prof. J. Tartilo nuomone, jog teisiniu požiūriu čia svarbu ne tai, ar transportas yra įmonės arba samdytas. Esminis dalykas, į kurį ir reikėtų atsižvelgti, ar darbdavys arba jo įgaliotas asmuo skiria tą transporto priemonę darbuotojams vykti į darbą ar iš jo.⁷¹

LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatų 13 punkte ir metodinių nurodymų 15 punkte nurodyta, kad prieš priimant sprendimą nutraukti tyrimą dėl to, kad darbuotojas nukentėjo, kai prieš jį buvo panaudotas smurtas, jeigu smurto aplinkybės ir motyvai nesusiję su darbu, būtina išnagrinėti teisėsaugos institucijos išvadą ar sprendimą, įmonės vadovo ir kitų asmenų paaiškinimus. Paminėtina Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nuomonė, kad nustatinėjant, ar smurto aplinkybės ir motyvai yra susiję su darbu iš esmės nustatinėjama, ar darbuotojo atžvilgiu panaudotas smurtas yra susijęs su jo darbinių funkcijų atlikimu,⁷² t.y. čia svarbu ne darbo laikas ar darbo atlikimo vieta, o darbuotojo atliekamų funkcijų pobūdis. Teismų praktikoje dažnai pasitaiko atveju, kuomet ginčijama, jog smurto aplinkybės ir motyvai nesusiję su darbu dėl to, kad darbuotojas patiria smurtą po darbo valandų. Tačiau vien ta aplinkybė, kad nelaimingas atsitikimas įvyksta darbo vietoje pasibaigus darbo valandoms, negali būti traktuojama kaip reiškianti, jog vėlesniu laiku būdamas darbo vietoje darbuotojas neatliko darbinių funkcijų.⁷³

Daug ginčų keliantis atvejis, kai nelaimingas atsitikimas įvyksta darbuotojui dirbant sau (savo interesais) įmonėje su įmonės vadovo ar padalinio vadovo žinia. Kritikuotina sąvoka, kad dirbama su darbdavio „žinia“. Visų pirma, sunku įrodyti, kad darbdavys

⁷¹ TARTILAS, J. Darbų saugos teisiniai aktai kritiniu aspektu. *Jurisprudencija*. 2008 8(110); 13-17. P. 14.

⁷² Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2010 m. spalio 28 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵⁰²-1192/2010

⁷³ *Ibid.*

išreiškė savo pritarimą. Antra, jei darbuotojas, dirbdamas savo interesais, miršta, nelaimingas atsitikimas bus pripažintas darbiniu arba nedarbiniu remiantis darbdavio parodymais, o tokie parodymai nevisada objektyvūs. Todėl siekiant išvengti tokių situacijų, taip pat ginant darbuotojo, kaip silpnesnės darbo santykių šalies teises, siūlytina nustatyti privalomą, pvz., rašytinę vadovo ar padalinio vadovo pritarimo tvarką. Pažymėtina, jog anksčiau galiojusioje LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatų redakcijoje⁷⁴ buvo įtvirtinta taisyklė, kad nelaimingas atsitikimas laikomas susijusiu su darbu, kai dirbama sau įmonėje (darbdavio ar padalinio vadovo rašytiniu leidimu) (8.7. p.). Remiantis šios redakcijos nuostatais sutikimą darbdavys privalo išreikšti raštu, o tokio leidimo nesant darbuotojas laikomas dirbančiu be darbdavio žinios savo interesais. Manytina, kad ankstesnis reglamentavimas tikslesnis, nes tokiu būdu būtų galima išvengti galimo ginčo.

N-1 formos aktai surašomi ir tais atvejais, kai nelaimingas atsitikimas įvyksta darbuotojui dirbant darbus, numatytus darbo sutartyje su namudininkais, jeigu nelaimingas atsitikimas įvyksta dėl darbdavio pateiktų medžiagų ar darbo priemonių, taip pat darbo (gamybos) proceso; darbo metu atliekant pilietinę pareigą – gelbstint žmones, materialines vertybes gaisro, avarijos, stichinės ir kitos nelaimės padarinių įmonėje likvidavimo metu; įmonės vadovo ar darbdavio įgalioto asmens rašytiniu pavedimu (nurodymu) darbuotojui dalyvaujant sporto, kultūros ir kituose panašiuose renginiuose; darbo metu dalyvaujant įstatymo numatytoje visuomeninėje veikloje; darbuotojams, atleistiems nuo darbo valstybinėms arba visuomeninėms pareigoms atlikti; išpėjimo apie darbo sutarties nutraukimą laikotarpiu darbdavio sutektu darbuotojui laisvu nuo darbo laiku ieškoti naujo darbo, esant kitoje įmonėje; asmens pertraukos pailsėti ir pavalgyti metu darbo vietoje, įmonės patalpose ar jos teritorijoje (LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatai 9 p.).

Nelaimingo atsitikimo darbe tyrimo rezultatai surašomi N-2 formos akte, kai nelaimingas atsitikimas įvyksta darbuotojo darbo dienomis kelyje tarp darbovietės ir gyvenamosios vietos; ne darbovietėje esančios vietos, kurioje darbuotojui išmokamas darbo užmokestis; vietos ne įmonės teritorijoje, kur darbuotojas gali būti pertraukos pailsėti ir pavalgyti metu; išpėjimo apie darbo sutarties nutraukimą laikotarpiu darbdavio sutektu darbuotojui laisvu nuo darbo laiku ieškoti naujo darbo, vykstant į kitą įmonę ir iš jos (LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatai 11 p.). Taigi, N-2 formos aktas surašomas, kai nelaimingas atsitikimas įvyksta kelyje. Taip pat darytina

⁷⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. birželio 19 d. nutarimas Nr. 748 „Dėl Nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatų patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2001, Nr. 53-1881.

išvada, kad N-2 formos aktas surašomas tuomet, kai nelaimingas atsitikimas įvyksta ne vykdant darbine pareigas, o naudojantis suteikiamomis, su darbu susijusiomis, teisėmis.

Visi minėti atvejai, kuomet surašomi atitinkamai N-1 arba N-2 formos aktai, laikomi susijusiais su darbu ir pripažįstami nelaimingais atsitikimais darbe. Galima būtų paminėti pagrindinius skirtumus tarp Lietuvos, Vokietijos ir Rusijos, susijusius su nelaimingų atsitikimų pripažinimu įvykusiais darbe. Pagrindinis skirtumas tarp Lietuvos ir Vokietijos reglamentavimo yra tai, kad Vokietijoje įvykiai, įvykę pertraukų pavalgyti metu, nepripažįstami nelaimingais atsitikimais darbe.⁷⁵ Tai paaiškinti būtų galima tuo, kad remiantis Vokietijos teisės aktų analize, nelaimingo atsitikimo darbe metu reikalaujama vykdyti su darbu susijusią, t.y. darbo interesams tarnaujančią veiklą, o pertraukos pavalgyti metu darbuotojas neatlieka jokios su darbu susijusios veiklos, t.y. jo atliekama veikla neprisideda prie įmonės interesų. Pagrindinis skirtumas tarp Lietuvos ir Rusijos reglamentavimo yra jau anksčiau aptartas – Rusijoje nelaimingi atsitikimai, įvykę pakeliui į darbą ar iš darbo, nelaikomi nelaimingais atsitikimais darbe jei vykstama ne darbdavio suteiktu transportu.

Nelaimingo atsitikimo tyrimo metu nustatoma, kad asmuo mirė dėl ligos, nesusijusios su darbu, arba kad įvykis darbe nesusijęs su darbu, įvykio tyrimas nutraukiamas ir N-1 ar N-2 formos aktas nesurašomas. Nelaimingi atsitikimai, nesusiję su darbu, yra įvykiai, kuriuos ištyrus nustatoma, kad nukentėjusysis sąmoningai (tyčia) siekė, kad įvyktų nelaimingas atsitikimas, susižalojo ar mirė darydamas nusikalstamą veiklą, savavališkai be įmonės vadovo ar padalinio vadovo žinios dirbo sau (savo interesais) arba nukentėjo, kai prieš jį buvo panaudotas smurtas, jeigu smurto aplinkybės ir motyvai nesusiję su darbu (LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatai 12 p.). Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegija yra pasisakiusi, kad aplinkybių, dėl kurių nelaimingas atsitikimas laikytinas nesusijusiu su darbu, sąrašas yra baigtinis ir išsamus, todėl šis sąrašas plečiamai negali būti aiškinamas.⁷⁶ Minėtais atvejais sprendimas nutraukti tyrimą gali būti priimtas tik išnagrinėjus ir įvertinus gydymo įstaigų, teisėsaugos institucijų ar kitų atitinkamų, tyrime dalyvaujančių, subjektų sprendimus bei išvadas (LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo dokumentų tvarkymo, pranešimų ir nelaimingų atsitikimų darbe registravimo bei analizės metodiniai nurodymai 15 p.).

⁷⁵ Accident at work. Germany [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.eurofound.europa.eu/emire/GERMANY/ACCIDENTATWORK-DE.htm>> [žiūrėta 2011 m. kovo 1 d.].

⁷⁶ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2006 m. rugšėjo 5 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁵-1275/2006.

Atkreiptinas dėmesys į vieną iš LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatuose nurodytų atvejų, kada nutraukiamas nelaimingo atsitikimo darbe tyrimas – kai prieš nukentėjusįjį panaudojamas smurtas, jeigu smurto aplinkybės nesusijusios su darbu. Kyla klausimas, kaip būtų traktuojamas toks nelaimingas atsitikimas, jei jis įvyktų pakeliui į darbą ar iš darbo. Paraidžiui vertinant šį LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatų papunktį galima padaryti klaidingą išvadą, kad tyrimas turėtų būti nutraukiamas. Tačiau nutraukus tyrimą ir pripažinus, kad nelaimingas atsitikimas nesusijęs su darbu, susidarytų prieštaringa situacija, kadangi LR nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatyme numatyta, kad nelaimingas atsitikimas nepripažįstamas draudiminiu, jei prieš apdraustąjį buvo panaudotas smurtas, jeigu smurto aplinkybės ir motyvai nesusiję su darbu, išskyrus atvejus, kai nelaimingas atsitikimas įvyksta pakeliui į darbą ar iš darbo (LR nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas 7 str. 2 d. 6 p.). Darytina išvada, kad tokiu atveju turėtų būti surašomas atitinkamai nelaimingo atsitikimo darbe N-1 arba N-2 formos aktas, priklausomai nuo to, koku transportu vykstama – įmonės, įmonės samdomu ar asmeniniu, viešuoju ir kt. Todėl siūlytina LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatuose aiškiai įtvirtinti, kad nelaimingo atsitikimo tyrimas nenutraukiamas, jei asmuo nukentėjo vykstant į darbą ar iš darbo, kai prieš jį buvo panaudotas smurtas, jeigu smurto aplinkybės ir motyvai nesusiję su darbu.

Vokietijoje nelaimingais atsitikimais darbe taip pat nepripažįstami atvejai, kai susižalojama dėl įvykusio asmeninio ginčo, taip pat dėl ligų, nesusijusių su darbu, arba kai nelaimingas atsitikimas darbe įvyksta dėl nukentėjusiojo neblaivumo.⁷⁷ Rusijoje nelaimingais atsitikimais, nesusijusiais su darbu laikomi atvejai, kai mirštama dėl bendros ligos arba savižudybės, taip pat mirtis arba sveikatos sužalojimas, kurių priežastis alkoholinis, narkotinis arba toksinis apsinuodijimas, nesusijęs su darbo aplinka, nelaimingas atsitikimas darbe, įvykęs dėl nukentėjusiojo veiksmų ar neveikimo, kvalifikuotas teisėsaugos organų, kaip turintis nusikalstamos veikos požymių (RF darbo kodeksas 229.2 str.). Atkreiptinas dėmesys, kad tiek Rusijoje, tiek Vokietijoje, nelaimingi atsitikimai darbe, įvykę dėl darbuotojo neblaivumo, nepripažįstami nelaimingais atsitikimais darbe. Lietuvoje tai bus nelaimingas atsitikimas darbe, tačiau pagal LR nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo 7 str. 2 d. 1 p. nebus pripažįstamas draudiminiu įvykiu, jei apdraustasis buvo neblaivus ar apsvaigęs nuo

⁷⁷ GREINER, D., KRANIG, A. Prevention, rehabilitation and compensation in the German accident insurance system [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ilo.org/safework_bookshelf/english?content&nd=857170292> [žiūrėta 2010 m. kovo 1 d.].

narkotinių, toksinių ar psichotropinių medžiagų ir tai nebuvo susiję su jam draudėjo pavesto darbo technologijos ypatybėmis. Tai galima būtų paaiškinti tuo, kad, jau minėta, tiek Rusijoje, tiek Vokietijoje nelaimingo atsitikimo darbe sąvoka atitinka draudiminio įvykio sąvoką.

Apibendrinant paminėtina Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktika, leidžianti teigti, kad faktų, dėl kurių nelaimingas atsitikimas darbe nelaikomas susijusiu su darbu, buvimas yra siejamas su paties nukentėjusiojo elgesiu arba kitų asmenų elgesiu prieš nukentėjusįjį, nesant pavoingo prieš nukentėjusįjį veiksnio, susijusio su darbu, t.y. nesant priežastinio ryšio tarp darbuotojo traumos ir pavoingo veiksnio, susijusio su darbu.⁷⁸

Taigi, jei nustatoma, kad nelaimingas atsitikimas susijęs su darbu, užpildomi nelaimingo atsitikimo darbe arba pakeliui į darbą (iš darbo) aktai ir po vieną egzempliorių bei tyrimo medžiagos originalai paliekami įmonėje. LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatų 51-54 punktai numato nelaimingą atsitikimą darbe tyrusių subjektų pareigą, priklausomai nuo nelaimingo atsitikimo rūšies, tyrimo aktus bei tyrimo medžiagą perduoti suinteresuotoms institucijoms. Lengvų nelaimingų atsitikimų darbe N-1 ar N-2 formos akto po vieną egzempliorių įmonės vadovas ar darbdavio įgaliotas asmuo ne vėliau kaip per 3 darbo dienas nuo akto gavimo privalo įteikti ar išsiųsti Valstybinės darbo inspekcijos teritoriniam skyriui, nukentėjusiajam arba jo atstovui ar jo šeimai, draudimo įstaigai, kurioje nukentėjęs asmuo apdraustas nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniu draudimu, mokymo įstaigai, kurios mokinys ar studentas per praktiką įmonėje sužalotas. Sunkių ar mirtinų nelaimingų atsitikimų darbe atvejais, Valstybinės darbo inspekcijos inspektorius, gavęs įmonės vadovo pasirašytus nelaimingų atsitikimų darbe N-1 ar N-2 formos aktus ir tyrimo dokumentų įmonėje patvirtintas kopijas, ne vėliau kaip per 3 darbo dienas tyrimo medžiagą įteikia visoms minėtoms institucijoms, Valstybinei darbo inspekcijai, bei papildomai – atitinkamos apylinkės prokuratūrai, įmonėms ar įstaigoms, kurių atstovai dalyvavo tiriant nelaimingą atsitikimą darbe ir profesinei sąjungai, kurios narys yra nukentėjusysis, ar kitiems darbuotojų atstovams. LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatai numato ilgus nelaimingų atsitikimų darbe aktų saugojimo terminus. Pagal 65-66 punktus, nelaimingo atsitikimo darbe aktai privalo būti registruojami specialios formos žurnaluose ir saugomi įmonėje kartu su visa tyrimo medžiaga 45 metus esant lengvam nelaimingam atsitikimui, o esant sunkiam ir mirtinam – 75 metus, o Valstybinėje darbo inspekcijoje nuolat. Tokie

⁷⁸ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2004 m. sausio 27 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A⁸-140-04.

ilgi saugojimo terminai laikytini pagrįstais, kadangi šie aktai yra viena iš sąlygų priskirti nelaimingą atsitikimą darbe prie draudiminių įvykių.

2.4. Tyrimo trūkumų šalinimas, apskundimo tvarka

Jau minėta, kad ištirti nelaimingi atsitikimai darbe gali būti tiriami papildomai arba pakartotinai. Nelaimingų atsitikimų darbe papildomas tyrimas skiriamas, kad būtų surinkti papildomi duomenys, patikslintos įvykio aplinkybės ar priežastys ir įrašai nelaimingo atsitikimo darbe akte, o pakartotinis tyrimas skiriamas, kai nustatoma, kad nelaimingas atsitikimas darbe ištirtas pažeidus (netaikius arba neteisingai pritaikius) LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatų ar LR darbuotojų saugos ir sveikatos norminių teisės aktų reikalavimus (LR Nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatai 5 p.). LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatų 56-60 punktai numato papildomų ir pakartotinių nelaimingų atsitikimų darbe tyrimų skyrimo tvarką. Ar reikalinga skirti papildomą arba pakartotinį tyrimą sprendžia Valstybinė darbo inspekcija per 10 darbo dienų nuo nelaimingo atsitikimo darbe akto gavimo. Sunkių ir mirtinų nelaimingų atsitikimų darbe atvejais vieną minėtų tyrimų gali skirti Lietuvos Respublikos vyriausiasis valstybinis darbo inspektorius, nurodydamas jo trukmę, bet ne ilgiau kaip 30 darbo dienų, ir apie tai informuoja visus suinteresuotus asmenis. Lengvo nelaimingo atsitikimo darbe atveju teisė skirti minėtus tyrimus suteikta Valstybinės darbo inspekcijos inspektoriui – inspektorius įpareigoja darbdavį per 15 darbo dienų atlikti papildomą ar pakartotinį lengvo nelaimingo atsitikimo darbe tyrimą ir apie tai informuoti suinteresuotus asmenis. Papildomam tyrimui (lengvo, sunkaus ar mirtino nelaimingo atsitikimo darbe) gali būti skiriami arba tie patys anksčiau tyrimą atlikę subjektai, arba paskiriami nauji. Pakartotinius tyrimus visais atvejais atlieka arba darbdavio sudaryta kitos sudėties dvišalė komisija (lengvų nelaimingų atsitikimų darbe atvejais) arba skiriamas kitas Valstybinės darbo inspekcijos inspektorius (sunkių ir mirtinų nelaimingų atsitikimų darbe atvejais). Atlikus papildomą ar pakartotinį nelaimingo atsitikimo darbe tyrimą, gali būti paliktas galioti nepakeistas ankstesnio tyrimo metu surašytas atitinkamos formos nelaimingo atsitikimo darbe aktas (padaryta išvada) arba jis papildytas, arba surašytas naujas atitinkamos formos nelaimingo atsitikimo darbe aktas, arba tyrimas nutrauktas.

Galima pateikti pavyzdį, kuomet sunkaus nelaimingo atsitikimo darbe tyrimo atveju nelaimingų atsitikimų analizės skyriaus specialistai, išanalizavę tyrimo medžiagą, nustatė

tokius pažeidimus: nelaimingo atsitikimo tyrimo akte 3.11 punkte nurodyta, kad nukentėjusysis buvo neinstrukuotas, o aprašant įvykio aplinkybes – kad buvo instrukuotas, taip pat nepagrįstai plačiai aprašytos aplinkybės, nurodant faktus, neturinčius priežastinio ryšio su nelaimingu atsitikimu, tyrimo medžiagoje nėra paties nukentėjusiojo paaiškinimo. Atsižvelgus į tai, buvo paskirtas pakartotinis tyrimas, kurio tyrimą pavesta atlikti kitam Valstybinės darbo inspekcijos inspektoriui.⁷⁹

Reikia atkreipti dėmesį, kad LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo nuostatuose nėra nurodyta speciali papildomų ir pakartotinių tyrimų tvarka. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas nurodė, kad papildomi ir pakartotiniai tyrimai turi būti atliekami laikantis bendrųjų tyrimo taisyklių, nustatytų nuostatų skyriuje „Nelaimingų atsitikimų tyrimas“, be kito, suteikiant galimybę tyrime dalyvauti darbdavio ir darbuotojų atstovams.⁸⁰ Tačiau būtina atkreipti dėmesį, kad nurodomi papildomų ir pakartotinių nelaimingų atsitikimų darbe terminai, per kuriuos tyrimai turi būti baigti, skiriasi nuo įprastų nelaimingiems atsitikimams darbe ištirti nurodytų terminų. Lengviems nelaimingiems atsitikimams darbe nurodyti dvigubai ilgesni tyrimo terminai – vietoje 7 darbo dienų skiriama net 15 darbo dienų. O sunkiems ir mirtiniems nelaimingiems atsitikimams vietoje 20 darbo dienų – 30. Toks terminų nustatymas ginčytinas – atliekant tyrimą antrą kartą dalis aplinkybių jau nustatyta, todėl manytina, kad terminai turėtų būti sutrumpinti, nustatant įprastus terminus ir tokiu būdu nevilkinant tyrimo. Taip pat siūlytina terminus diferencijuoti pagal atliekamo tyrimo pobūdį – papildomam tyrimui terminus sutrumpinti, o pakartotiniam palikti ilgesnius.

Paminėtina, kad Valstybinės darbo inspekcijos inspektoriaus atliktas nelaimingo atsitikimo darbe tyrimas ar sprendimai dėl nelaimingo atsitikimo darbe aplinkybių ir priežasties įmonės vadovo, darbdavio atstovo ar darbuotojų atstovo (atstovų) saugai ir sveikatai pareiškimais gali būti skundžiami Lietuvos Respublikos vyriausiajam valstybiniam darbo inspektoriui ar teismui (LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatai 71 p.). Išnagrinėjus LR nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatuose numatytą apskundimo tvarką, darytina išvada, kad kreipimasis į Valstybinę darbo inspekciją yra privaloma ikiteisminė ginčo sprendimo stadija. Ir tik nesutikus su Valstybinės darbo inspekcijos priimtu sprendimu galima kreiptis į teismą.

⁷⁹ Lietuvos Respublikos valstybinė darbo inspekcija. Byla Nr. NAD-007, 2009 m. sausio 6 d., UAB „Yara Lietuva“.

⁸⁰ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2006 m. lapkričio 17 d. nutartis administracinėje byloje Nr.A¹⁴–936/2006.

3. Profesinių ligų tyrimo ypatumai

Profesinių ligų tyrimo tvarkos bendrosios nuostatos įtvirtintos LR darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymo 43–45 straipsniuose, taip pat LR darbo kodekse (282 str.). Profesinių ligų priežasčių tyrimo, profesinių ligų diagnozės nustatymo tvarką reglamentuoja LR profesinių ligų tyrimo ir apskaitos nuostatai. LR profesinių ligų tyrimo ir apskaitos nuostatų 1 punkte įtvirtinta, kad šie nuostatai privalomi visiems juridiniams ir fiziniams asmenims. Vadovaujantis šiais nuostatais, profesinės ligos tiriamos asmenims, dirbantiems ar dirbusiems pagal darbo sutartis, einantiems ar ėjusiems valstybės tarnautojų pareigas valstybės ar savivaldybės institucijose ar įstaigose ir kitiems asmenims, draudžiamiems nelaimingų atsitikimų darbe socialiniu draudimu (LR profesinių ligų tyrimo ir apskaitos nuostatai 2 p.). Atliekant profesinės ligos priežasčių tyrimo procedūrą, taip pat turi būti vadovujamasi LR profesinių ligų priežasčių tyrimo reglamentu. Profesinės ligos nustatomos vadovaujantis LR profesinių ligų sąrašu ir 10-osios redakcijos Tarptautine statistine ligų ir sveikatos problemų klasifikacija (TLK-10), patvirtinta Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 1996 m. spalio 28 d. įsakymu Nr. 542 „Dėl 10-tos redakcijos Tarptautinės statistinės ligų ir sveikatos problemų klasifikacijos (TLK-10) įvedimo“.⁸¹ Darbo medicinos gydytojams, nustatantiems profesinę ligą, bei gydytojams, įtariantiems profesinę ligą, ir kitiems sveikatos priežiūros specialistams skirti Profesinių ligų nustatymo kriterijai⁸² (toliau – LR profesinių ligų nustatymo kriterijai). LR profesinių ligų nustatymo kriterijuose pateikiami bendrieji profesinių ligų nustatymo kriterijai, apibrėžiami priežastiniai ryšiai tarp kenksmingų darbo aplinkos veiksnių ir jų sukeltų ligų.

Jau profesinių ligų tyrimą reglamentuojančių teisės aktų gausa liudija, kad tyrimo procedūra yra sudėtinga.

3.1. Profesinių ligų tyrime dalyvaujantys subjektai

Profesinių ligų tyrimo organizavimo funkciją, taip pat šių ligų aplinkybių ir priežasčių tyrimo funkciją (kartu su sveikatos priežiūros įstaigų atstovais) įstatymų leidėjas pavedė Valstybinei darbo inspekcijai (LR valstybinės darbo inspekcijos įstatymas 6 str. 10 p., LR darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas 47 str.). LR darbuotojų saugos ir

⁸¹ Valstybės žinios, 2001, Nr. 50-1758.

⁸² Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2007 m. gruodžio 29 d. įsakymas Nr. V-1087 „Dėl Profesinių ligų nustatymo kriterijų patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2008, Nr. 4-147.

sveikatos įstatymo 44 straipsnio 10 dalis nustato, kad profesinės ligos priežastis tiria ir jos pripažinimą profesine liga patvirtina profesinės ligos tyrimo komisija (toliau – Komisija). Komisija sudaroma Valstybinės darbo inspekcijos teritorinio skyriaus vedėjo potvarkiu (LR profesinių ligų priežasčių tyrimo reglamentas 9 p.). Šios komisijos sudėtyje yra Valstybinės darbo inspekcijos teritorinio skyriaus vedėjo paskirtas darbo inspektorius (komisijos pirmininkas), Valstybinės visuomenės sveikatos priežiūros tarnybos teritorinės įstaigos apskrityje vadovo paskirtas specialistas ir asmens sveikatos priežiūros įstaigos vadovo paskirtas gydytojas, įtaręs profesinę ligą. Ūmių profesinių ligų, dėl kurių mirė 3 ir daugiau darbuotojų, komisijai pirmininkauja vyriausiasis valstybinis darbo inspektorius, jos nariai – Valstybinės visuomenės sveikatos priežiūros tarnybos direktorius (pavduotojas) ar kitas šios tarnybos direktoriaus skirtas atstovas, Valstybinės darbo inspekcijos teritorinio skyriaus vedėjas ir po vieną Valstybinės darbo inspekcijos, Valstybinės visuomenės sveikatos priežiūros tarnybos teritorinės įstaigos apskrityje atstovą (LR profesinių ligų tyrimo ir apskaitos nuostatai 13-14 p.). Komisijos pirmininkas, organizuodamas profesinių ligų priežasčių tyrimą, esant reikalui, gali pasitelkti ekspertus ir atitinkamus specialistus. (LR profesinių ligų tyrimo ir apskaitos nuostatai 20 p.). Pagrįstai kyla klausimas, ar tikslingas profesinių ligų tyrimo komisijos sudėtyje Valstybinės visuomenės sveikatos priežiūros tarnybos atstovo ir profesinę ligą įtarusio gydytojo dalyvavimas. Tačiau dar svarbesnis klausimas – kokias funkcijas šie asmenys atlieka profesinių ligų priežasčių tyrimo asmens, kuriam įtariama profesinė liga, darbovietėje metu. Prof. J. Tartilo nuomone, į darbą įtraukiama, o tuo pačiu ir nuo tiesioginio darbo atitraukiama, daug asmenų, kurių nemaža dalis turi miglotą supratimą apie darbo mediciną. Komisijos narių profesijos ir kvalifikacija skirtinga, todėl dažni nesutarimai ar net prieštaravimai.⁸³ Todėl svarstyтина ne tik kokia turėtų būti komisijos sudėtis bei optimali jos darbo schema, bet ir ar iš viso profesinių ligų tyrimui reikalinga profesinių ligų tyrimo komisija kaip tokia.

Profesinės ligos diagnozę nustato darbo medicinos gydytojas (LR profesinių ligų tyrimo ir apskaitos nuostatai 25 p.). Darbo medicinos gydytojas – medicinos gydytojas, teisės aktų nustatyta tvarka įgijęs darbo medicinos gydytojo profesinę kvalifikaciją. Paminėtina, kad pagal darbo medicinos gydytojų skaičių, tenkantį 1 000 darbuotojų, Lietuva – paskutinė tarp Europos Sąjungos valstybių.⁸⁴ Praktikoje tai kelia problemų, nes

⁸³ TARTILAS, J. Darbų saugos teisiniai aktai kritiniu aspektu. *Jurisprudencija*. 2008 8(110); 13-17. P. 15.

⁸⁴ BLAŽIENĖ, I. Need for more occupational doctors and wider remit [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. sausio 16 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.eurofound.europa.eu/ewco/2008/11/LT0811019I.htm>> [žiūrėta 2011 m. sausio 16 d.].

bendrosios praktikos gydytojams trūksta žinių ir praktinių įgūdžių, kad laiku įtartų profesinę ligą ar susietų paciento sveikatos pablogėjimą su profesija.

Profesinių ligų nustatyme dalyvauja ir Centrinė darbo medicinos ekspertų komisija. Centrinės darbo medicinos ekspertų komisijos nuostatai⁸⁵ reglamentuoja Centrinės darbo medicinos ekspertų komisijos sudarymo, veiklos, jos kompetencijai priskiriamų ginčytinų klausimų, susijusių su profesinės ligos diagnozės nustatymu, sprendimą. Pagal Centrinės darbo medicinos ekspertų nuostatų 1-4 punktus Centrinei darbo medicinos ekspertų komisijai suteikta kompetencija spręsti ginčytinus klausimus, susijusius su profesinės ligos diagnozės nustatymu. Centrinė darbo medicinos ekspertų komisija yra atsakinga ir atskaitinga Sveikatos apsaugos ministrui. Komisijos uždaviniai – patvirtinti ar paneigti profesinės ligos diagnozę, nagrinėti profesinių ligų diagnozės pagrįstumo atvejus, priklausančius Centrinės darbo medicinos ekspertų komisijos kompetencijai. Centrinė darbo medicinos ekspertų komisija sudaroma Sveikatos apsaugos ministro įsakymu. Į tokios komisijos sudėtį įeina Sveikatos apsaugos ministerijos, darbdavių ir darbuotojų organizacijų, valstybės įstaigų ir kitų institucijų atstovai. Centrinė darbo medicinos ekspertų komisija savo veikloje vadovaujasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymu, kitais įstatymais, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimais, Sveikatos apsaugos ministro įsakymais, kitais teisės aktais bei Centrinės darbo medicinos ekspertų komisijos nuostatais.

Vokietijoje profesinės ligos, kaip ir nelaimingi atsitikimai darbe, priklauso VFR nelaimingų atsitikimų draudimo institucijų veiklos sričiai. Kad įvykdytų profesinių ligų prevenciją, atitinkama VFR nelaimingų atsitikimų draudimo institucija tiria kiekvieną atskirą atvejį, kad nuspręstų, ar tai profesinė liga.⁸⁶ VFR socialinio draudimo nuo nelaimingų atsitikimų įstatyme numatyta, kad pranešus apie profesinę ligą nelaimingų atsitikimų draudimo institucijai draudikas nedelsiant persiunčia pranešimo kopiją taip pat ir konkrečios federacinės žemės darbo saugos medicinos įstaigai. Jeigu apie profesinę ligą pranešama atsakingai federacinės žemės darbo saugos medicinos įstaigai, tokiu atveju ji nedelsiant siunčia kopiją draudikui (193 str. 7 d.). VFR profesinių ligų potvarkio 4 punktas, taip pat VFR socialinio draudimo nuo nelaimingų atsitikimų įstatymo 9 str. 6 d. 2 p. numato darbo saugos medicinos įstaigos dalyvavimą profesinių ligų tyrimo

⁸⁵ Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2008 m. sausio 16 d. įsakymas Nr. V-37 „Dėl Centrinės darbo medicinos ekspertų komisijos nuostatų patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2008, Nr. 14-479.

⁸⁶ KRANIG, A. The procedures for the recognition of occupational diseases: Problems and challenges. International Social Security Association, 2007 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. kovo 2 d.]. Prieiga per internetą: <[http://www.issa.int/Resources/Conference-Reports/How-can-occupational-diseases-be-insured/\(language\)/eng-GB](http://www.issa.int/Resources/Conference-Reports/How-can-occupational-diseases-be-insured/(language)/eng-GB)> [žiūrėta 2011 m. kovo 2 d.].

procedūroje. Vadovaujantis šiomis normomis, darbo saugos atsakingos medicinos įstaigos turi teisę sudaryti apibendrinančias išvadas dėl profesinių ligų bei rengiant savo ataskaitą apžiūrėti apdraustuosius arba nelaimingo atsitikimo draudiko lėšomis pasitelkti apžiūrai kitus gydytojus. Šios įstaigos perduoda tokius duomenis draudikams nuo nelaimingų atsitikimų. Surinkti duomenys gali būti apdorojami ir naudojami, siekiant pagerinti apsaugos priemonės nuo nelaimingų atsitikimų darbe, nuo profesinių ligų ir nuo pavojų sveikatai, kylančių darbinėje aplinkoje. Tačiau profesinės ligos pripažinimas – valstybinio draudimo nuo nelaimingų atsitikimų užduotis. Todėl darytina išvada, kad darbo saugos medicinos įstaigos išvados yra patariamąjo pobūdžio. Profesinės ligos pripažinimui turi būti gaunama informacija ir dokumentai apie gydymo duomenis ir išvadas iš gydytojų, kenksmingų sąlygų buvimas turi būti nustatytas apklausiant apdrautuosius asmenis, jų darbdavius, bendradarbius, taip pat aptariant anksčiau atliktus įvertinimus apie pavojingas medžiagas, o ligos priežastys bei darbingumo netekimas turi būti paaiškinti medicinos ekspertų.⁸⁷ Pagal VFR darbo saugos įstatymo 3 straipsnio 3 dalį įmonės gydytojas tiria profesinės ligos atsiradimo priežastis, nustato rizikos faktorius ir juos įvertina. Kartu su darbdaviu bei darbo saugos specialistais jis pasiūlo prevencines priemones, kaip išvengti profesinių ligų.

Rusijoje profesinių ligų nustatyme dalyvauja profilaktinės sveikatos priežiūros įstaigos, kurios nustato galutinę ūmių ligų diagnozę, taip pat specializuota gydymo profilaktikos įstaiga – profesinės patologijos centras, kuris nustato galutinę lėtinių profesinių ligų diagnozę, ir Valstybinis sanitarinis epidemiologinės priežiūros centras, kurio užduotis – aiškintis susirgimo sąlygas ir sustatyti sanitarinę higieninę darbo sąlygų charakteristiką. Įmonėje darbdavys organizuoja komisiją tirti profesinių ligų priežastims bei aplinkybėms, sudarytą iš penkių asmenų: valstybinės sanitarinės epidemiologinės priežiūros centro vadovo (komisijos pirmininkas), darbdavio atstovo, darbo saugos specialisto, sveikatos priežiūros įstaigos atstovo ir darbuotojų profesinės sąjungos ar kitos darbuotojus atstovaujančios organizacijos atstovo (RF profesinių ligų tyrimo ir registracijos nuostatai 7-16 p., 19 p.).

Profesinių ligų, skirtingai nuo nelaimingų atsitikimų darbe, tyrimas ir nustatymas yra sudėtingas ir reikalaujantis specialių žinių. Dėl šios priežasties įvairiose valstybėse pasitelkiama specialių žinių turinčių institucijų pagalba, tačiau svarstyтина, ar Lietuvoje tyrime dalyvaujančių subjektų kiekis nėra perteklinis.

⁸⁷ KRANIG, A. The procedures for the recognition of occupational diseases: Problems and challenges. International Social Security Association, 2007 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. kovo 2 d.]. Prieiga per internetą: [http://www.issa.int/Resources/Conference-Reports/How-can-occupational-diseases-be-insured/\(language\)/eng-GB](http://www.issa.int/Resources/Conference-Reports/How-can-occupational-diseases-be-insured/(language)/eng-GB) [žiūrėta 2011 m. kovo 2 d.].

3.2. Profesinių ligų tyrimo stadijos

Pagal LR darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymo 44 straipsnio 9 ir 10 dalių, LR profesinių ligų tyrimo ir apskaitos nuostatų trečio skyriaus „Profesinių ligų priežasčių tyrimas“ (12–23 p.), ketvirto skyriaus „Profesinių ligų nustatymas“ (24–32 p.), LR profesinių ligų priežasčių tyrimo reglamento 18, 21, 25–36 punktų nuostatas, profesinės ligos priežasčių tyrimo ir profesinės ligos nustatymo bei patvirtinimo procedūra turi vykti nuosekliai laikantis juose aprašytos tvarkos. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas minėtą procedūrą skirsto į etapus: profesinės ligos priežasčių tyrimą, profesinės ligos nustatymą bei nustatytos profesinės ligos patvirtinimą.⁸⁸ Tiriant profesines ligas pildomas profesinės ligos tyrimo ir patvirtinimo aktas, susidedantis iš dviejų dalių – profesinės ligos priežasčių tyrimo ir profesinės ligos patvirtinimo.

Pagal LR profesinių ligų priežasčių tyrimo reglamento 6 punktą, profesinių ligų tyrimo pradžia siejama su pranešimo apie įtariamą profesinę ligą užregistravimo Valstybinės darbo inspekcijos teritoriniame skyriuje momentu. Vokietijoje procedūra dėl profesinės ligos pripažinimo yra pradedama, kai pranešimas dėl profesinės ligos egzistavimo užregistruojamas kompetentingoje VFR draudimo nuo nelaimingų atsitikimų įstaigoje. Pranešti gali darbuotojas, darbdavys, gydytojas ar sveikatos draudimo įstaiga.⁸⁹ Gydytojams ir darbdaviams pareiga pranešti apie įtariamą profesinę ligą yra numatyta įstatymo (VFR draudimo nuo nelaimingų atsitikimų įstatymas 193 str. 2 d., 202 str. 1 d.). Atkreiptinas dėmesys, kad Rusijoje nenumatyta darbdavio pareiga įtarus profesinę ligą imtis kokių nors veiksmų, tačiau, kaip ir Lietuvoje, RF darbo kodekso 213 str. numatyta darbdavio pareiga atlikti periodinius darbuotojų sveikatos tikrinimus. Pagal RF profesinių ligų tyrimo ir registracijos nuostatų 7-16 p. gydymo pradžia siejama su asmens kreipimusi į sveikatos priežiūros įstaigą, kuri yra įpareigota įstatymo apie įtariamą profesinę ligą pranešti Valstybiniam sanitarinės epidemiologinės priežiūros centrui ir darbdaviui. Profesinės ligos tyrimas pradedamas nuo to momento, kai Valstybinis sanitarinės epidemiologinės priežiūros centras gauna nustatytos formos pranešimą su pirmine profesinės ligos diagnoze.

⁸⁸ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. spalio 8 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A⁷⁵⁶-770/2009

⁸⁹ ZIMMER, S. Occupational Safety and Health Monitoring: Good practice examples from various countries. International Social Security Association, 2007 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. vasario 25 d.]. Prieiga per internetą: <[http://www.issa.int/Resources/Conference-Reports/Occupational-Safety-and-Health-Monitoring/\(language\)/eng-GB](http://www.issa.int/Resources/Conference-Reports/Occupational-Safety-and-Health-Monitoring/(language)/eng-GB)> [žiūrėta 2011 m. vasario 25 d.].

LR profesinių ligų tyrimo ir apskaitos nuostatai numato, kad darbuotojas, įtaręs, kad yra susirgęs ūmia profesine liga, jeigu pajėgia tai padaryti, ar asmuo, matęs įvykį ar jo pasekmes, privalo nedelsdamas apie tai pranešti padalinio vadovui, darbdaviui atstovaujančiam asmeniui ir įmonės darbuotojų saugos ir sveikatos tarnybai. Padalinio vadovas, jo nesant – darbdavio įgaliotas asmuo ar įmonės vadovas, įtaręs, kad darbuotojas susirgo ūmia profesine liga, apie įtariamą ūmią profesinę ligą privalo pranešti Lietuvos Respublikos valstybinės darbo inspekcijos teritoriniam skyriui ir Valstybinės visuomenės sveikatos priežiūros tarnybos teritorinei įstaigai apskrityje, Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos teritoriniam skyriui (5-6 p.). Ūmią profesinę ligą įtaręs asmens sveikatos priežiūros įstaigos gydytojas ne vėliau kaip per valandą nuo profesinės ligos pirminės diagnozės nustatymo, o lėtinės profesinės ligos įtarimo atveju – ne vėliau kaip per 3 dienas nuo profesinės ligos pirminės diagnozės nustatymo, informuoja apie tai Valstybinės darbo inspekcijos teritorinį skyrių, Valstybinės visuomenės sveikatos priežiūros tarnybos teritorinę įstaigą apskrityje, darbdavį ir išsiunčia jiems pranešimą. Darbuotojas ir pats turi teisę kreiptis į asmens sveikatos priežiūros įstaigą dėl įtarimo susirgus profesine liga. Šiuo atveju asmens sveikatos priežiūros įstaigos gydytojas apie įtariamą lėtinę profesinę ligą nustatyta tvarka informuoja Valstybinės darbo inspekcijos teritorinį skyrių (LR profesinių ligų tyrimo ir apskaitos nuostatai 8-10 p.). Pabrėžtina, kad kreiptis į sveikatos priežiūros įstaigą yra asmens teisė, o ne pareiga. Todėl atsiradus profesinės ligos reiškiniams, ypač lėtinių profesinių ligų atvejais, asmuo iš viso gali nesikreipti (nes nėra įpareigotas) į gydymo įstaigą. Toks reglamentavimas vertintinas neigiamai, todėl siūlytina įtvirtinti darbuotojo pareigą, o ne teisę, kreiptis į gydymo įstaigą. Sistemiškai vertinant šias profesinių ligų (tiek ūmių, tiek lėtinių) tyrimo nuostatas, galima teigti, kad praktikoje profesinės ligos, ypač lėtinės, tyrimo pradžia siejama su tokią ligą patyrusio asmens kreipimusi būtent dėl profesinės ligos, nes kreipiantis tik dėl susirgimo gydymo, nesiejant to su siekiu nustatyti profesinę ligą ir gauti kompensavimą dėl profesinės ligos, tokie atvejai gali būti registruojami kaip paprasti sveikatos sutrikimai, o to priežastis gali būti ir tai, kad gydytojas gali paprasčiausiai neįtarti ar nepastebėti profesinės ligos.⁹⁰ Tokiu būdu, tolimesnės eigos (profesinės ligos įtarimo, tyrimo ir nustatymo) gali ir nebūti.

⁹⁰ BOLM-AUDORFF, U. Gesetzesänderungen und ihre Auswirkungen auf die Arbeitsmedizin. Bundesgesundheitsblatt - Gesundheitsforschung - Gesundheitsschutz, Vol. 51, Number 3, March 2008 [interaktyvus], p. 274-280. [žiūrėta 2010 m. gruodžio 16 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ingentaconnect.com/content/klu/103;jsessionid=5t8n111bt2h7a.alice>> [žiūrėta 2010 m. gruodžio 16 d.].

Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad LR darbo kodekso 265 straipsnyje, LR darbuotojų saugos ir sveikatos įstatyme, Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2000 m. gegužės 31 d. įsakyme Nr.301 „Dėl profilaktinių sveikatos tikrinimų sveikatos priežiūros įstaigose“⁹¹ numatyta darbuotojų privalomų sveikatos tikrinimų tvarka. Šie teisės aktai reglamentuoja darbuotojų išankstinį (norint įsidarbinti) ir dirbančiųjų periodišką sveikatos tikrinimą. Pagal Sveikatos apsaugos ministro įsakymo „Dėl profilaktinių sveikatos tikrinimų sveikatos priežiūros įstaigose“ 5.4. punktą vienas iš privalomo sveikatos tikrinimo tikslų – siekti išvengti ar kuo anksčiau diagnozuoti profesines ligas. Darbuotojo pareiga įmonėje nustatyta tvarka pasitikrinti sveikatą numatyta ir LR darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymo 33 straipsnio 8 punkte. Todėl atsižvelgiant į tai, vienareikšmiškai kaltinti dėl nenustatomų profesinių ligų gydytojo taip pat negalima.

Darytina išvada, kad eilė profesinių ligų gali būti nenustatoma dėl vienu ar kitu priežasčių (darbuotojo baimės prarasti darbą, darbdavio psichologinio spaudimo atsisakyti profesinės ligos tyrimo ir pan.) ar susirgimas nevertinamas kaip profesinė liga. Dėl to kyla eilė neigiamų pasekmių. Visų pirma, sergantis profesine liga darbuotojas toliau blogina savo sveikatos būklę, taip pat galima ir netiesioginė žala bendradarbių sveikatai, nes nesikreipiant dėl profesinės ligos nenustatomi kenksmingi faktoriai darbo vietose, kurie veikia ir kitus darbuotojus. Paminėtina ir tai, kad esamos, bet nenustatytos profesinės ligos nėra kompensuojamos.

3.2.1. Profesinių ligų priežasčių tyrimas

Profesinės ligos priežastys pradedamos tirti gavus pranešimą apie įtariamą profesinę ligą. Profesinės ligos priežastis tiria ir ligos patvirtinimo akto pirmąją dalį surašo profesinės ligos tyrimo komisija.⁹² Su šia akto dalimi komisija supažindina darbuotoją (jo atstovą) ir įmonės vadovą pasirašytinai (LR profesinių ligų tyrimo ir apskaitos nuostatai 21 p., LR profesinių ligų priežasčių tyrimo reglamentas 18, 21–26 p.). Tiriant profesinių ligų priežastis, dalyvauja darbdavio atstovas, darbuotojų atstovas (atstovai) saugai ir sveikatai, taip pat gali dalyvauti darbuotojas, kurio profesinė liga tiriama, arba jo atstovas ir draudimo įstaigos atstovas (LR profesinių ligų tyrimo ir apskaitos nuostatai 15 p.). Šie asmenys dalyvauja tyrime, komisijai pateikdami dokumentus, dokumentų kopijas,

⁹¹ Valstybės žinios, 2000, Nr. 47-1365.

⁹² TARTILAS, J. *Darbuotojų saugos ir sveikatos teisinis reglamentavimas*. Lietuvos teisės universitetas, Vilnius, 2003. P. 32.

rašytinius paaiškinimus bei kitą tyrimui reikalingą medžiagą (LR profesinių ligų priežasčių tyrimo reglamentas 11 p.).

Profesinės ligos priežastys tiriamos dalyvaujant visiems komisijos nariams darbuotojo, kuriam įtariama profesinė liga, darbo vietoje, jeigu ji išlikusi. Nustačiusi, kad įtariamai profesinei ligai darbas ankstesnėje darbovietėje galėjo turėti įtakos, komisija tyrimą atlieka ankstesnėje darbovietėje ar darbovietėse. Jeigu negalima atlikti faktinio darbo sąlygų tyrimo, nes nėra įmonių (likviduotos, reorganizuotos, pertvarkytos) ar darbo vietų (reorganizuotos, pertvarkytos), kuriose darbuotojas dirbo, aplinkybės, turėjusios įtakos įtariamai profesinei ligai, gali būti aprašomos atsižvelgiant į kitų įmonių analogiškų darbo vietų profesinės rizikos veiksnių tyrimo duomenis, darbuotojo ir liudytojų, dirbusių kartu su darbuotoju, raštiškus paaiškinimus. (LR profesinių ligų tyrimo ir apskaitos nuostatai 12 p.; 17 p.). Akivaizdinis profesinių ligų priežasčių tyrimo atlikimas darbuotojo darbo vietoje vertintinas kaip nors ir apsunkinantis profesinių ligų priežasčių tyrimą veiksnys, tačiau įgalinantis objektyviau ištirti profesinių ligų priežastis, kita vertus, pilnos sudėties komisijos akivaizdinio dalyvavimo darbo vietoje tikslingumas abejotinas ir galimai perteklinis, nes konkrečios funkcijos konkretiems komisijos nariams nėra nustatytos.

Profesinių ligų priežasčių tyrimo procedūra LR profesinių ligų priežasčių tyrimo reglamente smulkiai detalizuota, nurodyti reikalavimai įvertinti visą eilę faktorių, galėjusių turėti įtakos profesinės ligos išsivystymui. Tuo tikslu įmonės vadovas ar įmonės vadovo įgaliotas asmuo komisijai raštu pateikia duomenis apie darbuotojo darbo veiklos raidą (įmonę, darbo vietą, darbuotojo profesiją, pareigas, instruktavimą saugos ir sveikatos darbe klausimais, darbo trukmę (metais) ir profesinės rizikos veiksnius), darbo veiklos organizavimą (darbo vietą, technologinį procesą, atliekamą darbą, darbo priemonės, asmenines apsaugos priemonės, profesinės rizikos vertinimą, darbo ir poilsio režimą, įmonės darbuotojų saugos ir sveikatos būklės pasą ir kitus reikalingus duomenis) ir privalomą darbuotojo sveikatos tikrinimą (LR profesinių ligų priežasčių tyrimo reglamentas 12 p.). Komisijos prašymu Valstybinės visuomenės sveikatos priežiūros tarnybos teritorinė įstaiga apskrityje privalo pateikti turimus archyvinius duomenis apie darbuotojo darbo sąlygų higieninių tyrimų ir darbo vietų higieninio įvertinimo rezultatus, turimus profesinės rizikos tyrimo duomenis, o asmens sveikatos priežiūros įstaiga privalo pateikti duomenis apie darbuotojo privalomus sveikatos tikrinimus (LR profesinių ligų tyrimo ir apskaitos nuostatai 16.2 p.; 16.3 p.). Atkreiptinas dėmesys, kad skirtingai nuo nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo procedūros, tiriant profesines ligas reikia nustatyti

daugiau aplinkybių. LR profesinių ligų priežasčių tyrimo reglamento 22-23 punktai detalai reglamentuoja profesinės ligos tyrimo ir patvirtinimo akto pirmosios dalies užpildymą, nurodant eilę nustatytinų faktų. Tai paaiškinama tuo, kad profesinės ligos, ypač lėtinės, vystosi tam tikrą laiką, todėl visas aplinkybes reikia vertinti detalai, pavyzdžiui, nustatant bendrą darbo stažo trukmę profesinės ligos priežasčių tyrimo metu, taip pat nustatomas darbo stažas paskutinėje įmonėje, kurioje darbuotoją veikė profesinės rizikos veiksniai, susiję su profesinės ligos pirmine diagnoze ir darbo stažas, veikiant profesinės rizikos veiksniams, susijusiems su profesinės ligos pirmine diagnoze, nurodant profesinės ligos pirminę diagnozę, ligos kodą (pagal TLK-10), profesinės rizikos veiksnio pavadinimą ir stažą (veikimo trukmę). Todėl būna atvejų, kai reikia vertinti ne tik esamos darbovietės, bet ir kitų įmonių, kuriose darbuotojas galėjo būti veikiamas profesinės rizikos veiksnių, duomenis.

Atsižvelgiant į tokį tyrimo reglamentavimą, teigiamai vertintini 2004 m. gegužės 1 d. įsigaliojus LR profesinių ligų tyrimo ir apskaitos nuostatomis pailginti profesinių ligų priežasčių ištyrimo terminai – numatyta, kad šis ištyrimas turi būti atliktas per 30 darbo, o ne kalendorinių dienų nuo pranešimo apie profesinę ligą užregistravimo Valstybinės darbo inspekcijos teritoriniame skyriuje, o galimas šio tyrimo pratęsimas – iki 20 darbo dienų vyriausiojo valstybinio darbo inspektoriaus įsakymu. Jeigu vyriausiasis valstybinis darbo inspektorius yra komisijos pirmininkas, tyrimas gali būti pratęstas komisijos sprendimu, nurodžius pratęsimo priežastis (LR profesinių ligų tyrimo ir apskaitos nuostatai 18 p.).

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. lapkričio 25 d. nutarimu Nr. 1559 pakeisti Profesinių ligų tyrimo ir apskaitos nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. balandžio 28 d. nutarimu Nr. 487 „Dėl Profesinių ligų tyrimo ir apskaitos nuostatų patvirtinimo“.⁹³ Nuo 2009 m. sausio 6 d. LR profesinių ligų tyrimo ir apskaitos nuostatuose įsigaliojo nuostata, įgalinanti asmenį, kuriam tiriama liga, laikinai sustabdyti profesinės ligos tyrimą. Asmuo raštu pateikia prašymą, kuriame nurodo motyvus, dėl kurių prašo sustabdyti tyrimą, taip pat juos pagrindžiančius dokumentus. Tyrimas sustabdomas ne daugiau kaip vieną kartą ne ilgesniam kaip 2 mėnesių laikotarpiui (LR profesinių ligų tyrimo ir apskaitos nuostatai 18 p.). Reikia atkreipti dėmesį, kad LR profesinių ligų tyrimo ir apskaitos nuostatuose nurodyta, jog tyrimas sustabdomas LR profesinių ligų priežasčių tyrimo reglamento nustatyta tvarka. Tačiau įsigaliojus LR profesinių ligų tyrimo ir apskaitos nuostatų pakeitimams, LR profesinių

⁹³ Valstybės žinios, 2009, Nr. 144-6377.

ligų priežasčių tyrimo reglamento pakeitimų nebuvo daroma. Tokiu būdu LR profesinių ligų priežasčių tyrimo reglamente liko nenurodyta pati tyrimo sustabdymo arba nutraukimo tvarka.

Komisija, išanalizavusi ir įvertinusi pateiktus duomenis, nustato galimas profesinės ligos priežastis ir numato prevencines priemones (LR profesinių ligų priežasčių tyrimo reglamentas 17 p.), o komisijos pirmininkas kompiuteriu užpildo akto pirmąją dalį (LR profesinių ligų priežasčių tyrimo reglamentas 21 p.). Su šia akto dalimi supažindinamas darbuotojas ar jo atstovas ir įmonės vadovas pasirašytinai. Komisijos pirmininkas akto su užpildyta pirmąja dalimi vieną egzempliorių LR profesinių ligų priežasčių tyrimo reglamento nustatyta tvarka pateikia darbo medicinos gydytojui. Taigi, profesinės ligos tyrimo komisija profesinės ligos nustatymo etape nedalyvauja,⁹⁴ tačiau privalo pateikti darbo medicinos gydytojui duomenis apie nustatytas galimos profesinės ligos priežastis, t. y. užpildytą ir pasirašytą profesinės ligos tyrimo ir patvirtinimo akto pirmąją dalį (LR profesinių ligų tyrimo ir apskaitos nuostatai 26 p., LR profesinių ligų priežasčių tyrimo reglamentas 26 p.).

3.2.2. Profesinių ligų nustatymas bei patvirtinimas

LR darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymo 44 straipsnio 9 dalis, LR profesinių ligų tyrimo ir apskaitos nuostatų 24–25 punktai nustato, kad profesinės ligos diagnozę, vadovaujantis LR profesinių ligų sąrašu, nustato darbo medicinos gydytojas. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas konstatavo, kad profesinės ligos nustatymo etapas yra medicininė profesinės ligos priežasčių tyrimo ir profesinės ligos nustatymo bei patvirtinimo procedūros dalis, kurioje specialiųjų medicinos žinių turintis specialistas – darbo medicinos gydytojas, susipažinęs su įtariamo susirgus profesine liga asmens ligos istorija, ištyręs asmenį, taip pat remdamasis profesinės ligos tyrimo komisijos pateikta profesinės ligos tyrimo ir patvirtinimo akto pirmąja dalimi, nustato profesinės ligos diagnozę arba jos nenustato.⁹⁵

Pagal LR profesinių ligų tyrimo ir apskaitos nuostatų 26 punktą, profesinės ligos tyrimo ir patvirtinimo akto užpildyta pirmoji dalis yra būtinas dokumentas profesinės

⁹⁴ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2010 m. spalio 21 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵⁰²-1088/2010.

⁹⁵ *Ibid.*

ligos diagnozei nustatyti.⁹⁶ Darbo medicinos gydytojas, gavęs akto pirmąją dalį, gali raštu prašyti komisijos papildyti ją, jeigu, jo nuomone, nepakanka duomenų diagnozei nustatyti, nurodant tokio prašymo priežastis. Komisijos pirmininkas, gavęs darbo medicinos gydytojo prašymą, jei reikia, kartu su komisijos nariais atlieka papildomus tyrimus ir ne vėliau kaip per 14 dienų pateikia prie akto pirmosios dalies laisvos formos papildomą medžiagą arba nurodo priežastį, kodėl jos negali pateikti (LR profesinių ligų priežasčių tyrimo reglamentas 29-30 p.). Kiti būtini dokumentai profesinės ligos diagnozei nustatyti yra asmens sveikatos priežiūros įstaigos, kurioje asmuo gydomi, Sveikatos apsaugos ministerijos patvirtintos formos siuntimas darbo medicinos gydytojui ir asmens ligos istorijos išrašas. Gavęs minėtus dokumentus darbo medicinos gydytojas ne vėliau kaip per 6 mėnesius nuo dokumentų gavimo ištiria asmenį ir įvertinęs asmens sveikatos būklę ir akto pirmojoje dalyje pateiktus duomenis nustato profesinės ligos diagnozę (profesinių ligų diagnozes) arba jos nenustato (LR profesinių ligų tyrimo ir apskaitos nuostatai 27 p.).

Minėta, kad profesinės ligos nustatomos vadovaujantis LR profesinių ligų sąrašu. Atkreiptinas dėmesys, kad nuo 2006 m. vasario 10 d. įsigaliojo trečiasis profesinių ligų sąrašas, išdėstytas nauja redakcija atsižvelgus į 2003 m. rugsėjo 19 d. Europos Komisijos rekomendaciją 2003/670/EB dėl Europos profesinių ligų sąrašo.⁹⁷ Jame neliko anksčiau galiojusios nuostatos, leidusios profesinėmis ligomis laikyti ne vien šiame profesinių ligų sąraše nurodytas ligas – 1994 m. įsigaliojusiame Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtiname profesinių ligų sąrašo⁹⁸ 5 punkte buvo nuostata, numatanti, kad profesinėmis ligomis gali būti pripažintos ir šiame sąraše nenurodytos ligos, Centrinei darbo medicinos ekspertų komisijai konkrečiu atveju priimant atitinkamą sprendimą, t.y. profesinių ligų sąrašas tapo nebaigtiniu, sukuriant teorinę galimybę nustatyti didesnę profesinių ligų skaičių. Taigi, dabartinis profesinių ligų sąrašas dėl griežtai apibrėžto profesinių ligų sąrašo kai kuriems asmenims, susirgusiems darbo sąlygotais susirgimais, užkerta galimybę pripažinti juos profesinių ligų atvejais ir gauti kompensaciją už žalą, padarytą jų sveikatai, taip pat juos tirti ir užkirsti jiems kelią. Vadovaujantis Vokietijos teise, liga, kuri VFR profesinių ligų sąraše neįvardinta kaip profesinė liga arba neatitinka įvardintų

⁹⁶ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2010 m. spalio 21 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵⁰²-1088/2010.

⁹⁷ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 lapkričio 30 d. nutarimas Nr. 1198 „Dėl profesinių ligų sąrašo ir Lietuvos Respublikos profesinių ligų valstybės registro bei jo nuostatų“. Valstybės žinios, 1994, Nr. 94-1845; 2001, Nr. 106-3817; 2004, Nr. 188-7014; 2006, Nr. 16-553.

⁹⁸ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 lapkričio 30 d. nutarimas Nr. 1198 „Dėl profesinių ligų sąrašo ir Lietuvos Respublikos profesinių ligų valstybės registro bei jo nuostatų“. Valstybės žinios, 1994, Nr. 94-1845.

sąlygų, draudiko, t.y. atitinkamos VFR nelaimingų atsitikimų draudimo institucijos, gali būti prilyginta profesinei ligai. Tačiau tam būtina sąlyga, kad tokia liga, vadovaujantis naujais medicininiais tyrimais, būtų sukelta poveikio, kurį ypatingu intensyvumu patiria tik tam tikra asmenų grupė ir nepatiria likusi gyventojų dalis (VFR socialinio draudimo nuo nelaimingų atsitikimų darbe įstatymas 9 str. 2 d.). Tokia liga pripažįstama profesine liga, nors formaliai ji tokia nėra, tačiau visgi ji prilyginama profesinei ligai. Manytina, kad tokia ligos prilyginimo profesinei ligai tvarka turėtų kompensuoti nustatytos tvarkos trūkumus, kai profesinės ligos identifikuojamos tik pagal sąrašus.

LR profesinių ligų sąrašė pažymėta, kad jame nurodytos ligos turi būti tiesiogiai susijusios su kenksmingais darbo aplinkos veiksniais. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas konstatavo, jog atsižvelgiant į minėtą teisinį reguliavimą tam, kad atitinkama liga, kuri patenka į LR profesinių ligų sąrašą, galėtų būti patvirtinta profesine liga atitinkamam asmeniui, yra būtina nustatyti tiesioginį priežastinį ryšį tarp diagnozuotos ligos ir kenksmingų ir (ar) pavojingų darbo aplinkos veiksnų.⁹⁹ Šiuo atžvilgiu profesinės ligos pripažinimas komplikuoatas, nes vis daugiau ligų nėra išimtinai sąlygojamos darbo, bet yra susiję su darbu. Terminas susijusi su darbu liga yra platesnė sąvoka, ji apima visas ligas, kurioms darbas turi įtakos. Ši sąvoka jungia susijusius su darbu ir nesusijusius su darbu veiksniais. Dažnai kenksmingi ar pavojingi darbo aplinkos veiksniai didina riziką susirgti profesine liga kartu su kitais kenksmingais ar pavojingais veiksniais, kurie nėra susiję su darbu, taip pat kenksmingi ar pavojingi darbo aplinkos veiksniai gali pabloginti jau esamą ligą.¹⁰⁰ Profesinių ligų sąrašė reikalaujama nustatyti tiesioginį priežastinį ryšį, todėl toks profesinių ligų daugiapriežastingumas apsunkina profesinės ligos nustatymą. Paminėtina, kad tiesioginio priežastinio ryšio reikalavimas įtvirtintas ir RF profesinių ligų sąrašo instrukcijos 2 punkte. Visai kitokia praktika sutinkama Vokietijoje, kur pripažinimas ligos kaip profesinės ligos reiškia, kad ligai reikšmingos įtakos turėjo darbo poveikis. Tačiau šis poveikis nebūtinai turi būti vienintelis arba pagrindinis, bet ganėtinai reikšmingas.¹⁰¹

⁹⁹ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2010 m. gegužės 28 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-712/2010.

¹⁰⁰ ZIMMER, S. Global cycle on challenges posed by occupational diseases. International Social Security Association, 2007 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. kovo 2 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.issa.int/Ressourcen/Tagungsberichte/Global-cycle-on-challenges-posed-by-occupational-diseases>> [žiūrėta 2011 m. kovo 2 d.].

¹⁰¹ KRANIG, A. The procedures for the recognition of occupational diseases: Problems and challenges. International Social Security Association, 2007 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. kovo 2 d.]. Prieiga per internetą: <[http://www.issa.int/Resources/Conference-Reports/How-can-occupational-diseases-be-insured/\(language\)/eng-GB](http://www.issa.int/Resources/Conference-Reports/How-can-occupational-diseases-be-insured/(language)/eng-GB)> [žiūrėta 2011 m. kovo 2 d.].

Priežastinio ryšio nustatymui turi įtakos ir 2008 m. patvirtinti LR profesinių ligų nustatymo kriterijai, kuriuose rekomenduojama taikyti maksimalius latentinius periodus. LR profesinių ligų nustatymo kriterijų 3.3. punkte maksimalus latentinis periodas apibrėžiamas kaip laiko trukmė nuo paskutinio kenksmingo aplinkos veiksnio veikimo dienos darbe iki to momento, kai paveiktam asmeniui pasireiškė pirmieji ligos simptomai ar požymiai. Po maksimalaus latentinio periodo nėra galimybės pagrįstai įrodyti priežastinį ryšį su darbu.¹⁰² Teisiniu požiūriu tai reikšminga dėl to, kad ilgą laiką nedarbingų asmenų sveikatos sutrikimai rečiau pripažįstami profesinėmis ligomis.

Darbo medicinos gydytojas, nustatęs profesinės ligos diagnozę arba jos nenustatęs, užpildo profesinės ligos tyrimo ir patvirtinimo akto antrąją dalį, ją pasirašo ir išsiunčia profesinės ligos tyrimo komisijos pirmininkui (LR profesinių ligų tyrimo ir apskaitos nuostatai 28–29 p., LR profesinių ligų priežasčių tyrimo reglamentas 31–32 p., 34 p.). Pagal LR profesinių ligų tyrimo ir apskaitos nuostatų 29 punktą ir LR profesinių ligų priežasčių tyrimo reglamento 36 punktą, profesinės ligos tyrimo komisijos pirmininkas, gavęs darbo medicinos gydytojo užpildytą profesinės ligos tyrimo ir patvirtinimo akto antrąją dalį su nustatyta ar nenustatyta profesinės ligos diagnoze, per 3 darbo dienas komisijos nariams pateikia pasirašyti šį aktą. Taigi profesinės ligos priežasčių tyrimo ir profesinės ligos nustatymo bei patvirtinimo procedūrą užbaigia profesinės ligos tyrimo komisija pasirašydama visą profesinės ligos tyrimo ir patvirtinimo aktą.¹⁰³ Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas konstatavo, kad toks pasirašytas profesinės ligos tyrimo ir patvirtinimo aktas yra vientisas profesinės ligos priežasčių tyrimo ir profesinės ligos nustatymo bei patvirtinimo procedūros baigiamasis dokumentas.¹⁰⁴ Tokiu būdu nustatyta liga pripažįstama profesine Lietuvos Respublikos įstatymų prasme, tačiau dėl profesinės ligos, kaip draudiminio įvykio, nusprendžia Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos teritoriniai skyriai.

¹⁰²IUPAC. Compendium of Chemical Terminology, 2nd ed. (the „Gold Book“). Compiled by A. D. McNaught and A. Wilkinson. Blackwell Scientific Publications, Oxford 1997 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://goldbook.iupac.org/MT06910.html>> [žiūrėta 2011 m. sausio 17 d.].

¹⁰³ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2010 m. spalio 21 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵⁰²-1088/2010.

¹⁰⁴ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. lapkričio 26 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-1953/2008.

3.3. Profesinių ligų priežasčių ištirimo, tyrimo tvarkos ir diagnozės apskundimas

Visų pirma, LR darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymo 44 straipsnio 12 dalis nustato, kad komisijos, tyrusios profesinę ligą, sprendimus bei išvadas dėl profesinės ligos priežasčių ir dėl tyrimo tvarkos tyrime dalyvavę darbdavio atstovas ir darbuotojų atstovas (atstovai) saugai ir sveikatai gali apskųsti teismui arba, vadovaudamiesi LR profesinių ligų tyrimo ir apskaitos nuostatais, vyriausiajam valstybiniam darbo inspektoriui ar teismui. Ši įstatymo nuostata yra perkelta į LR profesinių ligų tyrimo ir apskaitos nuostatų 22 punktą, nurodant, kad sprendimas gali būti apskundžiamas ne vėliau kaip per 10 darbo dienų nuo susipažinimo su akto pirmąja dalimi. Vadinas, pagal Darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymą išankstinio ginčų nagrinėjimo ne teismo tvarka prieš kreipiantis į administracinį teismą dėl profesinės ligos priežasčių ir dėl tyrimo tvarkos nėra privaloma tik galima, jei suinteresuotas subjektas to pageidauja.¹⁰⁵

LR profesinių ligų priežasčių tyrimo reglamento 27 punkte nurodyta, kad jeigu komisijos sprendimas dėl įtariamos profesinės ligos priežasčių ir tyrimo tvarkos apskundžiamas vyriausiajam valstybiniam darbo inspektoriui ar teismui, gavusi vyriausiojo valstybinio darbo inspektoriaus ar teismo sprendimą, komisija ne vėliau kaip per 10 darbo dienų nuo gauto sprendimo užregistravimo, jei reikia, atlieka papildomus tyrimus ir tyrimo dokumentus prideda prie akto pirmosios dalies. Minėta, kad profesinės ligos tyrimo ir patvirtinimo akto pirmoji dalis yra būtinasis dokumentas darbo medicinos gydytojui sprendžiant klausimą dėl profesinės ligos nustatymo. Atsižvelgiant į tai, Lietuvos Vyriausiasis administracinis teismas yra konstatavęs, kad šios akto dalies papildymas atitinkamais tyrimais ar kitais duomenimis profesinės ligos priežasčių tyrimo ir profesinės ligos nustatymo bei patvirtinimo procedūroje gali būti teisiškai reikšmingas tuo atveju, jei šie duomenys darbo medicinos gydytojui pateikiami iki profesinės ligos nustatymo ar nenustatymo (Akto antrosios dalies užpildymo). Minėtas teisinis reglamentavimas leidžia daryti išvadą, kad suinteresuotam asmeniui pateikus skundą dėl profesinės ligos priežasčių ir dėl tyrimo tvarkos po to, kai surašoma akto pirmoji dalis, profesinės ligos priežasčių tyrimo ir profesinės ligos nustatymo bei patvirtinimo procedūra turėtų būti tęsiama gavus sprendimą dėl pateikto skundo.¹⁰⁶ Taigi,

¹⁰⁵ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. lapkričio 26 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-1953/2008.

¹⁰⁶ *Ibid.*

skundo padavimas dėl profesinės ligos tyrimo komisijos sprendimo sustabdo ir taip ilgą profesinės ligos tyrimo procedūrą.

Darbuotojas ar jo atstovas, įmonės vadovas, draudimo įstaiga taip pat turi teisę ginčyti profesinės ligos diagnozę. LR profesinių ligų tyrimo ir apskaitos nuostatų 31 punktą numato suinteresuotų asmenų, nesutinkančių su profesinės ligos diagnozės nustatymu ar nenustatymu teisę raštu kreiptis į Centrinę darbo medicinos ekspertų komisiją. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas konstatavo, kad iš LR profesinių ligų tyrimo ir apskaitos nuostatų 31 punkto bei LR profesinių ligų priežasčių tyrimo reglamento 39 punkto nuostatų, numatančių, kad skundą Centrinei darbo medicinos ekspertų komisijai suinteresuotas asmuo gali paduoti per 2 mėnesių terminą, kuris skaičiuojamas nuo akto gavimo dienos, seka išvada, kad skundą Centrinei darbo medicinos ekspertų komisijai suinteresuotas asmuo gali paduoti profesinės ligos tyrimo komisijai visiškai užbaigus profesinės ligos priežasčių tyrimo ir profesinės ligos nustatymo bei patvirtinimo procedūrą.¹⁰⁷ Centrinė darbo medicinos ekspertų komisija, priėmusi sprendimą dėl profesinės ligos diagnozės nustatymo, surašo išvadą dėl profesinės ligos pagrįstumo (nepagrįstumo). Centrinės darbo medicinos ekspertų komisijos pirmininkas per 3 dienas nuo išvados surašymo išsiunčia po vieną jos egzempliorių Valstybinės darbo inspekcijos teritoriniam skyriui, darbuotojui, darbdaviui ir draudimo įstaigai, o jeigu išvada surašyta dėl profesinės ligos nepagrįstumo, vieną jos egzempliorių – ir Profesinių ligų valstybės registro tvarkymo įstaigai (LR profesinių ligų tyrimo ir apskaitos nuostatai 32 p.). Atkreiptinas dėmesys, kad nėra nustatyto termino Centrinei darbo medicinos ekspertų komisijai sprendimui dėl profesinės ligos priimti. Toks termino neapibrėžtumas vertintinas neigiamai, nes praktikoje tai įgalina Centrinę darbo medicinos ekspertų komisiją sprendimą priimti keleto mėnesių laikotarpyje, atskirais atvejais tai gali trukti net metus. Todėl siūlytina šį terminą apibrėžti.

LR darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymo 44 straipsnio 13 dalyje nurodyta, kad Centrinės darbo medicinos ekspertų komisijos sprendimas įstatymų nustatyta tvarka gali būti skundžiamas teismui. Iš minėto teisinio reglamentavimo seka, kad įstatymu yra nustatyta, jog ginčams dėl profesinės ligos nustatymo (nenustatymo) yra privaloma išankstinio ginčų nagrinėjimo ne teismo tvarka.

¹⁰⁷ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. lapkričio 26 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-1953/2008.

Išvados

1. Lietuvos Respublikos teisės aktuose, reglamentuojančiuose nelaimingus atsitikimus darbe, jų tyrimą, netrūksta terminologinio tikslumo, tačiau trūksta pačių sąvokų nelaimingas atsitikimas darbe ir nelaimingas atsitikimas pakeliui į darbą ar iš darbo apibrėžtumo. Lietuvos Respublikos įstatymuose pateikiama nelaimingo atsitikimo darbe sąvoka neturi aiškių kriterijų, padedančių atskirti nelaimingą atsitikimą darbe nuo nelaimingo atsitikimo. Tokiu būdu Lietuvos Respublikos teisės aktuose pateikiama nelaimingų atsitikimų darbe klasifikacija į susijusius su darbu ir nesusijusius su darbu nelaimingus atsitikimus darbe yra nepakankamai pagrįsta ir tikslintina, kadangi šis kriterijus padeda atskirti paprastus nelaimingus atsitikimus nuo nelaimingų atsitikimų darbe.
2. Šiai dienai nėra aiškumo dėl Lietuvos Respublikos įstatymuose įtvirtintos nelaimingo atsitikimo pakeliui į darbą ar iš darbo sąvokos tikslios reglamentacijos. Todėl būtų tikslinga teisės aktuose įstatyminiu lygiu aiškiau apibrėžti, kas yra laikoma nelaimingu atsitikimu pakeliui į darbą ar iš darbo. Taip pat svarstyтина galimybė atsisakyti nelaimingo atsitikimo pakeliui į darbą ar iš darbo sąvokos, pagrindžiant tuo, kad darbdavys negali ir neturi kontroliuoti tokių įvykių saugumo.
3. Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatyme pateikiamas profesinės ligos apibrėžimas yra netikslus ir siaurinantis profesinės ligos prasmę tuo atžvilgiu, kad liga yra laikoma profesine tik nuo nustatymo momento.
4. Siūlytinąs nuostatas, leidusias profesinėmis ligomis laikyti ne vien Lietuvos Respublikos profesinių ligų sąrašė nurodytas ligas, atgaivinimas, pavedant kazuistinių klausimų sprendimą kompetentingai institucijai – Centrinei darbo medicinos ekspertų komisijai.
5. Kadangi nelaimingų atsitikimų darbe tyrimas ir pripažinimas yra susijęs su draudiminėmis išmokomis, siekiant išvengti ginčų dėl nelaimingo atsitikimo darbe pripažinimo siūlytina įtvirtinti privalomą draudimo įstaigos atstovo dalyvavimą sunkių ir mirtinų nelaimingų atsitikimų darbe tyrime.
6. Dabartinis profesinių ligų tyrimo reglamentavimas neužtikrina profesinių ligų kompensavimo už laikotarpį, kuriuo ne dėl nukentėjusiojo kaltės, o pvz., dėl gydytojo klaidos ar neapsižiūrėjimo sergančiajam profesinė liga nenustatoma, nors pagal ligos kliniką profesinė liga turėtų būti įtarta. Todėl siekiant pilnutinesnio žalos, padarytos sveikatai dėl susirgimo profesine liga kompensavimo, svarstytinąs šio kompensavimo atgaline data mechanizmo nustatymas.

7. Lietuvoje profesinių ligų tyrimo ir nustatymo procedūra sudėtinga, jos metu dalyvauja eilė asmenų, kurių ne visų funkcijos šiame procese yra aiškios ir pagrįstos. Todėl siūlytina paprastinti profesinių ligų tyrimo ir nustatymo procedūrą, numatant, kad gydytojas, įtaręs profesinę ligą, ištiria pacientą, informuoja apie įtartą profesinę ligą Valstybinę darbo inspekciją, darbo sąlygas darbo vietoje ištiria darbo inspektorius, paliekant jam galimybę kviešti reikiamus specialistus ar ekspertus, savo išvadas pateikdamas darbo medicinos gydytojui, kuris jomis bei ligonio tyrimo duomenimis remdamasis nustato profesinę ligą.

8. Rusijos Federacijoje taikomas nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų teisinis reglamentavimas panašus į Lietuvos Respublikos. Vokietijos Federacinėje Respublikoje teisinis nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų reglamentavimas labiau orientuotas į socialinio draudimo santykius, todėl skiriasi tiek nelaimingų atsitikimų darbe, tiek profesinių ligų vertinimas ir tyrimas.

Literatūros sąrašas

I. Teisės norminiai aktai:

Lietuvos Respublikos teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014;
2. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 64-2569;
3. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas. Valstybės žinios, 1985, Nr. 1-1;
4. Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas. Valstybės žinios, 2003, Nr. 70-3170;
5. Lietuvos Respublikos valstybinės darbo inspekcijos įstatymas. Valstybės žinios, - 2003, Nr. 102-4585;
6. Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymą. Valstybės žinios, 2000, Nr. 111-3574;
7. Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas. Valstybės žinios, 1999, Nr. 110-3207; 2003, Nr. 114-5114;
8. Lietuvos Respublikos žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimo profesine liga laikinasis įstatymas. Valstybės žinios, 1997, Nr. 67-1656;
9. Lietuvos Respublikos žmonių saugos darbe įstatymas. Valstybės žinios, 1993, Nr. 55-1064;
10. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2009 m. gegužės 12 d. įsakymas Nr. A1-316 „Dėl Lietuvos Respublikos valstybinės darbo inspekcijos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo“. Valstybės žinios, 2010, Nr.147-7547;
11. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. birželio 25 d. nutarimas Nr. 669 „Dėl Darbuotojų saugos ir sveikatos 2009-2012 metų strategijos ir jos įgyvendinimo 2009-2010 metų priemonių plano patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2009, Nr-80-3345;
12. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. spalio 14 d. nutarimas Nr. 1314 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. rugsėjo 2 d. nutarimo Nr. 1118 „Dėl Nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo“. Valstybės žinios, 2009, Nr. 126-5429;
13. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2008 m. sausio 16 d. įsakymas Nr. V-37 „Dėl Centrinės darbo medicinos ekspertų komisijos nuostatų patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2008, Nr. 14-479;

14. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2007 m. gruodžio 29 d. įsakymas Nr. V-1087 „Dėl Profesinių ligų nustatymo kriterijų patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2008, Nr. 4-147;
15. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. vasario 6 d. nutarimas Nr. 122 „Dėl profesinių ligų sąrašo ir Valstybinio profesinių ligų registro bei jo nuostatų“. Valstybės žinios, 1994, Nr. 94-1845; 2006, Nr. 16-553;
16. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. rugsėjo 2 d. nutarimas Nr. 1118 „Dėl Nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatų patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2004, Nr.136-4945;
17. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. balandžio 28 d. nutarimas Nr. 487 „Dėl Profesinių ligų tyrimo ir apskaitos nuostatų patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2004, Nr. 69-2398;
18. Lietuvos Respublikos vyriausiojo valstybinio darbo inspektoriaus ir Valstybinės visuomenės sveikatos priežiūros tarnybos prie Sveikatos apsaugos ministerijos direktoriaus 2004 m. spalio 1 d. įsakymas Nr. 1-269/V-125 „Dėl Profesinių ligų priežasčių tyrimo reglamento patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2004, Nr.151-5522;
19. Lietuvos Respublikos vyriausiojo valstybinio darbo inspektoriaus 2004 m. spalio 18 d. įsakymas Nr. 1-285 „Dėl Nelaimingų atsitikimų tyrimo dokumentų tvarkymo, pranešimų ir nelaimingų atsitikimų darbe registravimo bei analizės metodinių nurodymų tvirtinimo“. Valstybės žinios, 2004, Nr. 156-5719;
20. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro ir Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2003 m. spalio 16 d. įsakymas Nr.A1-159/V-612 „Dėl profesinės rizikos nuostatų patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2003, Nr. 100-4504;
21. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. birželio 19 d. nutarimas Nr. 748 „Dėl Nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo ir apskaitos nuostatų patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2001, Nr. 53-1881;
22. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2001 m. liepos 18 d. įsakymas Nr. 397 „Dėl sunkių traumų klasifikacinių požymių“. Valstybės žinios, 2001, Nr. 64-2377;
23. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2000 m. gegužės 31 d. įsakyme Nr.301 „Dėl profilaktinių sveikatos tikrinimų sveikatos priežiūros įstaigose“. Valstybės žinios, 2000, Nr. 47-1365;
24. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2000 m. sausio 28 d. įsakymas Nr. 5 „Dėl Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų pripažinimo draudiminiais įvykiais tvarkos patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2000, Nr. 11-266;

25. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 1996 m. spalio 28 d. įsakymas Nr. 542 „Dėl 10-tos redakcijos Tarptautinės statistinės ligų ir sveikatos problemų klasifikacijos (TLK-10) įvedimo“. Valstybės žinios, 2001, Nr. 50-1758;
26. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 lapkričio 30 d. nutarimas Nr. 1198 „Dėl profesinių ligų sąrašo ir Lietuvos Respublikos profesinių ligų valstybės registro bei jo nuostatų“. Valstybės žinios, 1994, Nr. 94-1845.

Vokietijos Federacinės Respublikos teisės aktai:

27. Siebtes Buch Sozialgesetzbuch (SGB VII) - Gesetzliche Unfallversicherung. Vom 7. August 1996. (BGBl. I S. 1254);
28. Berufskrankheiten -Verordnung - (BKV). Vom 31. Oktober 1997. (BGBl. I S. 2623);
29. Gesetz über Betriebsärzte, Sicherheitsingenieure und andere Fachkräfte für Arbeitssicherheit - Arbeitssicherheitsgesetz (ASiG). Vom 12. Dezember 1973 (BGBl. I S. 1885).

Rusijos Federacijos teisės aktai:

30. Трудовой кодекс Российской Федерации от 30 декабря 2001 г. N 197-ФЗ. „Российской газете“ от 31 декабря 2001 г. N 256, в Собрании законодательства Российской Федерации от 7 января 2002 г. N 1 (часть I) ст. 3, в „Парламентской газете“ от 5 января 2002 г. N 2-5;
31. Постановление Правительства РФ от 15 декабря 2000 г. N 967 „Об утверждении Положения о расследовании и учете профессиональных заболеваний“. „Российской газете“ (выпуск выходного дня N 2) от 12 января 2001 г., N 6, в Собрании законодательства Российской Федерации от 25 декабря 2000 г., N 52 (часть II), ст. 5149;
32. Федеральный закон от 24 июля 1998 г. N 125-ФЗ „Об обязательном социальном страховании от несчастных случаев на производстве и профессиональных заболеваний“. „Российской газете“ от 12 августа 1998 г. N 153-154, в Собрании законодательства Российской Федерации от 3 августа 1998 г. N 31 ст. 3803;
33. Приказ Минздравмедпрома РФ от 14 марта 1996 г. N 90 „О порядке проведения предварительных и периодических медицинских осмотров работников и медицинских регламентах допуска к профессии“. „Здравоохранение“, N 11, 1996.

II. Specialioji literatūra:

34. BAGDANSKIS, T.; DAMBRAUSKIENĖ, G.; GUOBAITĖ, R.; *et al.* *Darbo teisė: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008;
35. ČYRAS, P.; GIRNIUS, V.; KAMINSKAS, K.; *et al.* *Profesinė sauga ir sveikata. Ergonomikos principai*. Vadovėlis. Vilnius: Technika, 2003.
36. PIETERS, D. *Įvadas į pagrindinius socialinės apsaugos principus*. Vilnius: Eugrimas, 1998;
37. PHIPILPSEN, N.J. Compensation for Industrial Accidents and Incentives for Prevention: A Theoretical and Empirical Perspective. *European Journal of Law and Economics* 2009, Nr. 28 [interaktyvus], p. 163-183. [žiūrėta 2011 m. sausio 9 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.springerlink.com/content/q85521254t102136/fulltext.pdf>> [žiūrėta 2011 m. sausio 9 d.];
38. STELLMAN, J.M. *Encyclopaedia of Occupational Health and Safety*. 4th ed. Geneva, International Labour Organisation, 1998;
39. TARTILAS, J. *Darbuotojų saugos ir sveikatos teisinis reglamentavimas*. Lietuvos teisės universitetas, Vilnius, 2003;
40. TARTILAS, J. Darbų saugos teisiniai aktai kritiniu aspektu. *Jurisprudencija*. 2008 8(110); 13-17;
41. TIAŽKIJUS, V.; PETRAVIČIUS, R.; BUŽINSKAS, G. *Darbo teisė*. Justitia, Vilnius, 1999;
42. ANGELE, S.; DOBROVOLSKIS, A.; *et al.* *Socialinės apsaugos terminų žodynas*. Vilnius: Sveikatos ekonomikos centras, 1999;
43. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Lietuvių kalbos institutas; red. kol.: St. Keinys (vyr. red.) *et. al.* 4-asis leid. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos inst., 2000;
44. *Lietuvos darbo teisės raida ir perspektyvos*. Kolektyvinė monografija. Atsak. red. Justinas Usonis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2010.

III. Praktinė medžiaga:

45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. balandžio 11 d. nutartis civilinėje byloje *Vilniaus teritorinė muitinė v. Lietuvos respublikos valstybinė darbo inspekcija*, Nr. 3K-3-374/2001;

46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. birželio 14 d. nutartis civilinėje byloje *R.J.Nemunis vs AB „Skuodo melioracija“*;
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 1997 m. sausio 16 d. nutarimas Nr. 2 „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje, nagrinėjant civilines bylas dėl atlyginimo žalos, padarytos asmenį sužalojus, kitaip pakenkus jo sveikatai arba atėmus gyvybę“ ir apžvalga. *Teismų praktika*, 1997;
47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. birželio 14 d. nutartis civilinėje byloje *R.J.Nemunis vs AB „Skuodo melioracija“*;
48. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2010 m. spalio 21 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵⁰²-1088/2010;
49. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2010 m. gegužės 28 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-712/2010;
50. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2010 m. spalio 28 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁵⁰²-1192/2010;
51. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. spalio 8 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A⁷⁵⁶-770/2009;
52. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. lapkričio 26 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴⁶-1953/2008;
53. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2006 m. balandžio 5 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-403-869-06;
54. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2006 m. rugsėjo 5 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁵-1275/2006;
55. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2006 m. lapkričio 17 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴-936/2006;
56. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2004 m. sausio 27 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A⁸-140-04;
57. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2002 m. balandžio 29 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-07-00435-02.

IV. Travaux préparatoires:

58. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2009 m. spalio 13 d. Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo 1 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIP-1247 [interaktyvus]. [žiūrėta

2010 m. lapkričio 26 d.]. Prieiga per internetą:
<http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc_l?p_id=6565&p_query=&p_tr2=&p_org=&p_fix=n&p_gov=y> [žiūrėta 2010 m. lapkričio 26 d.];

59. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2009 m. spalio 16 d. Lietuvos Respublikos nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo 1 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas Nr. 2274-02 [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. lapkričio 26 d.]. Prieiga per internetą:
<http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc_l?p_id=6752&p_org=&p_fix=n&p_gov=y> [žiūrėta 2010 m. lapkričio 26 d.].

V. Kiti šaltiniai:

60. BLAŽIENĖ, I. Need for more occupational doctors and wider remit [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. sausio 16 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://www.eurofound.europa.eu/ewco/2008/11/LT0811019I.htm>> [žiūrėta 2011 m. sausio 16 d.];

61. BOLM-AUDORFF, U. Gesetzesänderungen und ihre Auswirkungen auf die Arbeitsmedizin. *Bundesgesundheitsblatt - Gesundheitsforschung - Gesundheitsschutz*, Vol. 51, Number 3, March 2008 [interaktyvus], p. 274-280. [žiūrėta 2010 m. gruodžio 16 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://www.ingentaconnect.com/content/klu/103;jsessionid=5t8n111bt2h7a.alice>> [žiūrėta 2010 m. gruodžio 16 d.];

62. GREINER, D., KRANIG, A. Prevention, rehabilitation and compensation in the German accident insurance system [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą:
<http://www.ilo.org/safework_bookshelf/english?content&nd=857170292> [žiūrėta 2010 m. kovo 1 d.];

63. KRANIG, A. The procedures for the recognition of occupational diseases: Problems and challenges. International Social Security Association, 2007 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. kovo 2 d.]. Prieiga per internetą: <[http://www.issa.int/Resources/Conference-Reports/How-can-occupational-diseases-be-insured/\(language\)/eng-GB](http://www.issa.int/Resources/Conference-Reports/How-can-occupational-diseases-be-insured/(language)/eng-GB)> [žiūrėta 2011 m. kovo 2 d.];

64. ZEPF, K.I.; LETZEL, S.; VOELTER-MAHLKNECHT, S.; *et. al.* Commuting accidents in the German chemical industry. *Industrial Health* 2010, Nr. 48, [interaktyvus] p. 164–170. [žiūrėta 2010 m. lapkričio 24 d.]. Prieiga per internetą:

- <http://www.jstage.jst.go.jp/article/indhealth/48/2/48_164/article> [žiūrėta 2010 m. lapkričio 24 d.];
65. ZIMMER, S.; HÖFFER, E. The Challenge of Occupational Diseases in Developing Countries: Exemplary Observations and Good Practice Proposals from a Cycle of Seminars in Four Continents. *International Journal of Social Security and Workers Compensation* 2009, Nr. 1(1) [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 vasario 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.austlii.edu.au/au/journals/IntJlSSWC/2009/1.html>> [žiūrėta 2011 vasario 10 d.];
66. ZIMMER, S. Problems and challenges of statutory accident insurance schemes related to occupational diseases: Reporting, recording and statistics. International Social Security Association, 2004 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. sausio 13 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.issa.int/pdf/GA2004/2zimmer.pdf>> [žiūrėta 2011 m. sausio 13 d.];
67. ZIMMER, S. Occupational Safety and Health Monitoring: Good practice examples from various countries. International Social Security Association, 2007 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. vasario 25 d.]. Prieiga per internetą: <[http://www.issa.int/Resources/Conference-Reports/Occupational-Safety-and-Health-Monitoring/\(language\)/eng-GB](http://www.issa.int/Resources/Conference-Reports/Occupational-Safety-and-Health-Monitoring/(language)/eng-GB)> [žiūrėta 2011 m. vasario 25 d.];
68. ZIMMER, S. Global cycle on challenges posed by occupational diseases. International Social Security Association, 2007 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. kovo 2 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.issa.int/Ressourcen/Tagungsberichte/Global-cycle-on-challenges-posed-by-occupational-diseases>> [žiūrėta 2011 m. kovo 2 d.];
69. IUPAC. Compendium of Chemical Terminology, 2nd ed. (the „Gold Book“). Compiled by A. D. McNaught and A. Wilkinson. Blackwell Scientific Publications, Oxford 1997 [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://goldbook.iupac.org/MT06910.html>> [žiūrėta 2011 m. sausio 17 d.];
70. „PRAISE“: Preventing Road Accidents and Injuries for the Safety of Employees. Safer Commuting to Work. 2010 November 3, Report Nr. 4 [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. gruodžio 1d.]. Prieiga per internetą: <[http://www.etsc.eu/documents/PRAISE%20Report%20\(4\).pdf](http://www.etsc.eu/documents/PRAISE%20Report%20(4).pdf)> [žiūrėta 2010 m. gruodžio 1d.];
71. Definition of terms [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. gruodžio 7 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.dguv.de/content/facts_figures/begriffe/index.jsp> [žiūrėta 2010 m. gruodžio 7 d.];

72. Rekomendacijos nelaimingiems atsitikimams darbe pirmus metus įmonėje dirbantiems darbuotojams, išvengti [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. vasario 5 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.vdi.lt/index.php?328301084>> [žiūrėta 2011 m. vasario 5 d.];
73. Apie nelaimę darbe privalu pranešti nedelsiant [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. lapkričio 22 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.vdi.lt/index.php?-1177807744>> [žiūrėta 2010 m. lapkričio 22 d.];
74. Informacija dėl lengvų nelaimingų atsitikimų darbe tyrimo trūkumų, mažinančių prevencijos efektyvumą. Informaciniai pranešimai, 2008, Nr. 23 [interaktyvus]. [žiūrėta 2010 m. gruodžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.vdi.lt/index.php?678876601>> [žiūrėta 2010 m. gruodžio 17 d.];
75. Neįvertinta pavojingų darbų bei pavojingų darbo įrenginių rizika - skaudī patirtis. Lietuvos Respublikos vyriausiojo valstybinio darbo inspektoriaus laiškas įmonių vadovams [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. vasario 11 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.vdi.lt/index.php?-1789074557>> [žiūrėta 2011 m. vasario 11 d.];
76. Accident at work. Germany [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.eurofound.europa.eu/emire/GERMANY/ACCIDENTATWORK-DE.htm>> [žiūrėta 2011 m. kovo 1 d.];
77. Commuting Accidents – A Challenge for workers compensation systems [interaktyvus]. [žiūrėta 2011 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.munichre.com/publications/302-04092_en.pdf> [žiūrėta 2011 m. vasario 20 d.];
78. Lietuvos Respublikos valstybinė darbo inspekcija. Byla Nr. NAD-007, 2009 m. sausio 6 d., UAB „Yara Lietuva“.

Santrauka

Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų paplitimą lemia ne tik faktinė darbo sąlygų būklė, bet ir pačių sąvokų nelaimingas atsitikimas darbe ir profesinė liga apibrėžtumas, nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų tyrimo, nustatymo ir kompensavimo procedūrų teisinis reglamentavimas. Atsižvelgiant į tai, darbe analizuojamas nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų teisinis reglamentavimas Lietuvos Respublikoje, taip pat lyginamas šios srities teisinis reglamentavimas Vokietijos Federacinėje Respublikoje ir Rusijos Federacijoje, siekiant nustatyti skirtingų jurisdikcijų pranašumus bei trūkumus. Pirmojoje darbo dalyje analizuojamos nelaimingo atsitikimo darbe, nelaimingo atsitikimo pakeliui į darbą ar iš darbo ir profesinės ligos sąvokos, atskleidžiamos šių sąvokų taikymo praktinės problemos. Antroji darbo dalis skirta nelaimingų atsitikimų darbe tyrimui – aptariami nelaimingus atsitikimus darbe tiriantys subjektai, detalai analizuojama tyrimo eiga, pagrindinį dėmesį skiriant teisinio reglamentavimo problemoms. Trečiojoje darbo dalyje nagrinėjamas profesinių ligų tyrimo teisinis reglamentavimas ir organizaciniai klausimai, svarstomas tyrimo procedūros reglamentavimo supaprastinimas. Kiekvienoje darbo dalyje svarbiausiais klausimais pateikiamas palyginimas su Vokietijos Federacinės Respublikos bei Rusijos Federacijos teisiniu reglamentavimu ir pateikiami pasiūlymai, kokia kitose valstybėse taikoma praktika galėtų būti naudinga Lietuvos Respublikoje.

Summary

Accidents at Work and Professional Diseases: Legal Regulation, Theory and Practice

The prevalence of accidents at work and professional diseases is determined not only by actual state of working conditions, but also by explicitness of concepts accident at work and professional disease and by legal regulation of accidents at work and professional diseases investigation, determination and compensation. Considering that, the main purpose of this paper is to analyse legal regulation of accidents at work and professional diseases in the Republic of Lithuania. Also to compare legal regulation in the Republic of Lithuania with legal regulation in the Federal Republic of Germany and in the Russian Federation and to determine advantages and disadvantages of different jurisdictions. In the first part of the paper definitions of accident at work, accident on the way to or from work and professional disease are being analysed, also problems, concerning practical use of these definitions, are being revealed. The second part of the paper is up for investigation of accidents at work. In this part subjects responsible for investigation of accidents at work are discussed, also the process of investigation is being analysed, particularly concentrating on problems of legal regulation. In the third part of the paper legal regulation of professional diseases investigation and organizational questions are under consideration. The simplification of investigation procedure is being considered. In each part of the paper a comparison is made on most important questions with Federal Republic of Germany and Russian Federation legal regulations. Also suggestions are given about the practice applicable in latter states that could be useful in the Republic of Lithuania.